

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULLAH b. ÖMER'İN
HAYATI, KİŞİLİĞİ VE İSLAM TARİHİNDEKİ YERİ

Danışman
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Hazırlayan
Ahmet CANBEK

ŞANLIURFA

2010

Onay Belgesi

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN danışmanlığında, Ahmet CANBEK'in hazırladığı "Abdullah b. Ömer'in Hayatı, Kişiliği ve İslâm Tarihindeki Yeri" konulu bu çalışma 16 / 02 / 2010 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Üye : Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Üye : Prof. Dr. Hikmet AKDEMİR

Bu Tezin İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Prof. Dr. Abuzer PINAR

Enstitü Müdür V.

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ.....	6
A. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....	6
B. ABDULLAH B.ÖMER'İN SOYU VE AİLESİ.....	9

I. BÖLÜM

DOĞUMUNDAN RAŞİD HALİFELER DÖNEMİ SONUNA KADAR ABDULLAH B.ÖMER

A. Abdullah b. Ömer'in Doğumu ve Yetiştirilmesi.....	12
B. Hz. Peygamber Döneminde Abdullah b. Ömer.....	13
C. Hz. Ebu Bekir Döneminde Abdullah b. Ömer.....	16
D. Hz. Ömer Döneminde Abdullah b. Ömer.....	18
1. Nihâvend Savaşına Katılması.....	19
2. Sahabeden Halifelik Teklifinin Yapılması ve Şura Heyetinde Görev Alması.....	20
E. Hz. Osman Döneminde Abdullah b. Ömer.....	24
1. İfrikkiye'nin Fethine Katılması.....	24
2. Kadılık Görevini Reddetmesi.....	26
3. Eyaletlere Teftiş için Gönderilmesi.....	27
F. Hz. Ali Döneminde Abdullah b. Ömer.....	32
1. Hz. Ali'ye Bey'at Etmesi.....	33
2. Cemel Vak'asındaki Konumu.....	35
3. Sıffin Savaşı ve Hakem Olayı Karşısındaki Tutumu.....	39

II. BÖLÜM

EMEVİLER DÖNEMİNDE ABDULLAH B.ÖMER

A. Muaviye Döneminde Abdullah b. Ömer.....	44
1. İstanbul Muhasarasına Katılması.....	45

2.Hucr b. Adiy ve Arkadaşlarının Öldürülmesine Karşı tutumu.....	45
3.Ziyad'ın Hicaz Valiliğine Karşı Tutumu.....	46
B. I. Yezid Döneminde Abdullah b. Ömer	47
1.İbn Ömer'in Yezid'in Velihtlığına Karşı Tutumu.....	47
2. I.Yezid'in Halifeliği ve Abdullah b. Ömer.....	52
3. Hüseyin b.Ali ve Abdullah b. Ömer.....	55
4. Muhtar es-Sekafi'nin Hapisten Çıkarılması İçin Aracı Olması.....	56
C. Muaviye b. Yezid'in Halifeliği ve Abdullah b. Ömer.....	57
D. Mervan b. Hakem'in Halifeliği Abdullah b. Ömer.....	57
E. Abdulmelik b. Mervan Döneminde Abdullah b. Ömer.....	59
F. Vefatı.....	62

III. BÖLÜM

ABDULLAH B. ÖMER'İN KİŞİLİĞİ VE İSLAM TARİHİNDEKİ YERİ

A. Şahsiyeti.....	65
B. Abdullah b. Ömer'in Fıkhi Yönü.....	69
C. Abdullah b. Ömer'in Hadisçiliği.....	74
SONUÇ.....	79
BİBLİYOGRAFYA.....	82
ÖZET.....	85
SUMMARY.....	86

ÖNSÖZ

Gerçek manada İslam'ı anlayabilmek için Hz. Peygamber (sav) ve Ashabi'nın hayatını çok iyi bilmek gerekir. Vahyin muhatapları olan insanları tanıdıkça gerçek manada İslam'ı anlamış oluruz. Hz. Peygamber (sav) de bu durumun gerçekliğine işaret edencesine her bir sahabisini gökteki birer yıldıza benzetmiş, onlara tabi olanların yollarını kaybetmeyeceğini ve hakikati bulacağını ifade etmiştir. Çünkü bu insanlar Hz. Peygamber (sav) ile birebir diyalog halinde olmuşlardır. Ondan dini öğrenip hayatlarında uygulamışlardır. Öğrendikleri ve yaşadıkları şeyleri de başkalarına anlatmışlardır. Bunlar içerisinde bazıları vardı ki Hz. Peygamber'den (sav) hiç ayrılmayarak onun söylediklerini hafızasına kaydedip ve yaptıklarını hemen uygulamışlardı.

Bunlar birebir Hz. Peygamber'in dizi dibinde yetişmişti. Onlardan biri de Abdullah b. Ömer'dir. Hz. Peygamber (sav) hayattayken ondan hiç ayrılmayan biriydi. Hz. Peygamberle sürekli birlikte olmuş, yaptıklarını yapmış, söylediklerini hafızasında tutmuştur. Bu yüzden Hz. Peygamber'den (sav) en çok hadis rivayet eden sahabe konumuna yükselmiştir. Hz. Peygamber'den (sav) en çok hadis rivayet eden ve bu hadislere uygun yaşantısıyla insanlar arasında daha çok saygınlık kazanmıştır. Bu yönüyle insanlar onun ilminden ve bilgisinden çokça yararlanmışlardır. Hz. Peygamber'e (sav) bağlılıkta çok hassas olduğu için insanlar onun görüşüne ve rivayet ettiği hadislere daha çok itibar etmişlerdir. En muteber muhaddislerin kitaplarında onun rivayet ettiği hadisler yer almıştır.

Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'den (sav) sonra ilmi kişiliğiyle olduğu gibi siyasi kişiliğiyle de ön plana çıkmıştır. Abdullah'ın, Hz. Ömer'in oğlu olması onun siyasi kimliğinin ön plana çıkmasında etkili olmuştur. Hz. Peygamber ve Hulafa-i-Raşidin döneminde iktidarla içli dışlı olması, kendisine hilafet görevlerinin tevdi edilmesi ve halife seçiminde şurada görevlendirilmesi onun önemli siyasi bir kimliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca onun bu hilafet görevlerini reddetmesi ve Hz. Ali döneminde meydana gelen dâhili olaylarda takındığı tavır, bu çalışmamızın önemini ortaya koymaktadır. Daha ilk dönemlerden itibaren İslam kaynakları başta olmak üzere günümüze kadar hakkında yorumlar yapılan kişilerden biri olan Abdullah b. Ömer'in, farklı kaynaklarda birbirinden farklı yönleri önümüze çıkmaktadır.

Abdullah b. Ömer'in hayatı ve kişiliği, yaşadığı dönemde tanık olduğu olaylar üzerindeki etkisi bakımından büyük önem arz etmektedir. İslam Tarihinin ilk dönemlerinde gerçekleşen birçok tarihi vakıa, sonraki dönemlerde siyasi ve taraftarlık bağlamında farklı şekillerde aktarılmıştır. Bu taraftarlık faktörü özellikle siyasi kişiliğe sahip şahsiyetlerin eserlere yansımış hali üzerinde daha da açıkça görülmektedir. Bu yönüyle İslam Tarihinde siyasi anlamda farklı kişiliğe sahip biri olarak karşımıza çıkan Abdullah b. Ömer'in konum itibarıyla toplumsal ve siyasi etkinlik çerçevesinde tanımlanabilecek karaktere sahip olduğu kanaatindeyiz.

Kendi döneminin aktif şahsiyetlerinden biri olan Abdullah b. Ömer hakkında şimdiye kadar farklı çalışmalar hakkında bilgi verilmişse de onun

biyografisi ile ilgili müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Konu bir biyografi çalışması olmakla beraber, Abdullah b. Ömer dönemin siyasi ilişkilerinin konumuza yansıyan taraflarını ele aldık. Bu çalışmada İslam Tarihinin ilk dönemlerinde cereyan eden birçok kritik hadisede önemli roller üstlenen Abdullah b. Ömer'in hayatı ve siyasi olaylardaki rolünü inceledik.

Bu araştırmada Abdullah b. Ömer'in hayatı ve kişiliğini ayrıntılı bir şekilde incelemeye çalıştık. Ayrıca İbn Ömer'in savaşlardaki rolü ve yönetimle olan ilişkileri hakkındaki farklı görüşler üzerinde durduk. Bununla birlikte genel anlamda tarafsızlık anlayışının siyasi faaliyetler üzerindeki etkisini konumuz çerçevesinde ele aldık.

Yaptığımız çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte, araştırmamızın kaynakları, Abdullah b. Ömer'in soyu ve ailesi üzerinde durduk. Birinci bölümde, doğumundan Raşid Halifeler dönemine kadar olan hayatını ele aldık. İkinci bölümde Abdullah b. Ömer'in Emeviler dönemindeki hayatını ve bu dönemde ilgili olduğu siyasî faaliyetler içerisindeki yerini inceledik. Üçüncü bölümde ise Abdullah b. Ömer'in kişiliği ve İslam Tarihi'ndeki yerini inceledik.

Çalışmam esnasında benden her türlü desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN'a, çalışmayı okuyarak değerli katkılarda bulunan Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ'e ve Prof. Dr. Hikmet AKDEMİR'e teşekkür ederim.

Ahmet CANBEK

Şanlıurfa 2010

KISALTMALAR

b.	: (ibn) oğlu
Bk., bk.	: Bakınız
bt.	: (bint) kızı
Çev.	: Çeviren
D.İ.A.	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
H., h.	: Hicrî
H.z.	: Hazret-i
İSTEM	: İslâm Sanat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi
kr.s.	: Karşılaştırınız
M., m.	: Miladî
Nsr.	: Nesreden
s.	: Sayfa numarası
(sav)	: Sall-Allahu ‘aleyhi ve Sellem
Thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme
t.y.	: Basım tarihi yok
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
y.y.	: Basım yeri yok

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Bir biyografi çalışması olan eserimiz, Abdullah b. Ömer'in hayatı yaşadığı dönemle ilgili önemli bilgiler vermekle beraber, Onun Hz. Peygamber (sav), Hülafa-i Raşidin ve Emeviler döneminde üstlendiği aktif roller sebebiyle devrine ışık tutması açısından önemlidir. Ayrıca İslam'ın ilk döneminde ortaya çıkan olaylarda onun takındığı tutum ve pozisyon sonraki dönemlere ışık tutmaktadır.

Onun yaşadığı dönemle ilgili sosyal, siyasi, iktisadi ve kültürel anlamda yazılmış olan çalışmaların çoğuna başvurduk. Bu açıdan İbn Ömer'in tarihsel süreç içindeki hayatını incelerken kullandığımız kaynaklar genelde klasik, muahhar ve çağdaş kaynaklar olmuştur. Çalışmada dönemi anlatan Megazi, Tabakat, Terâcim, Tarih, Ensâb, Coğrafya ve Hadis kitaplarından yararlandık.

Klasik kaynaklarımız arasında yer alan eserlerden biri Taberi'nin (310/922) *Tarihu't- Taberi* olarak meşhur olan *Tarihu'r-Rusul ve'l- Muluku*'dür.¹ Bu kitap Çalışmamızda en çok yaralandığımız eserlerin başında gelmektedir.

Yararlandığımız bir diğer önemli kaynak da tabakat ve teracim kitapları arasında önemli bir yer tutan ve daha çok sahabe biyografisi üzerinde duran İbn Sa'd'ın (230/844) *et-Tabakatü'l-Kübra*² eseridir. Çalışma, biyografi çalışmaları için en önemli başvuru kaynaklarından biridir. Bu eserde özellikle İbn Ömer'le ilgili yazılan bölümlerden yararlandık. Sahabilerin hayatlarında bahseden ve tabakat kitapları arasında yere sahip olan İbn Esir'in (630/1233) *Üsdu'l-Gabe*'sinden³ de yararlandık. Alfabetik olarak tertip edilen bu kitap, alanın en iyileri arasında yer almaktadır. İbn Abdi'l-Berr (463/1071)⁴ ile İbn Hacer'in (852/1448)⁵ eserleri de bu alanla ilgili yaralandığımız önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Tarih ve biyografi sahasında yazılan en önemli kitablardan biri de el-Cevzi'nin (507/1200) *el-Muntazam*⁶ adlı eserinden de istifade ettik.

¹ *Tarihü'r-Rusul Ve'l-Mülûk*, Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Beyrut ty.

² *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut, ts.

³ *Üsdü'l Gabe Fi Ma'rifeti's Sahabe*, (Mektebetü's-Şamile).

⁴ *el-İsti'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, Thk. Ali Muhammed el-Becavî, Beyrut, 1412/1992.

⁵ *Tehzibu't-Tehzib*, Beyrut 1996; *Fethu'l-Bari* Beyrut, 1379.

⁶ *El-Muntazam fi-Târih el-Ümem*,(Mektebetü's-Şamile).

Eserlerinden yararlandığımız ve önemli tabakat kitapları arasında yer alan İbn Hallikan'nin (681/1282) *Vefayätü'l-Âyan*⁷ adlı eseriyle Zehebi'nin (748/1348) *Siyeru A'lami'n-Nubela*⁸ ve *Tarihu'l-İslami*'dir.⁹

Çalışmada Siyer de dahil olmak üzere İslam devlet ve milletlerine dair ayrıntılı eserler veren daha çok tabakat özelliği taşıyan Belazuri'nin *Ensabü'l-Eşraf* (284/897)¹⁰ adlı eserinden de yararlandık Eser bu alanla ilgili istifade ettiğimiz önemli çalışmalar arasında yer almaktadır. Siyer ve Megâzi kitapları arasında yararlandığımız kitaplar arasında yer alan İbn Kesir'in (774/1372)¹¹ eseridir. Çalışmamız esnasında yararlandığımız bir diğer eser de Vakidi'nin (207/822) *Futuhu's-Şam*¹² adlı kitabıdır. Vaki'di siyer ve megazi alanında önemli eserler vucuda getirmiştir.

Çalışmamız boyunca yararlandığımız bir diğer eser türü de yıllara göre tertip edilen genel İslam tarihi, bir bölge ya da bir hadiseyle ilgili hazırlanmış olan siyasi bakımdan zayıf olup biyografi bakımından zengin olan İbn Kesir'in *el-Bidaye'sidir*¹³. Bu alanla ilgili İstifade ettiğimiz bir diğer eser İslam Tarihi kitapları içersinde önemli bir yere sahip olan genel tarih bilgilerini de içine alan İbn Esir'in *el-Kamil fi't-Tarih*¹⁴ eseridir. Bu kitap da alanında yazılmış en iyi kitaplardan biridir. Eser genelde siyasi ve askeri bir İslam Tarihi kitabıdır. Eser Hicretten sonraki olayları yıl yıl anlatmaktadır. Yararlandığımız eser türlerinden bir diğeri de Yakûbî'nin (284/897)¹⁵ bu bölümle ilgili yaptığı çalışmadır. Yine fetihlerle alakalı olarak yazılmış olan İbn A'semin (314/926) *el-Fütûh*¹⁶ eserini de çalışmamızda kullandık. Siffin vak'asıyla ilgili İbn Muzahim el-Minkarî'nin (212/827)¹⁷ çalışmasından yararlandık. Yararlandığımız eserlerden biri diğeri de

⁷ *Vefayätü'l-Âyan ve Enbaü Ebnäü'z-Zaman*, Thk. İhsan Abbas, Beyrut, 1900.

⁸ *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, Thk.: Su'ayb el-Arnâvut, Beyrut 1414/1994.

⁹ *Tarihu'l-İslam*, Thk. Ömer Abdü's-Selam Tedmirî, Beyrut,1987.

¹⁰ *Ensäbu'l-Esrâf*, Thk.:Süheyl Zükkâr ve Riyad Zerkâi, *Darü'l-Fıkr*, Ty.

¹¹ *Siyeru'n-Nübüvve*, (Mektebetü's-Şamile).

¹² *Futuhu's-Şam*, Beyrut, 1997.

¹³ *el-Bidaye ve'n Nihaye fi't-Tarih*.(Mektebetü's-Şamile).

¹⁴ *El-Kamil fi't-Tarih*; (Mektebetü's-Şamile).

¹⁵ *Ya' kubî, Tarihi'l-Yakubî*, (Mektebetü's-Şamile).

¹⁶ *el-Fütûh*,I.Baskı, Beyrut, ty.

¹⁷ *Vak'atu Sıffin*, Thk. Abdü's-Selam Muhammed Harun, Beyrut, Ty.

İbn Haldun'un (808/1406)¹⁸ eseridir. Bu eser tarih ve sosyoloji alanında yazılmış olan önemli bir eserdir.

Hadis eserleri, araştırmamız boyunca gerek konumuzla ilgili rivayetlere ulaşmak ve gerekse de Abdullah b. Ömer'in hadisçiliğini ortaya koymak için başvurduğumuz kaynaklar arasında yer almaktadır. Yararlandığımız bu türden eserler; Buhari,¹⁹ el- Hakim²⁰ ve Zebidi.²¹

Çağdaş kaynaklardan ise; Hüseyin Algül'ün²² bu dönemle ilgili çalışmasından yararlandık. Yine bu dönemle alakalı eserleriyle ön plana çıkan Adnan Demircan'ın²³ çalışmalarından da yararlandık. Bunun yanında İrfan Aycan'ın²⁴ çalışmasından da istifade ettik. Ayrıca Yılmaz Boyunağa'nın²⁵ Eşref Edip'in²⁶ yaptığı çalışmalardan da yararlandık.

Bu alanla ilgili olarak da M.Yaşar Kandemir'in²⁷, Mustafa Fayda'nın²⁸ çalışmalarından istifade ettik. Nurettin İtir'in²⁹ bu alanla ilgili yaptığı çalışma ile Hadis alanında yazılmış olan Mehmet Görmez'in³⁰ eserini de çalışmamızda kullandık.

---

¹⁸ *Târîhu İbn Haldûn*, (Mektebetü'ş-Şamile).

¹⁹ *Camiu's-Sahih*, thk. Muhibiddin el-Hatib, Kahire, 1400.

²⁰ *el-Müstedrek*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, Beyrut, 1990.

²¹ *Sahihi Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, I, DİB, Ankara 1987.

²² *İslam Tarihi*, İstanbul, 1997.

²³ *Ali -Muaviye Kavgası*, İstanbul 2002; *İktidar Mücadelesi*, Beyan Yay, İstanbul 1996.

²⁴ *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan*, Ankara 1990.

²⁵ *Tebliğinden Günümüze Kadar İslam Tarihi*, İstanbul 1985.

²⁶ *Büyük İslam Tarihi, Asr-ı Saadette Peygamberimizin Ashabı*, İstanbul, 1383/1964.

²⁷ 'Abdullah İbn Ömer', *DİA* İstanbul 1988.

²⁸ 'Hülefa-i Raşidin', *DİA* İstanbul 1998.

²⁹ *el-Mevsuatu'l-Arabiyye*, Dimaşk, 2005,XII, 845.

³⁰ *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Ankara 1997.

B. ABDULLAH B. ÖMER'İN SOYU VE AİLESİ

İbn Ömer, nübüvvetin üçüncü yılında dünyaya geldi. Hz. Peygamberin zevcesi Hafsa'nın öz kardeşidir.³¹ Abdullah b. Ömer'in aile silsilesi ise, Abdullah b. Ömer b. Hattab b. Nufeyl b. Abdü'l-Uzza b. Riyah b. Abdullah b. Kuret b. Rezah b. Adiy b. Ka'b b. Lüeyy b. Galib b. Fihri b. Malik b. Nadir b. Kinane'dir, annesi Zeyneb bt. Maz'un b. Hubeyb b. Vehb b. Huzafe b. Cumah b. Amr b. Husays'tır. Maz'un'dur. O da Osman b. Maz'un el-Cumahî'nin kız kardeşidir.³² Abdullah b. Ömer Mekke'de babası Ömer b. el-Hattab'la birlikte Müslüman olmuştur.³³ Kendisi Ebu Abdurrahman künyesi ile anılırdı. Cahiliye döneminde ailesi Kureyş'in en soylu ailelerinden biridir.³⁴

Babası, Hz. Ömer'in soyu, Hz. Peygamber (sav)'in soyu ile baba tarafından dokuzuncu göbekte Ka'b'ta birleşir. Babası Hattâb b. Nüfeyl, annesi Hanteme bt. Hişam'dır. İbn Ömer'in dayısı Zeyd b. El-Hattab ilk dönem de İslam'a girenler arasında yer almaktadır. Halası Fâtıma bt. Hattab'da ilk kadın Müslümanlar arasında yer almaktadır. Bu da Aşere-i Mübeşşere'den Said b. Zeyd'in nikâhlısıydı.³⁵

Abdullah b. Ömer'in babası Hz. Ömer M. 582'de Mekke'de doğmuştur. Ben-i Adıyy b. Kâ'b kabilesine mensuptu. Babasının adı Hattab olduğu için Hz. Ömer, Ömer b. Hattab diye anılırdı. Hz. Ömer Resulullah'a (sav) peygamberlik gelmesinden altı yıl sonra Müslüman olmuştur. Kureyşliler başka kabilelerle yapılan müzakere ve görüşmelerde Hz. Ömer'i görevlendirirlerdi. Çünkü Hz. Ömer'in konuşma kabiliyeti çok iyiydi ve şairane konuşurdu. Ayrıca Hz. Ömer cesareti ile bilinen bir insandı.³⁶ İbn Ömer'in babası cahiliye döneminde de

³¹ İmam Şemseddin Muhammad b. Osman ez-Zehabi, *Siyeru A'lamu'n-Nubela*, Beyrut 1414/1994, III, 203–204; Kandemir, M. Yaşar, "Abdullah b. Ömer" *DİA*, İstanbul, 1988, I, 126.

³² Zehebî, *Siyer*, III, 204.

³³ İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed (230/844), *et-Tabakatü'l-Kübra*, IV, Beyrut ts. 142; İbn Esir, İzzuddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed (630/ 1232), *Üsdü'l Gabe, fi Ma'rifeti's Sahabe*, II, 153.

³⁴ ez-Zirikli, Hayreddin, el-A'lamu'l-Eşmâi'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-'Arab ve'l-Musta'rebîn ve'l-Mustesrikîn, IV, Beyrut 1085, 108; Zehebî, *Siyer*, I, 462.

³⁵ Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, İstanbul, 1997, II, 343.

³⁶ Boyunağa, Yılmaz, *Tebliğinden Günümüze Kadar İslam Tarihi*, İstanbul, 1985, 247; Algül, Hüseyin, *a.g.*, II, 343.

Mekke'nin işleri hususunda çok bilgili birisiydi.³⁷ Bu dönemde önemli şahsiyetlerden biri olarak değerlendirilirdi. Kureyşin ileri gelenlerindendi. Kureyş, kendi aralarında oluşan ve başkalarıyla çıkan anlaşmazlıklarında elçi olarak Hz.Ömer'i görevlendirirdi.

Hz.Ömer hem cesareti hem de bilgisiyle cahiliye döneminde önemli bir yere sahip olduğu için Hz.Peygamber (sav): "Allahım! Bu dini iki Ömer'den biriyle kuvvetlendir." şeklinde duada bulunmuştur.³⁸ İki Ömer'den maksat, Hattab oğlu Ömer ile Ebu Cehil (Amr b. Hişam) idi.

Hz. Ömer (r.a) çocukluğunda bir müddet deve çobanlığı yapmıştır. Çok kuvvetli, cesur ve çok zeki bir kimseydi. Şiir ve edebiyata karşı büyük bir merakı vardı. İsaletli kararlar verirdi.³⁹ Hakem ve Kabileler arası övünme yarışmalarında, Kureyş Kabilesi adına yarışmacı olarak Hz.Ömer seçilirdi.⁴⁰

Hz.Ömer, cahiliye döneminde Abdullah'ın da annesi olan Zeyneb bt. Maz'un'un yanında, Melike, Karibe ve İslam'a girdikten sonra da Ümm-i Hakim, Cemile, Ümmü Gülsüm ve Fekihe adlı kadınlarla evlenmişti. Abdullah b. Ömer'in beşi erkek ve üçü de kız olmak üzere sekiz kardeşi vardı. Bunlar, Abdurrahman el-Ekber, Ubeydullah, Asım, Zeyd, Abdurrahman el-Asğar, Hafsa, Fatıma ve Rukiyye'dir. Bunlardan İbn Ömer'in kendisi, Abdurrahman el-Ekber ve Hafsa Zeyneb'ten dünyaya gelmişlerdir. Ubeydullah, Melike'den; Fatıma, Ümm-i Hakim'den; Asım, Cemile'den; Zeyd ve Rukiyye, Ümmü Gülsüm'den; Abdurrahman el-Asğar ise Fekihe'den doğmuştur.⁴¹

Abdullah b. Ömer'in on iki oğlu ve dört tane kızı vardı: Ebubekir, Ebu Ubeyde, Vakıd, Abdullah, Ömer, Hafsa, Sevde, Vehr es-Sukeyf, Abdurrahman, Salim, Ubeydullah, Hamza, Zeyd, Aişe, Bilal, Ebu Seleme ve Kilâbe.⁴²

³⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, Beyrut, t III, 266.

³⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 267.

³⁹ Yılmaz Boyunağa, *a.g.e.*, 247.

⁴⁰ İbn 'Abdi'l-Berr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (463/1071), *el-İsti'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, Thk. Ali Muhammed el-Becavî, Beyrut, 1412/1992 III, 1145; İbn Esir, *Usdü'l-Gabe*, IV, 146.

⁴¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 266; Algül, Hüseyin, *a.g.e.*, 343-344.

⁴² İbn Sa'd, *a.g.e.*, IV, 142.

Abdullah b. Ömer'in çocukları farklı annelerden dünyaya gelmiştir. Ebubekir, Ebu Ubeyde, Vakıd, Abdullah, Ömer, Hafsa ve Sevde'nin anneleri Safiyye bt. Ebî Ubeyde b. Mes'ud b. Amr b. Umeyr b. Avf. b. Ukde b. Giyereh b. Avf b. Kuseyy'dir. Vehr es-Sukeyf, Abdurrahman'nın annesi ise Ummu Alkame bt. Alkame b. Nakiş b. Vehb b. Sa'lebe b. Naile b. Amr b. Şeyban b. Muharib b. Fih'r'dir. Salim, Ubeydullah ve Hamza'nın anneleri; Zeyd ve Aişe'nin anneleri; Bilal'in annesi, Ebu Seleme ve Kilabe'nin anneleri Ummu Velettir. Ancak, Zeyd b. Abdullah'ın annesinin soy silsilesi Sehle bt. Malik b. Şuhac'dır. Şuhac da Beni Zeyd b. Cuşem b. Habib b. Amr b. Ganem b. Tağlüb'tendir.⁴³

---

⁴³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, IV, 142.

I. BÖLÜM

DOĞUMUNDAN RAŞİD HALİFELER DÖNEMİ SONUNA KADAR ABDULLAH B.ÖMER

A. ABDULLAH B. ÖMER'İN DOĞUMU VE YETİŞMESİ

Nübüvvetin üçüncü yılında dünyaya geldiği rivayet edilen Abdullah b. Ömer'in, (M.613)⁴⁴ peygamberlikten bir yıl önce doğduğu nakledilmektedir. Genel olarak onun nübüvvetin üçüncü yılında doğduğu belirtilmektedir.⁴⁵ Tamamıyla İslam toplumu içinde ve İslam terbiyesiyle yetişti.⁴⁶ Babası ile birlikte İslam'a küçük yaşta girdi. Onunla birlikte Medine'ye hicret etti. Hicret ettiği zaman on iki yaşlarındaydı. Bazı rivayetlerde O'nun Müslüman olması babasından önce olduğu belirtilmektedir. Ancak, İbn Esir bunun böyle olmadığını söyler. İbn Esir, onun hicretinin babasından önce olduğunu, bazılarının hicretteki bu önceliği, İslam'a girme önceliği olarak yanlış anladıklarını dile getirmektedir.⁴⁷

Abdullah b. Ömer, Bedir savaşına katılmak için Hz. Peygamber (sav) 'den izin istedi. Ancak Resulullah (sav) ona savaşmak için izin vermedi. Onun henüz küçük yaşta olduğunu söyledi. Aynı şekilde Uhud savaşına katılmak için de izin istedi. Yaşı küçük olduğu için Hz. Peygamber (sav) ona yine izin vermedi. Hendek savaşı için izin istediğinde Hz. Peygamber (sav) ona izin vermiştir.⁴⁸ Rıdvan bey'atında, Hayber ve Huneyn'de bulundu. Bundan sonra Hz. Peygamber (sav) zamanında meydana gelen bütün savaşlara katıldı. Mekke'nin Fethinde, Mute savaşında, Tebuk seferinde ve Veda Hacc'ında bulunmuştur. Ayrıca Suriye ve Irak fetihlerine, Yermük ve Nihavend savaşlarına ve Mısır'ın fethine katılmanın yanında Ebu Eyyüb el- Ensari'nin de bulunduğu İstanbul seferine de katılmıştır. (49/669)⁴⁹

Abdullah b. Ömer Müslümanlar arasında İslam devleti bünyesinde meydana gelen anlaşmazlıklarda taraf olmamış, bu gruplar karşısında tarafsızlığını her zaman korumuştur.

⁴⁴ Kandemir, M. Yaşar, "Abdullah b. Ömer" *DİA*, I, 126.

⁴⁵ Zirikli, a.g.e., IV, 108.

⁴⁶ İbn Esir, *Üsdü'l Gabe Fi Ma'rifeti's-Sahabe*, II, 153-155.

⁴⁷ İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, II, 153.

⁴⁸ İbn Sa'd, a.g.e., IV, 143.

⁴⁹ Kandemir, M. Yaşar, "Abdullah b. Ömer" *DİA*, I, 126.

Kendisinin gözü dünya malında olmadığı gibi o, daha çok ilme karşı istekli olmuştur. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in (sav) izinden gitmeye özen gösteren kişiliğiyle ön plana çıkmıştır. Peygamberin bulunduğu ortamlarda bulunmuş, Onun namaz kıldığı yerde namaz kılmış, bütün hayatında Hz. Peygamberin (sav) sözleri, fiilleri ve zühdünü örnek almış ve hayatına uygulamıştır.

Ayrıca o ilim ve fetvanın da kaynağıydı. Hz. Peygamber'den (sav) sonra altmış sene çeşitli yerlerden kendisine gelen heyetlere fetvalar verdi. Fetvalarında takvaya son derece ehemmiyet verdi. Bir keresinde kendisine sorulan bir soruya "bilmiyorum" diye cevap verince "nasıl bilmiyorsun sen en iyi fetva veren kimselersensin" dedi. O da "siz benim sırtımı cehenneme mi dayamak istiyorsunuz?" dedi. Bunun üzerine fetva isteyenler "İbn Ömer'den kim fetva alırsa hiç araştırma yapmasın" dediler.⁵⁰

B. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ABDULLAH B. ÖMER

Ailesiyle birlikte Medine'ye hicret eden Abdullah b. Ömer Hendek gazvesine katılmasına Hz. Peygamber tarafından müsaade verilmiş ve aynı zamanda Hz. Peygamberle askeri bir seriyeye de katılmıştır⁵¹. Kendisi Hz. Peygamberin (sav) vefatı sırasında yirmi yaşlarındadır. Hz. Peygamber (sav) dönemindeki bazı olaylara şahit olduğu gibi birçok olayı da ravi olarak nakletmiştir.

İbn Ömer, daha önce belirttiğimiz gibi Hz. Peygamber (sav) döneminde yapılan Bedir ve Uhud savaşına yaşı küçük olduğu için katılmamıştır. Hendek savaşına ise Hz. Peygamber (sav) tarafından savaşa katılmasına izin verilmiştir. Yezid b. Harun ifadesine göre Abdullah b. Ömer'in Hendek savaşında 16 yaşında olması gerektiğini söylemektedir.⁵² Bedir günü Resullullah'ın (sav) yaşları küçük olduğu için savaşa katılmasını istemediği Abdullah b. Ömer'in yanında, Rafî b. Hadîce, Bera ibn A'zib, Zeyd b. Sabit, Useyd b. Zuheyr ve Umeyr b. Ebî Vakkas da vardı; ancak Umeyr'in savaşa katılmasını izin vermişti. Bu da gösteriyor ki

⁵⁰ İtr, Nurettin, el-mevsuatü'l-Arabiyye, Dımaşk, 2005, XII, 845.

⁵¹ İbn-i Sa'd, a.g.e., IV, 142.

⁵² İbn Sa'd, a.g.e., IV, 142.

Resullullah (sav) küçük yaştaki insanların savaşa katılmasını istememiştir. Dolayısıyla bunlar arasında Abdullah b. Ömer'de bulunmaktaydı.

Savaş esnasında Hz. Peygamber'in (sav) sözlerinden hiç çıkmazdı. Hz. Peygamber'e bir şey gerektiğinde yerine getirme noktasında diğer sahabelerden daha çok istekliydi. O, Hz. Peygamber'in (sav) hal ve hareketlerini, susmasını ve konuşmasını, seferlerini ve ikameti halini daha iyi bilirdi. O, Hz. Peygamber'in (sav) yanında önde gelen sahabilerden biriydi.⁵³

İslam dininin yayılma dönemlerindeki ilk günlerine baktığımızda Hz. Peygamber (sav) etrafında gençlerin olduğunu görmekteyiz. İslamiyet'in en güçlü yardımcılarının gençlik olduğunu görürüz. Bunlar arasında karşılaştığımız ilk kişiler arasında Abdullah b. Ömer'i görmekteyiz. İslamı seçtiği zaman daha üç yaşlarındaydı. Ayrıca, bu dönemde Abdullah b. Ömer gibi genç ve çocuk yaşta olan Hz. Ali, Ebû Zerr El-Gifâri ve Abdullah b. Mes'ud gibi insanların İslamı seçtiklerini görüyoruz.⁵⁴

Mekke'nin fethinde Abdullah b. Ömer üzerine düşen görevi yerine getirmiş ve muharebeye katılmıştır. Savaşta gösterdiği gayret vesilesiyle Hz. Peygamberin (sav) takdirine mazhar olmuştur. Buhari'nin rivayet ettiğine göre Hz. Muhammed (sav) ordusuyla Mekke'ye girerken hemen yanında Abdullah b. Ömer vardı.

Huneyn savaşı ise gerek başlangıcı gerek savaş esnasında ve gerekse savaşın sonu itibariyle çok zorlu bir savaş olmuştur. Bu savaşta Müslümanlar ilk kez sayılarına güvenerek savaşı hafife almışlar ve Allah'tan bir uyarı olmak üzere kısa bir yenilgiye maruz kalmışlardır. Huneyn'in en zor anlarında Hz. Muhammed'in (sav) hemen yanında yine Abdullah b. Ömer vardı.

Taif kuşatmasında İbn Ömer, en önde savaşanlardan biriydi. Veda Hacc'ında da Hz. Peygamberin yanındaydı. Hicretin 9. yılında vuku bulan Tebuk seferine ve bu savaştan sonra bazı seriyyelere de katıldı.

⁵³ 'Arcud, Sadık İbrahim, 'Abdullah b. Ömer', Mecelletü'l Ezher, XI, Kahire 1940, 102.

⁵⁴ Yıldız, Hakkı Dursun vd. , Doğuştan Günümüze büyük İslam Tarihi, I, İstanbul, 1992, 387.

Hız. Ömer'in evi Hz. Peygamberin Medine'deki eviyle aynı istikamet ve yakınlıktaydı.⁵⁵ Bu yakınlık ve İbn Ömer'in kız kardeşinin Hz. Peygamberin yanında olmasından dolayı ondan çok yararlanmasına vesile olmuştur. Ayrıca, Hz. Peygamber'in işlerinde ona tabi olmaya çok istek duyardı. Bir de kız kardeşi Hafsa'dan dolayı Hz. Peygamber'le akrabalığı mevcuttu. Bütün bunlar İbn Ömer'in hayatında ve İslamı yaşantısında çok büyük şeylerdi.⁵⁶

İbn Ömer, Hz. Peygamber'e (sav) bağılılığıyla meşhurdur. Öyle ki Hz. Peygamber'in (sav) her indiğı yere inmiş, her namaz kıldığı yerde namaz kılmış, dibinde dinlendiğı ağacın altında dinlenmiştir.⁵⁷

İbn Ömer Mescid-i Nebevi'nin Suffe ehliendir. Orada yatıp kalkardı. O şöyle der: "Hz. Peygamber sağ iken kim ne rüya görürse anlatırdı. Ben de bir gün rüya görmek istedim. Ben genç ve bekâr birisiydim. Bir gün rüyamda iki melek geldi beni götürdüler. Beni alıp ateşe doğru sürüklediler. Orada üzerinde zaman geçmiş bir çukur vardı. Orada tanıdığım insanlar gördüm. Bunun üzerine ateşten Allah'a sığınırım demeye başladım. Tam o anda meleklerle karşılaştım ve Melek oraya girmeyeceksin dedi. Bu rüyayı Hafsa'ya anlattım. O da Resullullah'a (sav) anlattı." Resullullah (sav) "Abdullah ne iyi bir insan bir de gece namazı kılsa" buyurmuştur. Peygamber (sav) bağılılığıyla bilinen İbn Ömer bu sözden sonra geceleri daha az uyumuş ve geceleri daha çok ibadet etmeye başlamıştır⁵⁸

İbn Ömer bir gün Resullullah'la (sav) birlikte hurma bahçesinin yanındayken, Hz. Ebubekir (r.a) izin istedi ve Resullullah (sav) onu cennetle müjdeleyerek izin verdi. Daha sonra Hz. Ömer (r.a) sonra Hz. Osman (r.a) izin istedi. Resullullah (sav) izin verdi ve cennetle müjdeledi. Bunun üzerine: Abdullah, ya ben ne olacağım? Resullullah (sav) da sen de babanla berabersin.⁵⁹

Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'in (sav) bütün hal ve hareketlerini iyice takip ederdi. Hz. Peygamber'i en iyi gözlemleyenlerdendi. İbn Ömer bir gün

⁵⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 272.

⁵⁶ 'Arcud, Sadık İbrahim,, 'Abdullah b. Ömer', Mecelletü'l Ezher, XI, 103.

⁵⁷ İbn Esir, *Usdü'l-Gabe*, III, 153.

⁵⁸ Buharı, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Camii's-Sahih*, thk. Muhibiddin el-Hatib, III, Kahire, 1400, 29-30; Zehebi, *Siyer*, III, 210; İbn Sa'd, IV, 147.

⁵⁹ Zehebi, *Siyer*, III, 210.

Hız. Peygamberi harp meydanında onu şöyle anlatmıştır: “Resullullah’tan daha cesur, daha yiğit ve ondan daha çok başkasını düşünen, ölümden korkmayan birisini görmedim.”⁶⁰

Abdullah b. Ömer, kendi yaşantısında Hız. Peygamber’i model olarak belirlemiştir. Hal ve hareketiyle, konuşmasıyla, dini yaşantısıyla ve yürümesiyle onun gibi olmaya çalışırdı. İnsanlar, Abdullah b. Ömer için, “Bu Resullullah’ın (sav) sahabisi ve Emire’l Mü’min’in oğludur.” şeklinde konuşurlardı.⁶¹ Abdullah b. Ömer, Hız. Peygamber’in (sav) öyle sevgisini kazanmıştı ki, Hız. Peygamber (sav) onun için; “Salih bir insandır.” ifadesini kullanmıştır.⁶²

C. HIZ. EBU BEKİR DÖNEMİNDE ABDULLAH B. ÖMER

İbn Ömer, Hız. Ebu Bekir döneminde aksi görüşlerin bulunmasına rağmen birçok olayda yer almış ve birçok olaya şahit olmuştur.

İbn Ömer’in anlattığına göre Hız. Ebu Bekir ilk İslam fetihleri bünyesinde yapılan seferlerde ordunun başına geçmek istemiştir. Fakat Hız. Ali onu uyardı ve Hız. Ebu Bekir bunun üzerine Medine’de kalmıştır. Ordunun başına da komutanlar atandı. Hız. Ali’nin uyarısı da halifenin selameti için olmuştur.⁶³ Hız. Ebu Bekir zekat vermeyi reddeden kabilelerle ve yalancı peygamberlerle mücadele etmiştir. Müseylime, peygamberlik iddiasında bulunmuş Malik b. Nüveyre ise zekat vermeyi reddetmiştir. İbn Ömer bu iki şahısla yapılan savaşta bulunmuştur.⁶⁴

Zekat vermeyi reddeden temim kabilesinin reisi Malik b. Nüveyre ile savaşmak üzere Halid b. Velid komutasında bir birlik gönderdi. Halid beni Temim’e varınca ben size namazı ve zekatı emretmeye geldim. Bilirsiniz ki bu ikisi beraberdir. Bunlardan birini inkar ettiğiniz takdirde bana boynunuzu vurmak düşer demştir. İbn Ömer ve Ebu Katade el-Ensari de Malik b. Nüveyre ile konuşmuşlar ancak Malik onların sözlerini kabul etmeyince Halid b. Velid,

⁶⁰ Yıldız, Hakkı Dursun, *a.g.e.*, I, 374.

⁶¹ ‘Arcud, Sadık İbrahim,, ‘*Abdullah b. Ömer*’, Mecelletü’l Ezher, XI, 103.

⁶² İbn İmad imam Şehabeddin Ebî Fellah, *Şezeratu-z-Zeheb fi Ahbari men zeheb*, I,310 Beyrut 1986, Buhari, *a.g.e.*, III, 30.

⁶³ İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n Nihaye fi’t-Tarih*, VI, 315 Mektebetü’ş-Şamile, İsdarü’s-Sani.

⁶⁴ Yüksel, Ahmet Turan, ‘Dört Halife Dönemi Olayları Karşısında Abdullah b. Ömer’, *İSTEM*, sayı 6, Konya, 2005, 60.

“İslamdan dönenin cezası boynunun vurulmasıdır.” diyerek onlarla savaş ve bu savaş sonunda Malik b. Nüveyre ve birçok yandaşı öldürüldü⁶⁵.

Halid b. Velid öldürülen Malik b. Nüveyre'nin hanımı ile evlenirken Abdullah b. Ömer'den nikahına şahitlik yapmasını istemiş; ancak İbn Ömer yapılan bu teklifi reddetmiştir. Çünkü İbn Ömer Halid'e bu konuyu önce Halife Ebubekir'e götürüp onun onayını almasını istemişti. Ama o bunu yapmamıştı.⁶⁶

Hz. Peygamber'in rahatsız olduğu son dönemlerde Hanife kabilesinden olan Müseylime peygamberlik faaliyetlerinde bulunuyordu. Hz. Ebu Bekir aynı şekilde Halid b. Velid komutasındaki bir orduyu Müseylime'nin üzerine göndermiştir. Daha önce de Hz. Ebu Bekir, Müseylime üzerine İkrime b. Ebi Cehil ve Şurahbil b. Hasene komutasında iki orduyu sırayla göndermişti. Ancak başarı sağlanamamıştı. Halid b. Velid'in ordusunda bulunan Hz. Vahşi Müseylime'yi öldürdü. Böylece Müseylime'nin etrafındaki yandaşlarının çoğu öldürülmüş; diğerleri de dağılmıştır.⁶⁷

Müseylime üzerine Halid b. Velid komutasında gönderilen birliğin içinde yer alan İbn Ömer bu savaşta şehit olmayı çok arzuluyordu. İbn Ömer'in anlattığına göre Müseylime'ye karşı girilen savaşta ilk şehit Akil el-Uneyfi idi. Akil'in şehit olmadan önce bir kolu kopmuş diğer koluyla kılıcını alarak Ensardan Huneyn savaşındaki gibi bir kez daha toplanıp Müşriklere saldırmalarını istedi. Bu toparlanma sonunda Müşrikler dağıldı.⁶⁸

İbn Ömer Ebu Akil'in şehadet haberini babası Hz. Ömer'e verdiğinde Hz. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilir: “Allah rahmet eylesin. Şehadeti devamlı istiyordu. O, Peygamberin en hayırlı sahabilerinden ve kadim Müslümanlardandı.”⁶⁹

İbn Ömer, savaş esnasında Ammar b. Yasir'i gördüğünü, Müslümanların bozguna uğrayıp dağıldıkları bir anda Ammar b. Yasir savaşa katılan kabilelere

⁶⁵ Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, Thk. Ömer Abdü's-Selam Tedmirî, Beyrut, 1987, I, 370, 371.

⁶⁶ İbn Hallikan, *Vefayatü'l-Âyan ve Enbaü Ebnai'z-Zaman*, Thk. İhsan Abbas, Beyrut, 1900. VI, 14, 15.

⁶⁷ Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, I, 373.

⁶⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.* III, 474.

⁶⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 474.

giderek kendisinin emir olarak görevlendirildiğini ve kendisine itaat edip savaşa devam etmelerini istediğini onların da Ammar b. Yasir'e uyup savaştıklarını anlatmıştır.⁷⁰ Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Müseylime'yi Hz. Vahşi kılıcıyla öldürmüştür.⁷¹ İbn Ömer, kendisi de müdahil olarak bulunduğu Şam Seferiyle ilgili olarak şunları kaydeder: “Yezid b. Ebu Süfyan, Şam'a sefere çıkan emirlerin başında gelenlerden biri idi. O yedi bin kişi ile Şam'a sefere çıktı.” Diğer bir rivayetinde de şöyle der: “Hz. Ebu Bekir, Yezid b. Ebi Süfyan'ı Şam'a sefere gönderdi. Hz. Ebu Bekir orduyu yolcularken belli bir yere kadar orduya refakat etti. Ancak kendisine şöyle denildi: “Ey Allah Resulü'nün Halifesi, siz ayrılınsız iyi olur.” “O, hayır.” dedi. Ve şöyle devam etti: “Kimin ayakları Allah yolunda tozlanırsa Allah ona ateşi haram kılar.” Daha sonra ordudan ayrılmak zorunda kalınca da orduya takva ile nasihat eden bir hutbe irad ederek ayrıldı.”⁷²

Ayrıca Hz. Ebu Bekir, Yezid b. Ebi Süfyan komutasındaki birliklerle Beyrut'un ve bazı şehirlerin fetihlerini gerçekleştirmiştir.⁷³ Hz. Ebu Bekir 11/633'te de Bizans imparatorluğuna karşı Ürdün, Filistin, Suriye'ye, Perslere (Sasani) karşı Irak'a seferler düzenlemiştir.⁷⁴

Filistin'in fethine katılan İbn Ömer'in anlattığına göre; Amr b. As'ın, Ebu Ubeyde'ye Filistin'in fethi hakkında yazdığı mektuba göre Filistin topraklarına Müslüman ordusu ayak bastığı zaman kendilerini 100.000 atlının karşıladığını Allah'ın yardımıyla bu atlılardan 15.000 kadarının öldürüldüğü, Müslümanlardan ise 130 kişinin şehadetiyle Filistin'in fethinin gerçekleştiğini belirtmiştir. Müslümanların önde gelenlerinden Said b. Halid de bu savaşta şehit düşmüştür.⁷⁵

D. HZ. ÖMER DÖNEMİNDE ABDULLAH B. ÖMER

Hz. Ebu Bekir döneminde Suriye fetihleri bünyesinde başlayan; ancak Hz. Ebu Bekir'in ömrünün iktifa etmeyip Hz. Ömer'in halifeliğinin ilk zamanlarında

⁷⁰ Zehebi, *Siyer*, I, 422., Yüksel, Ahmet Turan, ‘Dört Halife Dönemi Olayları Karşısında Abdullah b. Ömer’, *İSTEM*, 61.

⁷¹ Zehebi, *Siyer*, II, 378; el-Hakim, *el-Müstedrek*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, Beyrut, 1990, III, 520.

⁷² İbn Cevzi, *el-Muntazam*, Beyrut, 1358, I, 453–454.

⁷³ Zirikli, *a.g.e*, VII, 261.

⁷⁴ Mustafa Fayda, “Hülefa-i Raşidin”, *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII, 328.

⁷⁵ el-Vâkidi, Muhammed b. Ömer b. Vâkidi (207/822), *Futuhu's-Şam*, Beyrut, 1997, 18–19.

kazanılan Yermük savaşına Abdullah b. Ömer de katılmıştır. Bu savaşta Abdullah b. Ömer ve İbnü'l-As, ehli kitabın birçok ilmî eserini ele geçirmişler ve bu kitaplarda İsrailî, merdud, münker ve meşhur hadiseler bulmuşlar. Ancak Abdullah, bu merdud ve İsrailî hadiseleri reddetmiştir.⁷⁶ İbn Ömer, Farslarla yapılan Calula (16/637), Kadisiyye (14/637)⁷⁷ ve Nihavend⁷⁸ (21/642) savaşlarına da katılmıştır.⁷⁹ Ayrıca bu arada vukubulan Farslara yönelik serriyelere de katılmıştır. Farslarla ilk savaşında yanında Abdullah b. Sarah ve bazı sahabeler vardı.⁸⁰

1. Nihavend Savaşına Katılması

Bu savaşa Abdullah b. Ömer, Celil b. Abdullah el Beceli, Muğire b. Şu'be, Tuleyha b. Huveylid ve Hüzeyfe b. el-Yeman gibi ümmetin seçkinlerinden sahabeler de katılmıştı.⁸¹ Celula yenilgisinden sonra Farslar yeniden bir savaş hazırlığı yapmış ve eli silah tutan herkesi muharebeye çağırmışlardı.

Ancak bu sırada Müslümanlar arasında küçük bir fitne dolaşıyordu. Kûfe'li Cerrah b. Sinan el- Esedi⁸² ile beraber birkaç kişi Nihavend savaşının komutanı Sa'd b. Ebi Vakkas hakkında Halife Ömer'e şikâyetle bulunuyorlardı. Bu arada Hz. Ömer Muhammed b. Mesleme'yi⁸³ görevlendirip insanları Sa'd'ın suçsuz olduğuna ikna ederek bu sorunu çözmüştür.

Nihavend savaşı için Farslar 150.000 kişi toplamışlardı. Farsların başkumandanı Firuzan'dı.⁸⁴ Müslümanlar bu arada Ahvaz'ı da almışlardı. İranlı halkın ileri gelenleri Melikleri ile yazışarak onu durumdan haberdar ettiler. Onlar da yazışarak harekete geçti. Müslümanların sayısı 30.000 idi. İki ordu Nihavend'de karşı karşıya geldi. Bu otuz bin kişi de çeşitli kabilelerden oluşuyordu. Müslümanların yaptığı istişarede çeşitli savaş taktikleri konuşuldu. Burada dört ihtimal üzerinde duruldu. Ayrıca yapılan istişare sonucunda ordunun

⁷⁶ İbn Kesir, *Siyeru'n-Nübüvve*, I, 328; İbn Kesir, *el-Bidaye*, II, 25.

⁷⁷ İbnü'l Cevzi, *a.g.e*, III, 500; İbn Kesir, *el-Bidaye*, II, 120.

⁷⁸ Algül, Hüseyin, *a.g.e*, II, 290.

⁷⁹ Yüksel, Ahmet Turan, 'Dört Halife Dönemi Olayları Karşısında Abdullah b. Ömer', *İstem*, 63.

⁸⁰ İtr, Nurettin, *a.g.e*, XII, 845.

⁸¹ Algül, Hüseyin, *a.g.e*, II, 290.

⁸² İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, I, 453; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 120.

⁸³ İbn Esir, *el-Kamil*, I,453; Hüseyin Algül, *a.g.e*, II, 286.

⁸⁴ Algül, Hüseyin, *a.g.e*, II, 286, İbn Esir, *el-Kamil*, I, 455.

kumandanlığına Numan b. Mukarrin tayin edildi.⁸⁵ İslam ordusunda Numan b. Mukarrin'in umumi komutasında Suveyd b. Mukarrin, Huzeyfe b. el-Yeman, Ka'ka' b. Amr ve Mucaşi b. Mes'ûd gibi sahabelere de komutanlıklar verilmişti. İslam ordusu Nihavend'e vardığında Firuzan komutasındaki Fars ordusu onları bekliyordu. Arada gönderilen elçilerin sulh gayretlerinden de sonuç alınmayınca savaş başladı. İki gün devam eden mücadelede kimse üstünlük sağlayamadı. Fars ordusunun kazdığı hendekler İslam ordusunu zora sokuyordu. Numan, Ka'ka' b. Amr'a⁸⁶ düşmanı hendeklerden çıkarması için bir manevra yapmasını istedi. Ka'ka bir manevrayla hendeklere doğru saldırıp geri çekilince düşman onların kaçtıklarını zannedip hendeklerden çıkarak kovalamaya başladı. Arkalarından İslam Ordusunun saldırısına uğradılar ve Müslümanlar böylece galip geldi.

Savaş esnasında Numan da atından düştü ve düşman oklarına hedef olup kendisinin çok istediği şahadet mertebesine ulaştı. Müslümanlar sancağı Huzeyfe b. el-Yeman'a vererek Numan'ın şehit olduğunu kimseye hissettirmediler. İran ordusu ne yapacağını şaşırılmış bir şekilde kaçmaya başlamıştı. Anlatıldığına göre İran askerlerinden 70.000 bin yakını susuzluktan, 30.000 bine yakını da savaşta öldü. İranlıların hezimetinden sonra Müslümanlar Nihavend'e girdiler. İbn Ömer'in de yer aldığı bu savaştan sonra Müslümanlar için İran'ın Hemedan, İsfahan, Dinar, Samire, Seyrevan, Mehrecan gibi yerlerinin kapıları açılmış oldu.⁸⁷

2. Sahabeden Halifelik Teklifinin Yapılması ve Şûra Heyetinde Görev Alması

Hiz. Ömer, bir kimsenin akrabalık bağlarından dolayı herhangi bir göreve getirilmesine karşıydı. O devlet kadrolarına getirilecek kimselerin muhakkak ehliyet ve liyakat gereğince atanmasını sağlardı.

Ömer b. Meymûn el-Ezdi'nin anlattığına göre, hilafet konusunda Hiz. Ömer kimin tayin edileceği sorulunca "Eğer Ebu Ubeyde sağ olsaydı onu hilafete teklif ederdim, çünkü Hiz. Peygamber'in(sav) sizin en emininiz O'dur." dediğini duymuştum. Eğer Ebu Huzeyfe'nin kölesi Salim sağ olsaydı onu tercih ederdim,

⁸⁵ Algül, Hüseyin,, *a.g.e, II, 287.*

⁸⁶ İbn Esir, *Usdü'l-Gabe fi Marifeti's-Sahabe*, II, 413.

⁸⁷ İbn Esir, *el-Kamil*, I, 453-457; et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tarih*, III, 214-216.

çünkü Allah Resûlü'nün, onun hakkında “Allah sevgisi en kuvvetli kimse.” demiştir. Bir adamın, “Peki Abdullah b. Ömer olmaz mı?” sorusuna ise, “Karısını (Amine bt. Affan)⁸⁸ güzel bir şekilde boşamaya muktedir olmayan bir kişiyi mi halife olarak teklif edeyim?” demiştir.⁸⁹

Abdullah b. Ömer eşini (Amine bt. Affan) hayızlı iken boşamak istemişti. Ancak Hz. Ömer, durumu Resulullah'a sorduğunda ona, bu yaptığının yanlış olduğunu söylemiş, Abdullah b. Ömer de babasının dediği gibi hayızdan sonra boşama işini gerçekleştirmişti. Daha önce de belirttiğimiz gibi Hz. Ömer ehliyeteye önem veren bir insandı.⁹⁰ İbn Ömer'i halifelikten nehyederken:

1. İbn Ömer'in mevzubahis olaydan hareketle sorumluluk alamayacağı kanısına varmış olması.

2. Onun yeterli ehliyete sahip olmadığını düşünmesi.

3. Kendisi hilafet işlerinde çok yıprandığı için aileden birinin daha bu sorumluluğun altına girmesini istememesi⁹¹ gibi düşüncelerle hareket etmiş olduğu muhtemeldir.

Hz. Ömer, hilafet konusunda ailesinden kurban olarak kendisinin yettiğini belirtmiş, kendi ailesini İmran ailesine benzeterek teşbih yapmıştır. Daha sonra halifelik için isim isteyen sahabelere şurayı işaret etmiştir. Ancak teklifte bulunan Müslümanlar dışarı çıkıp tekrar geri dönüp ısrar eder. Hz. Ömer'de “Ben, sizi helaka götürmeyecek, işlerinizi yürütecek ve bu işe liyakatı olan birini seçmenizi isterim.” dedi. (Bu sözleriyle Hz. Ali'yi kastetmişti.) “Ancak Allah dinini mutlaka bırakmaz ve bu işi daha iyi çözecek bir çözüm gösterecektir. Bunun için ben ne hayatta iken ne de vefatımdan sonra bu işin sorumluluğunu taşımak istemediğim için, Resulullah'ın (sav) bunlar cennet ehliindedir. Ali, Osman, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebi Vakkas, Zübeyr b. Avvam ve Talha b. Ubeydullah'a bu işi havale ediyorum. Onlar aralarında en uygun kişiyi seçsinler.” diye devam etti.⁹²

---

⁸⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 269.

⁸⁹ İbn Esir, *el-Kamil*, I, 475.

⁹⁰ Yüksel, Ahmet Turan, 'Dört Halife Dönemi Olayları Karşısında Abdullah b. Ömer', *İstem*, s. 64.

⁹¹ İbn Hacer, Ahmed b. Ali el- 'Âskalânî (852/ 1448), *Fethu'l-Bari*, X, Beyrut, 1379, 498.

⁹² İbn Esir, *el-Kamil*, I, 475; İbn Hacer, *Fethu'l-Bari* XX, 498.

Diğer gün Hz. Ömer bahsettiği sahabeleri çağırır ve onlara Resullulah'ın (s.a.v.) vefat ederken kendilerinden razı olarak vefat ettiğini ve hilafet işini bundan dolayı kendilerine havale edeceğini, ancak aralarında ihtilaf edecek olurlarsa bunun ümmetin ihtilafına neden olacağını belirtmiştir. İstişare heyeti Hz. Aişe'nin odasına kapanıp müşavereye başlamışlardı ki odadan yüksek sesler gelmeye başladı. İbn Ömer: "Henüz müminlerin emiri hayatta iken bunlar neyin tartışmasını yapmaktadırlar." dedi. Hz. Ömer de bu istişare işinden vazgeçti. Ancak benim vefatımdan sonra üç gün içinde istişarenizi yapın. Dördüncü gün başınızda bir halife bulsun bu konuda Talha da sizinledir. Fakat istişare yaparken halife yapacağınız kişiyi yıpratmayın. Şura heyetinin tespitinden sonra Hz. Ömer henüz vefat etmeden önce Hz. Osman Abdullah b. Ömer'e bir iki kez halife seçimine katılmasını istemiş ve ısrar etmiştir. Fakat Abdullah b. Ömer halife henüz sağken böyle bir şey yapamayacağını söyledikten sonra halifelige talip olmayacağını belirtmiştir.⁹³

Daha sonra Hz. Ömer; Ebu Talha el-Ensari'ye ensardan elli kişilik asker seçmesini ve şura heyeti, aralarından birini halife seçinceye kadar kapıda beklemesini,⁹⁴ Mikdad b. Esved'e de kendisi defnedildikten sonra şura heyetini bir araya getirmesini ve aralarından birini seçmeleri için şura heyetini bir eve yerleştirmesini; Süheyb'e Müslümanlara namaz kıldırmasını ve heyetin yanında bulunmasını emretti. Eğer şura üyeleri beşi bir görüşte birleşir de biri muhalefet eder ya da dördü ittifak edip ikisi muhalefet ederse muhalefet edenlerin kellesini vurmasını, üç kişi bir görüşte diğer üç kişi bir görüşte birleşirse o zaman Abdullah b. Ömer'in arada hakem tayin edilmesini ancak Abdullah'ın hakemliğini kabul etmezlerse Abdurrahman b. Avf'ın da içinde bulunduğu üç kişiye uymalarını, muhalif üç kişinin de öldürülmesini söylemiştir.⁹⁵

Hz. Ömer vefat edince Süheyb cenaze namazını kıldırdı.⁹⁶ Definden sonra şura ehli, bir rivayete göre el-Misver b. Mahreme'nin evinde, diğer bir rivayete göre Beytülmal'de diğer bir rivayete göre de Hz. Aişe'nin müsaadesiyle onun

---

⁹³ Taberi, *Tarih*, IV, 229.

⁹⁴ Taberi, *Tarih*, IV, 229.

⁹⁵ İbn Esir, *el-Kamil*, I, 476; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 164.

⁹⁶ İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, II, 27; Taberi, *Tarih*, IV, 230; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 163.

hücrelerinde toplandılar.⁹⁷ Ebu Talha seçtiği askerlerle kapıda, Amr b. el-As ve Muğire b. Şu'be kapıda oturuyordu. Sa'd b. Ebi Vakkas onları uzaklaştırdı. Burada Abdurrahman b. Avf adaylık hakkından vazgeçtiğini belirtmiş ve diğer şûra heyeti de bunu kabul etmişlerdir.

Daha sonra Abdurrahman b. Avf; Hz. Ali'ye, kendisinin hilafete seçilmediği takdirde kimi bu makama daha layık göreceğini diğer şûra heyetinin gıyabında ona sorar, Hz. Ali, Hz. Osman'ı işaret eder. Hz. Osman'a da aynı soruyu yönelten Abdurrahman b. Avf'a, Hz. Osman da "Hz. Ali" cevabını verir. O gece Abdurrahman b. Avf, ashabla birçok istişarede bulunur. Medine'de karşılaştığı kimselerle, ordu komutanlarıyla ve ileri gelen şahsiyetlerle görüş alışverişinde bulunur.⁹⁸ O gece artık Hz. Ömer'in belirttiği sürenin son gecesi idi. Sabah bu süre bitecekti. Sabah Abdurrahman b. Avf, Zübeyr ve Sa'd'ı çağırttı. Zübeyr'e Abdümenaf kabileciliğini ve hilafet işini birbirinden uzak tutmasını ister. Zübeyr de reyinin Ali'nin olduğunu söyler. Sa'd da, Abdurrahman b. Avf'a eğer Abdurrahman seçilecekse re'yinin onun olduğunu söyler. Ancak Osman'ı seçecek olursa re'yinin Ali'nin olacağını belirtir.

Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: 'Abdurrahman b. Avf'ın, Hz. Ali ve Hz. Osman ile görüşmediğini söyleyen kimse bunu bilgisizlikten söylemiştir ve istişareler sonucunda Allah'ın takdiri Hz. Osman'a isabet etmiştir.' Sabah namazından sonra şûra heyeti bir araya geldi. Ardından muhacirlerin ileri gelenlerinden, ensarın faziletli şahsiyetlerinden ve bilge idarecilerinden bir çok insan çağrıldı. Bu şahsiyetlerin hepsi toplandılar. Abdurrahman b. Avf'ın halifeyi açıklamak için irad ettiği hutbe esnasında çeşitli tartışmalar yaşanmış, ensar ve bazı muhacirler Haşimoğulları ve Ümeyyeoğulları arasında karşılıklı sözler söylenmeye başlamıştır. Yaşanan bazı nahoş olaylardan⁹⁹ sonra Sa'd b. Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Avf'a "Ey Abdurrahman! insanlar arasında fitne çıkmadan bu işi bitir." der. Abdurrahman b. Avf, Hz. Ali ve Hz. Osman'la çeşitli istişareler¹⁰⁰ yaptıktan sonra başını mescidin tavanına kaldırarak Hz. Osman'ın

⁹⁷ İbn Esir, *el-Kamil*, I, 477; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 164.

⁹⁸ İbn Esir, *el-Kamil*, I, 477; İbn Cevzi, *a.g.e*, II, 52.

⁹⁹ Taberi, *Tarih*, IV, 231-232.

¹⁰⁰ İbn Haldun; Abdurrahman (808/1406), *Târîhu İbn Haldun*, II, Mektebetü's-Şamile, İsdarü's-Sani, 126.

elini tutup havaya kaldırarak “Allahım şahit ol! Allahım şahit ol! Ben benim üzerimdeki emaneti Hz. Osman’a verdim.” diyerek Hz. Osman’a bey’at etti.¹⁰¹ Daha sonra müslümanlar da ona bey’at ettiler.¹⁰²

E. HZ. OSMAN DÖNEMİNDE ABDULLAH B. ÖMER

Abdullah b. Ömer de halife olan Osman b. Affan’a bey’at etmiş ve onun verdiği görevleri yerine getirmiş, yapılan fetihlere katılmıştır. Hz. Osman döneminde Afrika, Horasan, Taberistan seferlerine katılmıştır. Kendisine teklif edilen kadılık görevini reddetmiştir. Bazı eyaletlerde ise teftiş görevini üstlenmiştir.

1. İfrikiyye’nin Fethine Katılması

Daha önce de belirttiğimiz gibi şura hadisesinden sonra Abdullah b. Ömer, Hz. Osman’a bey’at etti. Ayrıca Halife Osman döneminde kendisine tevdi edilen görevleri de yerine getirdi.

Hz. Osman döneminde Abdullah b. Ömer; Afrika, Horasan Taberistan fetihlerine katılmıştır. Bu seferler öncesinde Hz. Osman, Amr’ı Mısır valiliğinden azlederek Abdullah b. Sa’d b. Ebi Serh’ı Mısır’a vali olarak tayin etti.¹⁰³ Abdullah b. Sa’d b. Ebi Serh Afrika fetihlerine katılırken yanında Abdullah b. Ömer ve diğer bazı sahabeler de bulunuyordu. (27/647) Ayrıca bu fetihlerde Abdullah b. Ömer’in yanı sıra Abdullah b. Amr b. el-As ve Abdullah b. Zübeyr de bulunuyordu. Bu kişiler Halife Hz. Osman’ın Afrika’ya sonradan gönderdiği destek birliklerinde yer alıyorlardı.¹⁰⁴

Afrika bölgesindeki ordunun başında Bizans adına Corcir adlı biri vardı. Corcir’in idare merkezi Subeytula idi. Corcir, Abdullah b. Sa’d’ı Subeytula’ya iki günlük¹⁰⁵ mesafedeki Kayravan’da karşıladı. Bizans ordusu 100.000 veya 120.000

¹⁰¹ İbn Hacer; *Fethu’l-Bari*, XX, 244.

¹⁰² İbn Cevzi, *a.g.e*, II, 52; İbn Haldun; *a.g.e*, II, 126.

¹⁰³ Taberi, *Tarih*, IV, 269–270.

¹⁰⁴ Zehebi, *Tarihü’l-İslam*, I, 421, İbn esir, *el-Kamil*, I, 484 (III, 83); İbn Haldun, *a.g.e*, II, 128–129; Yüksel, Ahmet Turan, ‘Dört Halife Dönemi Olayları Karşısında Abdullah b. Ömer’, *İstem*, 72.

¹⁰⁵ İbn Esir bunu iki gün olarak ifade eder. İbn Esir, *el-Kamil*, I,484.

kişi Müslüman savaşçıların sayısı ise 20.000 kişi idi.¹⁰⁶ Abdullah b. Sa'd ordusuyla Afrika topraklarındaki Berka'ya yetiştiğinde beraberindeki ordusuyla Ukbe b. Nafi de Abdullah b. Sa'd'ın ordusuna iltihak etti. İbn Ebi Serh önce Trablusgarp taraflarındaki Rumlarla mücadele etti. Onlarla yapılan savaşı kazandıktan sonra etrafa birlikler yayarak ilerledi.¹⁰⁷ İslam ordusunun yaklaştığını haber alan Corcir son hazırlıklarını yaptı. Askerlerini topladı. Ordusunun 100.000'i atlılardan oluşuyordu. Ordular Subaytula yakınındaki Kayravan'da karşılaşmışlardı. Abdullah b. Sa'd önce Corcir'i İslam'a davet etti ya da cizye ödemeyi teklif etti. Corcir iki teklifi de geri çevirerek savaşa soyundu. Savaş başladı. Müslümanların halifeye iletişimleri kesildi. Müslümanlar bir inkıta yaşıyorlardı. Müslümanların bozguna uğradıkları sırada Corcir, Abdullah b. Sa'd'ın kafasını istiyordu. Abdullah b. Sa'd'ı öldürene yüz bin dinar ve kızını vadediyordu. Bu sırada Abdullah b. Zübeyr, komutanları Abdullah b. Sa'd'ı ordunun arasında göremeyince onun Corcir'in bu vaadinden korktuğunu tahmin ederek onu aramaya koyuldu ve bulup ona: "Corcir'in vaadinden korkmamasını ve münadiye Corcir'in kafasını getirene 100.000 dinar ve Corcir'in karısını ve kızlarını vaat etmesini tavsiye etti. Abdullah b. Sa'd da öyle yaptı. Corcir bu durumdan çok korktu. Abdullah b. Zübeyr Rumları yenmenin planını da yapmış buna Abdullah b. Sa'd'ı da ikna etmişti. Planı şuydu: Abdullah b. Zübeyr bir grup süvari savaşçıyı geri çekecek iki tarafın da yorulup dinlenmeye çekildiği bir sırada Abdullah b. Zübeyr süvari birliğiyle düşmana aniden saldırı düzenleyecekti. Abdullah b. Sa'd bu planı uyguladı ve Bizans ordusunu mağlup etti. Sonunda İbn Zübeyr, Corcir'i öldürdü. Abdullah b. Sa'd 100.000 kişilik ordusuyla şehre indi. Muhasarayla kolayca Subaytula'yı fethetti. Savaşın sonunda atlılara üçer bin dinar, yaya savaşçılara da bin dinar ganimet verildi.¹⁰⁸

Bu savaşın kazanılmasından sonra Abdullah b. Sa'd Subeytula civarında Rumların sığındığı Ecem Kalesini kuşattı ve ele geçirdi. Bu sırada İfrikiye bölgesi insanları musalaha istedi ve cizye ödemeye razı oldular. Abdullah b. Sa'd bu

¹⁰⁶ Zehebi, *Tarihü'l- İslam*, I, 421, İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 110.

¹⁰⁷ İbn Haldun, *a.g.e*, II, 128-129.

¹⁰⁸ İbn Esir, *el-Kamil*, I, 484; İbn Haldun, *a.g.e* 128-129; Zehebi, *Tarihü'l- İslam*, I, 421.

insanlarla musalaha imzalayıp elde edilen ganimetlerin beşte birini ayırıp bir fetihname ile beraber Abdullah b. Zübeyr'i halife Osman'a gönderdi.¹⁰⁹

2- Kadılık Görevini reddetmesi

Abdullah b. Ömer Hz. Osman döneminde çeşitli fetihlerde görev alarak bizzat savaşmıştır. Ancak o kritik devlet işlerinde görev almaktan imtina etmiş, bu görevlere mesafeli davranmıştır. Devlet işlerine hiçbir şekilde müdahalede bulunmamıştır. Yanaşmadığı devlet görevlerinden birisi de kendisine Hz. Osman'ın teklif ettiği kadılık görevi olmuştur.

Rivayete göre bir gün Hz. Osman Abdullah b. Ömer'den kendisi için insanlar arasında hüküm vererek kadılık yapmasını ister. Abdullah b. Ömer de Hz. Osman'dan kendisini affetmesini isteyerek nazikçe onu reddeder.¹¹⁰ Hz. Osman da Abdullah b. Ömer'i ikna etmek için babasının insanlar arasında hukuki anlaşmazlıkları çözüp aralarında hükmettiğini belirtince Abdullah b. Ömer babasının zor durumlarda Hz. Peygamber'e (s.a.v.) müracaat edebildiğini, ama kendisinin böyle bir imkânının olmadığını belirtir. Ayrıca bu konuda Hz. Peygamber'in "Kim insanlar arasında hükmederse adaletle ve taharri ile hükümlerini verir." hadisini hatırlatır.¹¹¹ Ayrıca Abdullah b. Ömer bu bağlamda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu hadisini de zikreder:

"Kadılar üç çeşittir. Birincisi cahil kadılardır ki bunların yeri cehennemdir. İkinci zümre kadılar ki âlim insanlardır; ancak dünya malına meyillileri, ilimleri ile amellerinin bir olmamasından dolayı onlar da cehennemlidir. Üçüncü kısım kadılar ise hem âlim hem de ilmi ile amel edip, ictihad eden ve ictihadında isabet eden kadılardır ki bunlar dünyaya meyli olmayanlardır. İşte bunlara ne bir sevap ne de bir günah vardır."

Bunun üzerine Hz. Osman, Abdullah b. Ömer'e kadılık işi için çok ısrar etmedi ve onun özrünü kabul etti.¹¹²

¹⁰⁹ İbn Esir, *el-Kamil*, I, 485; İbn Haldun, *a.g.e* 128–129.

¹¹⁰ İbn Sa'd, *a.g.e*, IV, 146.

¹¹¹ Zehebi, *Tarihü'l-İslam*, II, 164.

¹¹² İbn Sa'd, *a.g.e*, IV, 146.

Burada Abdullah b. Ömer'in bu görevi kabul etmeyişi görevden kaçmak olarak nitelendirilmemelidir. Çünkü kendisi daha önce de zikrettiğimiz gibi en zor zamanlarda Hz. Peygamber ve Raşit halifeler dönemlerinde cephelerde savaşmıştı. Onun bu tür görevleri kabul etmemesi insanların fitnelerinden uzak durma hassasiyeti ve siyasi işlere bulaşmak istemeyişindedir. Daha sonra da zikredeceğimiz gibi 60 sene gayr-ı resmi olarak insanlar arasında fetva vermiştir.

3. Eyaletlere Teftiş İçin Gönderilmesi

Hz. Osman döneminin ilk altı yılından sonra müslümanlar arasında bir fitne ve ihtilal baş göstermeye başladı. Bu ihtilaflar ciddi boyutlara vardı. Halkla yönetim arasında çeşitli sorunlar baş gösterdi. Halife Osman bu nifak tohumlarının yayılmasını önlemek için çeşitli önlemler almaya çalıştı ancak bu gidişat onun şehit edilmesine kadar vardı ve bununla da olaylar durulmadı.

İhtilal ve fitne işaretleri yoğunluk kazanmaya başladı (33/653). Olaylar Kûfe valisinin Kûfe halkıyla sürtüşmesi ve valinin bir zabıtasının dövülmesiyle gerginleşti. Kûfe valisi Said b. el-As şehrin ileri gelenleriyle sohbet ederken “Şu Irak arazisi Kureyşlilerin çiftliğidir.” demiş, Kûfe'nin önde gelen insanları da buna tepki gösterince gerginlik tırmanmıştı. Bunun üzerine halk arasında Halifenin akrabalarını kayırarak vali tayin ettiği söylentisi yayılınca Halife Osman, bu söylentilerin odağındaki Eşter ve arkadaşlarının Kûfe'den Şam'a sürgüne gönderilmesini gündeme getirdi.¹¹³ Muaviye b. Ebi Sufyan da Kûfelilerin ileri gelenleri ile konuştu. Onlara Kureyş ile uğraşmaktan vazgeçmelerini Halifeye dil uzatmamalarını söyledi. Ancak Kûfelilerden Sa'sa' isimli biri, Kureyşli olmanın şeref vesilesi yapıldığını belirterek oradaki Kufeliler Muaviye'ye tepki gösterince Muaviye onlara bu davranışlarından vazgeçerlerse kendilerini Kûfe'ye iade edebileceğini aksi halde bu yaptıklarından dolayı başlarına çok şeyler geleceğini belirtti. Bunu kabul etmediler, Muaviye de Hz. Osman'a bir mektup yazarak; Kûfelilerin şeytanın diliyle konuştuğunu, bölünmeye taraftar olduklarını, fitneye yaklaşım gösterdiklerini, kalplerinin fesada uğradığını belirtti. Bundan sonra Halife Osman da Eşter'e bir mektup yazarak Said b. el-As aracılığıyla onları Hımus'a sürgüne gönderdi. Malik b. el-Haris, el-Eşter ile birlikte sürgüne

¹¹³ Algül, Hüseyin, *a.g.e*, II, 417; Taberi, *Tarih*, IV, 325–326.

gönderilen Kûfe'nin ileri gelenlerinden Sabit b. Kays, en-Nehai, Kümeyl b. Ziyad en-Nehai, Zeyd b. Sevhan el-Abdi, Cundeb b. Züheyr el-Gamidi, Cundeb b. Ka'b el-Ezdi, Urve b. Ca'd, Amr b. el-Hamık el-Huzai ve İbnü'l-Kuvval gibi kimseler vardı.¹¹⁴

Ancak Halife Osman'ın Eşter ve arkadaşlarını sürgüne göndermesi, olayları yatıştırmadı hatta giderek ortam gerginleşti. Halife Osman durumun kötü olduğunun farkına varınca valileriyle Kûfelilerin akıbeti hakkında bir istişarede bulundu (34/654). Bu istişarede sonucunda azli istenen Said b. el-As tekrar Kûfe'ye gönderildi.¹¹⁵ Onun Kûfe'ye gönderilmesi ise olayları dindirmek bir yana daha da alevlendirmişti.

Halife Osman'a muhalefet dalgası öyle bir hal aldı ki Halife Osman'ın zarar görmesini istemeyen Zeyd b. Sabit, Hz. Ali, Ebu Useyd, Ka'b b. Malik, ve Hasan b. Sabit gibi kimseleri rahatsız etmeye başlamıştı. Bu arada Hz. Ali, Halife Osman'ı uyardı, kendisinden Hz. Ömer geleneğini devam ettirmesini ve hilafeti gereğince biraz daha sert idare etmesini istediye de Hz. Osman ona tepki gösterdi.¹¹⁶

Ancak Halife Osman'a tepkiler arttıkça arttı. Hatta Medine'den bazı insanlar Halife Osman'ın yanına gidip ona durumun vahametini anlattılar. Bunu gören Halife Osman bu vilayetlerde cereyan eden muhalif akımları ve söylentileri halifeye gösterilen bu tepkilerin kaynağını tespit etmek için Hz. Ali'ye de danışarak görüşlerine güvendiği Muhammed b. Mesleme'yi Kûfe'ye, Üsâme b. Zeyd'i Basra'ya, Ammar b. Yasir'i Mısır'a ve Abdullah b. Ömer'i de Şam'a bu görev için gönderdi. (35/656)¹¹⁷

Abdullah b. Ömer siyak ve sibakı itibarı ile hiçbir zaman siyasi bir tarafgirliğe girmemişti. Bu hassasiyetindedir ki daha önce belirttiğimiz gibi devlet görevlerinden bile imtina etmiştir. Teftişe gönderilen diğer kişiler gibi

¹¹⁴ Taberi, *Tarih*, IV, 326; İbn Esir, *el-Kamil*, II, 3, 4.

¹¹⁵ Taberi, *Tarih*, IV, 335; İbn Esir, *el-Kamil*, II, 6.

¹¹⁶ İbn Esir, *el-Kamil*, 7, 8.

¹¹⁷ Taberi, *Tarih* IV, 341; İbn Esir, *el-Kamil*, III, 8.

Abdullah b. Ömer de Şam'da İslama uygun olmayan bir durum görmediğini belirtmişti.

Hiz. Osman'ın vilayetlere gönderdiği kişiler teftiş için gittikleri yerlerde hiçbir aykırılık görmediklerini ifade etmelerine rağmen Halife Osman ciddi kaygılar taşıyordu. Gerçekten de bu kaygılar yerindeydi. Çünkü insanlar halifeye karşı tavır almış adeta barut fıçısı gibiydi. Halife bu kaygıyla her tarafa mektuplar yazarak hac mevsiminde valilerini Mekke'ye çağıracağını kime haksızlık yapılmışsa burada bunu dile getirip hakkını iade alabileceğini bildirmişti (34/654).¹¹⁸

Halife Osman da valileri uyarılmış ve olayı böyle kapatmıştı.¹¹⁹ Halife Osman bu toplantıda çok şeyler çözeceğini umuyordu. Olayların kaynağına inebileceğini ve halk arasındaki bu dedikodu ve fitneleri bitiren bir toplantı olacağını sanıyordu. Ancak olaylar durulmadı. Bilakis alevlenerek çoğaldı ve tehlikeli boyutlara ulaştı. Hiz. Osman bir türlü halkın kin ve nefretini bastırarak azilleri yapamıyordu.

Nihayet halk arasında devlete karşı meydana gelen kin ve nefret fiiliyata geçmiş oldu. Mısırlılar harekete geçtiler (35/656). Böylelikle Halife'nin karşısında örgütlü bir isyancılar grubu oluştu. Mısırlılar 600 kişi ile umre bahanesiyle Medine'ye geldiler. Hiz. Ali'nin müdahalesi ile geri döndüler. Aynı yıl hac mevsiminde Mısırlı, Basralı ve Kûfeliler bir araya geldiler. Onların örgütlenmesinde İbn Sebe'nin de rolü vardı.

Mısırlıların başında Abdurrahman b. Udeys, Kinane el-Bisr el-Leysi ve Sevdan b. Harman es-Sekuni vardı. Basralıların başında Hurkus b. Züheyr es-Sa'di vardı. Kûfelilerin başında ise Zeyd b. Suhan el-Abdi, Eşter en-Nehai, Ziyad b. Nadr el-Harisi ve Abdullah b. el-Asam vardı. Hepsine birden İbnü'l-Asam kumandanlık ediyordu.¹²⁰ Toplam sayıları 1500 civarında idi. Mısırlılar Hiz. Ali'nin, Basralılar Talha'nın, Kûfeliler ise Zübeyr'in halife olmasını istiyorlardı.

¹¹⁸ Taberi, *Tarih* IV, 335; İbn Esir, *el-Kamil*, II, 8.

¹¹⁹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Taberi, *Tarih*, III, 379–380; İbn Esir, *el-Kamil*, II, 9.

¹²⁰ Taberi, *Tarih*, IV, 348–349; İbn Esir, *el-Kamil*, II, 10; Zehebi, *Tarihü'l-İslam*, I, 442; İbn Haldun, *a.g.e.*, II, 144; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 194.

Bu fırkaların temsilcileri bu üç kişi ile de çeşitli görüşmeler yaptılar. Ancak bir neticeye ulaşamadılar. Üçü tarafından da azarlanınca¹²¹ bu fırkalar şehirden ayrılarak dağıldılar. Savaş hazırlığı yapan Medineliler de evlerine dağılmışlardı ki asiler aniden Medine'ye dönerek hücum ettiler. Halife'nin evini kuşatarak savaşa yeltenenleri öldüreceklerini söylediler ve tekbirler getirdiler.¹²²

İlk etapta asiler Halife Osman'ın namaz kılmasına bile müsaade etmiyorlardı. Daha sonra Halife Osman asilere bir hutbesinde bu yaptıklarının yanlış olduğunu, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu yaptıklarından dolayı onları lanetlediğini söyleyince asiler Hz. Osman'ı bayılana kadar dövmüşlerdi.¹²³

Artık asilerin halifeyi öldürme niyetinde oldukları anlaşılıyordu. Çünkü tekrar onun namaza çıkmasına bile müsaade etmiyorlardı. Bu arada Hz. Ali bu nahoş olayı çözmek için araya girdi. Ensar ve muhacirundan otuz kişiden oluşan bir grup aldı.¹²⁴ Hz. Ali bu meseleye ne çözüm getirirse kayıtsız kabul edilmesi şartıyla Halife'den olur almıştı. Asilerle konuşması sonucunda Hz. Ali onların zulüm saydıkları her şeyin kalkacağına hükmetti. Onların istemediği memurlar üç gün içinde azlolunacaktı. Bundan sonra Halife, davranışlarında kitap ve sünnete sarılacak ve kalkıp akrabalık bağına yapışmayacaktı.¹²⁵

Bu şekilde kararlar alınmış, çok şikâyet konusu olan ve fitnelerin de odağındaki Mısır Valiliği'nden Abdullah b. Sa'd b Ebi Serh azledilerek yerine Muhammed b. Ebi Bekir tayin edildi. Bu şekilde asiler grubu dağıldı. Mısırdaki grup tam yola koyulmuşken bir kölenin atla hızlı bir şekilde Mısır tarafına yol aldığını gördüler. Grup bu köleden şüphelenir, onu yakalayıp sorguya çeker. Sorgu sonunda kölenin Halife Osman'ın kölesi olduğu bu kölede de Halife tarafından Abdullah b. Sa'd Ebi Sarh'a yazılmış bir mektup bulunduğu görülür. Bu mektupta önde gelen asilerin isimleri bulunuyordu. Halife Abdullah b. Sa'd'dan bu asilerin idam edilmesini istediği ibareler bulunuyordu. Bunu gören

¹²¹ Taberi, *Tarih* IV, 350; Zehebi, *Tarihü'l- İslam*, I, 443.

¹²² Taberi, *Tarih* IV, 350–351; İbn Esir, *el-Kamil*, II, 10; Zehebi, *Tarihü'l- İslam* I, 443.

¹²³ Taberi, *Tarih*, IV, 353; İbnü'l Esir, *el-Kamil*, II, 11. Zehebi, *Tarihü'l- İslam*, I, 443; İbn Haldun, *a.g.e*, II, 145; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 197.

¹²⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 191; Taberi, *Tarih*, III, 394; İbn Esir, *el-Kamil*, II, 12; İbn Haldun, *a.g.e*, II, 146.

¹²⁵ Taberi, *Tarih*, IV, 359 vd.; İbn Esir, *el-Kamil*, II, 12; İbn Haldun, *a.g.e*, II, 146.

Mısırlılar hemen Medine'ye dönerler. Halife Osman köle ve bindiği devenin kendisine ait olduğunu kabul etmiş ancak kendisinin böyle bir mektup yazmadığını belirtmişti. Bu durumda Hz. Ali de bu mührün mektuba nasıl basıldığını sordu. Hz. Osman bunu bilmediğini söyleyince Hz. Ali de nasıl olur da Halife'nin mühründen habersiz olabileceğini belirtir. Ancak orada bulunanlar Halife Osman'ın doğru söylediğine kanaat etmişlerdi. Bir rivayete göre bu yazı Mervan'ınki ile karşılaştırılmış yazının Mervan'a ait olduğu anlaşılmıştı. Meseleyi böyle anlayan asiler şimdi ya Mervan'ın kendilerine teslim edilmesini ya da Hz. Osman'ın halifelikten çekilmesini istediler. Onlar Halife'nin masumiyetini ancak bu şekilde ispat edebileceğini düşünüyorlardı.¹²⁶ Eğer Mervan'ı kendilerine teslim ederse kendisini serbest bırakacaklarını ifade ettiler.

Abdullah b. Ömer'in rivayet ettiğine göre Halife Osman, Abdullah b. Ömer'e hilafeti bırakmasını isteyen Hz. Ali ve Muğire b. Ahmes'in görüşleri hakkında ne düşündüğünü sorarken "Muhakkak ki kavmim bu gömleği çıkarmamı istemektedir. Eğer bu hilafet gömleğini çıkarırsam asiler yakamı bırakacaklar ama bu gömleği çıkarmaz da direnirsem gördüğün gibi beni öldürecekler." Abdullah b. Ömer, "Bu görevi terk ettiğinde bu dünyada ebedi kalacağımı mı sanıyorsun?" deyince Hz. Osman "Hayır." dedi. İbn Ömer, "Onlar cennet ve cehennem maliki midirler?" diye sordu. Hz. Osman yine "Hayır." diye cevap verince, İbn Ömer; "Eğer bu görevi bırakmazsan onlar tarafından öldürülmeyip kurtulacak mısın?" dedi. Hz. Osman yine "Hayır." deyince İbn Ömer ona şu tavsiyede bulundu: "O halde ben bu durumun; bir kavmin, halifelerine her kıvdıklarında onun görevinden uzaklaştırılmasının İslam'da bir adet haline gelmemesi için Allah'ın sana tevdi ettiği bu görevi terk etmemeni daha uygun buluyorum. Aksi takdirde bu insanlara bir mesnet olur, istedikleri zaman halifeyi görevden alır veya öldürürler."¹²⁷ Halife Osman asilerin tekliflerini reddetti.

Abdullah b. Ömer Hz. Osman'ın nazarında hatırı sayılır bir insandı. Aynı zamanda ilmî derecesi ve zühdü ile ön plana çıkmıştı. Halife Osman asilerin isteklerin aksine halifelğe devam kararını alırken muhakkak Abdullah b. Ömer'in tavsiyelerinden etkilenmiştir.

¹²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Taberi, *Tarih*, IV, 371-375.

¹²⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 66.

Asiler, Halife Osman mahsurken onun yanına giriyor ve ona; “Şu halifelik zırhını çıkar ver bize.” diyor, Hz. Osman ise onlara; “Siz kötü görerseniz bile Allah’ın bana giydirdiği zırhı sizin sözlerinizle çıkaracak değilim.” diyordu.¹²⁸

Buradan anlıyoruz ki Hz. Osman asilere karşı Abdullah b. Ömer’in söylemiyle cevap veriyordu. Çünkü bu hilafet zırhını (gömleğini) Halife’ye Allah’ın giydirdiğini ve O’ndan başkasının da çıkaramayacağını Abdullah b. Ömer söylemişti.

Abdullah b. Ömer bu konuşmalardan sonra asilere Hz. Osman’a bu yapılanların reva olmadığını belirtmiş onları Hz. Osman hakkında ikna etmeye çalışmıştır. Bununla beraber Abdullah b. Ömer Hz. Osman’ı bazı Sahabilerle birlikte koruyordu. Bu konuda Muhammed b. Sirin’in anlattığına göre Hz. Osman’ın şehit edileceği gün Abdullah b. Ömer, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Mervan ve İbn Zübeyr; Hz. Osman ile görüşükten sonra ayrılırlarken silahları teçhizatlı olarak üzerlerindeydi.¹²⁹

Abdullah b. Ömer, Hz. Ali ile birlikte hareket etmeyip Halife Osman’ı asilerin elinden kurtarmadığı için pişman olduğunu dile getirmiştir. İbn Ömer’in anlattığına göre bu muhasara sırasında Halife’ye namaz kıldırılmasına müsaade edilmiyordu. Onun yerine Ebu Eyyüb el-Ensari namazları kıldırıyordu.¹³⁰

Kısaca Hz. Osman dönemindeki Abdullah b. Ömer için Hz. Ömer dönemindeki tutumunu devam ettirmiştir denebilir. Bundan sonra da devlet görevlerinde ön plana çıkmayacak ve aynı tutumunu devam ettirecektir.

F. HZ. ALİ DÖNEMİNDE ABDULLAH B. ÖMER.

Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminde olduğu gibi Abdullah b. Ömer’in adı Hz. Ali döneminde de halifelik için geçmiştir. Ancak, Hz. Ali dönemi fitne ve karışıklık açısından sabık halifeler dönemini aratacak derecededir. Çünkü bu dönemde müslümanlar Cemel vak’ası, Sıffin Savaşı ve Hakem olayı gibi önemli

---

¹²⁸ İbn Sa’d, *a.g.e*, III, 66.

¹²⁹ Zehebi, *Tarihü’l İslam*, I, 447.

¹³⁰ Taberi, *Tarih*, IV, 423.

iç meselelerle yüzleştiler. Şimdi burada öncelikle hilafet sorunu ve Abdullah b. Ömer'in bu mesele hakkındaki tutumunu daha sonra Cemel vakası, Siffin savaşı ve Hakem olayında Abdullah b. Ömer'in rolü ve tutumunu ele alacağız.

1. Hz. Ali'ye Bey'at Etmesi

Asilerin Hz. Osman'ı canice katletmeleri müslümanlar arasında derin izler bıraktı. Müslüman toplum bu olay karşısında ne yapacağını bilmiyordu. Çünkü olayın bu boyutlara varacağını ve Hz. Osman'ın bu şekilde öldürüleceğini hiç tahmin etmiyorlardı. Şimdi kim halife olacaktı? Herkesin başına buyruk olduğu bu toplumda müslümanları kim toparlayacaktı? Acaba herşey eskisi gibi olacak mıydı? Başta asiler halifelik makamına pek çok kimsenin talipli olacağını düşünmüşlerdi. Ancak, düşündükleri gibi olmadı. Halifelik makamından herkes kaçır oldu. Asiler Hz. Ali, Talha, Zübeyr ve Abdullah b. Ömer gibi şahsiyetlere başvurduğu halde bu kişiler sorumluluğu yüklenmemişlerdi.

Hz. Osman'ın şehit edilmesinin üzerinden beş gün geçmişti. Asiler hala halifeliğe namzet bir kimse bulamıyorlardı. Ancak, kendi oralarında asilerin meylettikleri birileri vardı. Örneğin; Mısırlılar Hz. Ali'nin halife olmasını istiyorlardı. Kûfeliler Zübeyr b. Avvam'ın, Basralılar ise Talha b. Ubeydullah'ın halife olmasını istiyorlardı.¹³¹ Fakat her üçü de bu teklifi kabul etmediler. Bunlar daha sonra Sa'd b. Ebi Vakkas'a gitmişler. Sa'd da bu isteklerini reddedince Abdullah b. Ömer'e gittiler ve ondan halife olmasını istediler. Abdullah b. Ömer de onların bu isteklerini reddetti.¹³² Bazı kaynaklarda halife olması için Abdullah b. Ömer'in ölümle tehdit edildiği zikredilmektedir. İnsanların kendisine rahatlıkla bey'at edeceği söylenmiştir. Bu konuda ondan daha hayırlı birinin bilinmediği belirtilmiştir. Ancak, Abdullah b. Ömer Allah'a yemin ederek şu cevabı vermiştir: "Eğer gücüm yeterse cemaatten hiçbir kimsenin bir damla kanının akmasına müsaade etmeyeceğim. Onların cemaatlerinden firkalar oluşmasına müsaade etmeyeceğim. Ve yine aynı şekilde gücüm yettiği nisbette ümmete isyana izin vermeyeceğim." Verdiği bu cevap üzerine İbn Ömer ölümle tehdit edilmiş ve kendisi kararlıkla bu görevi kabul etmeyeceğini vurgulayarak ve onları

¹³¹ Taberi, *Tarih*, IV, 432; İbn Cevzi, *a.g.e*, II, 82.

¹³² Taberi, *Tarih*, IV, 432; İbn Cevzi, *a.g.e*, II, 82; Yüksel, Ahmet Turan, 'Dört Halife Dönemi Olayları Karşısında Abdullah b. Ömer', *İstem*, s. 78.

reddetmiştir.¹³³ Devamında Abdullah b. Ömer onlara bir kişinin hilafetine muhalefet etmesi durumunda o kişinin sonunu sorduğunda ise onlar onun öldürüleceğini söylemişlerdir. Abdullah b. Ömer ise, kendisinin böyle bir duruma kesinlikle katlanamayacağını ifade etmiştir.¹³⁴

Başka bir rivayete göre hilafet teklifi bağlamında Abdullah b. Ömer'in yanına Mervan b. Hakem yanında bir grup insanla gelip Abdullah b. Ömer'e Şam ehlinin kendisinin halife olması taraftarı olduklarını ve kendisine bey'at etmek istediklerini belirtmiştir. İbn Ömer Mervan'a Irak ehlinin durumunu sorunca Mervan: "Onlarla savaşağız" cevabını verdi. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer bütün insanlar kendisine bey'at etse buna sadece Fedek halkı karşı çıksa ve onlarla savaşılsa, bu savaşta bir kişi bile ölecek olsa dahi kendisinin buna razı olamayacağını ve bu makama gelmeyeceğini belirtmiştir. Bunu dinleyen Mervan ve arkadaşları daha fazla ısrarcı olmamışlar ve onu terkedip gitmişlerdir.¹³⁵ Bu arada asiler Medinelilere de çeşitli şekillerde baskılar yapmaya çalışıyor; aralarında bir aday üzerinde muvafakat sağlamalarını istiyorlardı. Ümeyye oğulları zaten Medine'den ayrılmışlardı. Sa'd, Zübeyr ve Talha da aralarında bulunmuyordu. Hatta Medineliler üzerinde baskı kurmaya çalışan asilerin tutumu tehdit derecesine varıyordu.

Abdullah b. Ömer'e halifelik teklifini getiren grup ise İbn Ömer'in bu teklifi geri çevirmesini hazmedemeyip onu ümmetin en şerir kimsesi olarak nitelendirmiş ancak Abdullah b. Ömer, kendisinin şerir kimse olarak nitelendirilmesini; halifeliği hakkında bir kişinin bile kendisine ihtilaf etmesine yeğlediğini belirtmiş ve onları kale almamıştır. Affan b. Müslim'in aktardığına göre İbn Ömer: Cenab-ı Allah'ın müslüman kanı dökülmesini haram kıldığını, Cemaate icabet edeceklerini (yani cemaatten ayrılmayacağını), toplum fırkalara ayrıldığında onlara uymayacağını ve birlikte namaza çağrıldığında icabet edeceğini söylemiştir.¹³⁶

¹³³ İbn Sa'd, *a.g.e*, IV, 151; Zehebî, *Siyer*, III, 239.

¹³⁴ İbn Sa'd, *a.g.e*, IV, 151; Zehebî, *Siyer*, III, 239.

¹³⁵ İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, II, 154.

¹³⁶ İbn Sa'd, *a.g.e*, IV, 151.

Abdullah b. Ömer'in bu tutumundan hareketle daha önce de belirttiğimiz gibi kendisinin makam, mevki düşkününü olmadığı bilakis her zaman ümmetin huzurunu düşündüğü kanısına varabiliriz. Çünkü söz ve davranışlarından bunu anlayabiliriz. Buna karşın kendi hilafeti üzerinde bir mutabakat olması durumunda bu göreve karşı tamamen lakayt olduğu da söylenemez, zira onun en çok çekindiği konu kendisi için müslüman kanı akma korkusu idi. Aksi takdirde bu kan akma olayından dolayı kendisinin sorumlu olacağı kaygısını taşıyordu. Abdullah b. Ömer cephesinde hal böyleyken asiler diğer taraftan Medinelileri sıkıştırıyorlardı. Asiler, Medineliler'e kendilerinin şura ehlerinden olduklarını insanlar üzerinde sözlerinin tesiri olduğunu ve bunun için de halifelik için araştırma yapıp bir aday üzerinde muvafakat sağlamaya çalıştıklarını, bu bağlamda kendilerinin de yardımda bulunacaklarını belirtiyorlardı. Çünkü, onlar da Ali b. Ebi Talib'i işaret ederek onun bu işe liyakatı bulunduğunu, kendilerinin ona topluca bey'at edebileceklerini ve onun üzerinde birleştiklerini ifade ettiler.

Abdullah b. Ömer, Hz. Ali'ye en son bey'at edenler arasındaydı. Onunla beraber Sa'd b. Ebi Vakkas, Suheyb, Zeyd b. Sabit, Muhammed b. Mesleme, Seleme b. Vekş, Usame b. Zeyd gibi önemli şahsiyetler de vardı. Fakat onlardan bildiğimiz kadarıyla hiç kimse ihtilaf etmedi. Hepsi bey'at ettiler.¹³⁷

2. Cemel Vak'asındaki Konumu

Abdullah b. Ömer Cemel Vakasının baş göstermeye başladığı sıralarda Mekke'de bulunuyordu. Abdullah b. Ömer de, Hz. Ali'nin Hz. Aişe taraftarlarına karşı bazı tutumlarını tasvib etmiyordu. Kendisi ile beraber sonradan biat edenler arasında olan Sa'd b. Ebi Vakkas da öyle davranıyordu.

Abdullah b. Ömer, Muaviye'nin kendisine destek talebini reddetmişti. Muaviye kamuoyu çalışması yaparak siyasi çekişmenin içine yavaş yavaş katılıyordu. Çünkü ayrıca kendisi Mekke ve Medinelilerden de destek istemişti. Bu meyanda Abdullah b. Ömer'e bir mektup yazmış ve bu mektupta Halife Osman'ın kanını talep eden liderin kendisi olduğunu, bunun için de kendisini desteklemesini, ancak eğer kendisi halifeliğe istekli olduğu takdirde aday

---

¹³⁷ Taberi, *Tarih*, IV, 432.

olmayacağını belirtmiştir. Zira halifenin meşveretle seçileceğini beyan etmiş bunun için de desteğine ihtiyacı olduğunu söylemiş fakat Abdullah b. Ömer Muaviye'nin bu teklifini kabul etmemiştir.¹³⁸

İbn Ömer de bazı şartlarla Hz. Ali'ye bey'at etmişti. Hz. Ali'nin, Abdullah b. Ömer'in desteğini sağlamaya çalışması, bu konuda Ammar b. Yasir'in devreye girmesi de bu konuyla ilgili İbn Ömer'in fikrinde bir değişiklik yapmamıştı. İbn Ömer'in, Hz. Ali'ye bey'at ederken öne sürdüğü şartların en önemlisi de iç kavgalara karışmaması isteğiydi. Hz. Ali'den bu konuda kendisini muhayyer bırakmasını istemiş o da bunu kabul etmişti.¹³⁹

Abdullah b. Ömer tartışmalı konularda taraf olmaktan daima kaçınmıştır. Hz. Ali'ye bey'at ederken de iç çekişme konularında taraf olmama isteği ileri görüşlü olduğunu göstermektedir. Aksi takdirde Hz. Aişe ve Muaviye'nin karşısında bulunmak durumundaydı.

Müminlerin annesi, Talha ve Zübeyr: "Yaklaşık bin kişilik bir kuvvetle Mekke'den çıkıp Basra'ya doğru İslamı şereflendirmek, bozguncularla savaşıp, Halife Osman'ın intikamını almak isteyenler gelsin!" parolasıyla yola çıktılar. Bu arada Abdullah b. Ömer'i de kendilerine katılması için çağırdılar. Ancak, Abdullah b. Ömer: "Ben Medine ehliyenim. Onların katılmadığı bir icraata katılamam." diyerek onları reddetti. Kaynaklar bu sıralarda özellikle Abdullah b. Ömer'in tarafsızlığı konusunda ayrıntılı bilgiler vermektedir. Her ne kadar onları reddetmişse de o, fiilen Halifenin yanında da yer almamıştı. O sırada Mekke'ye gitmişti. Halbuki, Medineliler onun Şam'a gittiğini zannediyorlardı. Fakat, üvey annesi Ümmü Gülsüm (r.anha) onun umre için Mekke'ye gittiğini söylemişti. Abdullah b. Ömer herhangi bir gruba katılmadığı gibi kız kardeşi ve müminlerin annesi Hz. Hafsa'nın (r.anha) da katılmasına engel olmuş; böylece onun da tarafsız olmasını sağlamıştır.¹⁴⁰ Rivayet edildiğine göre müslümanlar arasında

---

¹³⁸ el-Minkarî, Nasr b. Muzâhim (212/827), *Vak'atu Sıffin*, *Thk. Abdü's-Selam Muhammed Harun*, Beyrut, Ty. 71.

¹³⁹ Eşref Edip, *Büyük İslam Tarihi, Asr-ı Saadette Peygamberimizin Ashabı*, İstanbul, 1383/1964 III, 120.

¹⁴⁰ Taberi, *Tarih*, IV, 451; İbn Kesir, *el-Kamil*, II, 29, İbn Cevzi, *a.g.e*, II, 94.

vukubulan böyle şiddetli ihtilaflarda Sa'd b. Ebi Vakkas, Zeyd b.Sabit, Usame b. Zeyd, Ebu Musa el-Eş'arî, Muhammed b. Mesleme ve Ebu Hureyre'nin (r.anhüm) gibi şahsiyetler de Abdullah b. Ömer gibi tarafsız kalmayı yeğleyen sahabilerdendi.

Hz. Aişe hazırladığı ordu ile Basra'ya doğru ilerliyordu. Bu sırada eski Yemen Valisinin (Ya'la b. Münye) 80 dinara almış olduğu pahalı bir deveye binmişti. Etrafındaki orduya da bu nedenle "Ashab-ı Cemel" denmişti. Bu sırada, Hz. Aişe'nin ordusunda Kureyşten de 70 kişi bulunuyordu.¹⁴¹

Abdullah b. Ömer belirttiğimiz gibi önce Hz. Ali'ye karşı harekete geçen Muaviye ve Hz. Aişe taraftarlarını daha sonra da Hz. Ali taraftarlarını reddederek her iki tarafın da yanında veya aleyhinde hareket etmeyeceğini ima etmiştir. Rivayet edildiğine göre bundan sonra Abdullah b. Ömer Medinelilerin yanına giderek bu durum karşısında onların tutumlarının ne olacağını sormuş onlar da bu durum karşısında şaşkınlıklarını dile getirerek ne yapacaklarını bilmediklerini, olayların oldukça karmaşık bir hal aldığını, bu olaylar durulmayıncaya kadar hiçbir harekette bulunmayacaklarını dile getirmişlerdir.¹⁴²

Medinelilerin de Abdullah b. Ömer'e benzer bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Onlar da ne Hz. Aişe ne de Hz. Ali tarafında yer aldılar. Ancak, Hz. Ali'nin Medine'de olması hasebiyle yaklaşık 700 kişilik Medineli bir grubun kendisine katıldığını görmekteyiz.¹⁴³ Bu tutumdan dolayı Abdullah b. Ömer iki tarafın kendisine yaptığı teklifler karşısında Medine ehlinde olduğunu vurgulamış ve iki gruba da taraftar olmamıştır.

Bu arada Hz. Ali de İslam âleminin birliğini sağlamak namına hazırladığı ordunun yönünü Şam'dan Basra'ya çevirdi. Yerine Medine'de Sehl b. Huneyf el-Ensarî'yi vekil bıraktı (H.36). Bu esnada Abdullah b. Selam'ın Hz.Ali'ye gelip Irak'a (Basra'ya) gitme ey Mü'minlerin Emiri! Sana bir ok veya kılıcın isabet edeceğinden korkarım." dedi. Burada Hz.Ali'nin de Resulullah'ın bir hadisini

¹⁴¹ İbn Esir, *Üsdül-Gabe*, III, 132; Taberi, *Tarih*, III, 471.

¹⁴² İbn Cevzi, *a.g.e*, II, 93.

¹⁴³ el-Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan Alî b. el-Huseyn b. Alî (346/956), *Murûcu'z-Zeheb ve Me'âdinu'l-Cevher*, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamit, III, Beyrut, 1982, 24–25.

rivayet ederek yola çıktığı ve ardından Abdullah b. Selam'ın: "Gitme eğer gidersen vallahi halifelik bir daha sana dönmez" dediği rivayet edilmiştir.¹⁴⁴

Hz. Ali, Ammar b. Yasir ve Oğlu Hasan'ı Kûfelileri kendi yanına çekmek için Kûfe'ye gönderdi. Kûfe Valisi Ebu Musa el-Eş'arî (r.a.) halkı mescide toplayarak Hz. Peygamber'in (s.a.v) insanları fitneden menettiğini ve şu anda insanlar arasında da fitnenin kol gezdiğini, uyuyan kimsenin uyanık olandan, uyanık olanın oturandan, oturan kimsenin ayaktakinden, ayaktaki kimsenin durumunun da bineğe binmiş olandan daha hayırlı olduğunu belirtmiş; insanları ve Ammar ile Hasan'ı da uyarmıştır.¹⁴⁵

Görüldüğü gibi Hz. Hasan da bu ortamda babasına destek vermek için gayret göstermektedir. Bazı kaynaklar Hz. Hasan'ın savaş taraftarı olmadığı için babasına gereken desteği vermediğini kaydetmektedir. Ancak bu haksız bir değerlendirmedir.¹⁴⁶

Olay bu noktaya gelmişti ki Abdullah b. Sebe ve etrafındaki bazı kimseler bir araya gelerek bu anlaşmayı nasıl engel olabileceklerini düşünmeye başladılar. Bu kimseler zaten Halife Osman'ın öldürülmesinde önemli rolü olan kimselerdi. İşte iş musalahaya yaklaşınca yine göreve geldikleri ve fitne ateşini körüklemeye başladıkları görülmektedir. İslam Cemaati yani mevcut iki grup ise isyancılarla uğraşmak yerine birbirleriyle savaşmanın eşiğine geliyor ve çarpışıyorlar.

Bu grup Hz. Ali'nin barış taraftarı olduğunu ayrıca Abdullah b. Ömer ve onun gibi birkaç sahabinin orada ortamı yumuşatma çabası içinde olduğunu biliyorlardı.

Asiler grubu o gece her iki tarafa da aynı anda saldırı düzenlediler. Her iki taraf ta saldırının karşı taraftan geldiğini düşünerek çarpışmaya başladılar. Bir tarafta Hz. Ali'nin oğulları Hz. Hasan ve Hüseyin, Muhammed el-Hanefiyye, Ammar b. Yasir, Ensar ve Muhacirûnun ileri gelenleri, Rıdvan bey'atında bulunanlardan bir grup, Bedir ehlinden bir grup öte yandan bütün müminlerin

¹⁴⁴ İbn Esir, *Üsdü'l Gabe*, II, 302, Taberi, *Tarih*, III, 473.

¹⁴⁵ Taberi, *Tarih*, IV, 482; İbn Esir, *el-Kamil*, II, 37; Demircan, Adnan, *İktidar Mücadelesi*, İstanbul, 1996, 35.

¹⁴⁶ Demircan, Adnan, *İktidar Mücadelesi*, 34.

faziletlisi olarak bilinen Hz.Aişe, Aşere-i Mübesşereden Hz.Talha ve Zübeyr, Abdullah b. Zübeyr ve Muhammed b. Talha. Ayrıca, Hz.Aişe kardeşi Muhammed ile de karşı karşıya bulunuyordu.¹⁴⁷ Bu savaşın sonucunda İslam toplumu büyük zarar görmüş fitne ateşi giderek alevlenmişti.

Ancak, baktığımızda tarihte her zaman asiler grubu gibi gruplar sürekli tarih sahnelerinde rol almışlardır. Bunun yansımalarını günümüzde de görebiliriz. Bunun en büyük nedeni de yönetim ile idare arasındaki uyumsuzluktur.

Savaş ortamında Abdullah b. Ömer tarafsızlığını yitirmemiş ancak Hz. Aişe, İbn Ömer'e karşı teessüfünü dile getirmiş ve bu fitne konusunda neden kendisini uyarmadığını söylemiş o da bu tutumunu İbnü'z-Zübeyr'in Hz. Aişe'nin yanında olmasına ve Hz.Aişe'nin onun etkisinde olmasına bağlamıştır.¹⁴⁸

3. Sıffin Savaşı ve Hakem Olayı Karşısındaki Tutumu

Hz. Ali ile Hz. Aişe (r.anhüma) ile taraftarları arasında yaşanan Cemel Vakasını müteakibin Hz. Ali Medine'de bulunan idare merkezini Kûfe'ye taşıdı. Müslümanların birliğinin sağlanması için çeşitli çalışmalar yaptı. Vilayetlere yeni valiler gönderdi. Birçok bölgenin bey'atını almıştı.¹⁴⁹ Hz. Ali Muaviye'den kendisine bey'at etmesini beklerken Muaviye ise hâlâ Hz. Osman'ın kanlı gömleğini kullanarak onun ve Hz. Osman'ın eşi Naile'nin kesik parmaklarının kanını talep ediyor, halifeye saldırmak için de ordusunu hazırlıyordu. Muaviyenin zamana ihtiyacı vardı. Bunun için de Halife'nin gönderdiği elçiye üstün bir ilgi göstererek halifeyi oyalama taktiği uyguluyordu. Çünkü elçiyi hemen reddedip geri gönderirse halife hemen Şam'a saldırırdı.¹⁵⁰

Bu oyalama taktiğini uygularken elçi Cerir b. Abdullah'ın da cuma namazında olduğu bir sırada elinde Hz. Osman'ın kanlı gömleği ve Hz. Osman'ın eşi Naile'nin kesik parmakları olduğu halde hutbeye çıkmış ve halkı kışkırtarak insanları kendi tarafına iyice çekmişti.¹⁵¹

¹⁴⁷ Taberi, *Tarih*, IV, 505; İbn Esir, *el-Kâmil*, II,48.

¹⁴⁸ Zehebî, *Tarihü'l İslam, Ahd-ü Muaviye*, 246.

¹⁴⁹ Taberi, *Tarih*, IV, 561; İbn Esir, *el-Kâmil*, II, 57.

¹⁵⁰ Taberi, *Tarih*, IV, 562.

¹⁵¹ Taberi, *Tarih*, IV, 562.

Muaviye halifenin elçisini de kendi tarafına çektikten sonra kamuoyu oluşturmaya devam etti. Çevresine mektuplar yazarak insanları yanına çekmeye çalışıyordu. Medinelilere de böyle bir mektup gönderdi; Medineliler kendisini sert bir dille eleştirerek yanlış bir yolda olduğunu yazdılar. İkinci safhada ise Muaviye, ashabın ileri gelenlerine mektuplar yazdı. Sa'd b. Ebi Vakkas, Muhammed b. Mesleme ve Abdullah b. Ömer de, Muaviye'nin mektuplar yazdığı¹⁵² sahabelerdendi. Muaviye'ye yazdıkları mektuplarda ona destek vermeyeceklerini kendisinin asıl amacının halifelik makamı olduğunu, Hz. Osman'ın kanını talep etmede de samimi olmadığını, kendilerinin de inzivaya çekildiklerini fitneden uzak durduklarını yazmışlardı.¹⁵³

Abdullah b. Ömer Muaviye'ye, asıl amacının makam ve mevki olduğunu, Ali'ye karşı cephe almaktan ise Allah'a sığındığını, bugüne kadar hiçbir zaman Müslümanlarla çatışmadığını, ancak zorunlu olarak bir taraf tutması gerekirse Hz. Ali'nin tarafını tutacağını, çünkü onun Allah katında mertebesinin büyük olduğunu ve samimi olduğunu bundan dolayı da Hz. Ali'nin halifeliğe daha layık olduğunu belirtmiştir. Fakat hiçbir zaman müslümanlara karşı kılıç çekemeyeceği için de uzlete çekileceği, evini ibadethane olarak kullanıp kendisine de asla destek vermeyeceğini yazdı. Nitekim Hz. Osman'ın öldürülmesiyle süregelen olaylar manzumesinden uzak durmaya çalışan bir grup vardı ki şimdi bunlar Muaviye'yi desteklemedikleri gibi Hz. Ali'yi de açıkça desteklemiyorlardı. Kısaca, Müslümanların birbirlerini kılıçtan geçirmelerine razı olmuyorlardı. Aralarında Abdullah b. Ömer gibi önemli sahabelerin de bulunduğu bu tarafsız grup Hz. Ali'yi de açıkça suçlamıyorlardı. Bunların Muaviye'ye karşı olduklarını söyleyebiliriz. Cemel ehlinin Hz. Osman'ın öldürülmesinden dolayı duydukları rahatsızlığı da hissetmiyor değillerdi.¹⁵⁴ Şiddetli çarpışmalar sonucunda Hz. Ali taraftarları üstün gelmeye başlayınca (36/657) savaşın en şiddetli anlarında Muaviye ve ordusunun zor durumda olduğu bir anda Muaviye, askerlerden mızraklarının ucuna Kur'an sayfeleri takarak onları Kur'an'ın hakemliğine çağırmasını istedi. Bunu duyan Hz. Ali, Muaviye'ye yaklaşp "Biz Allah'ın

---

¹⁵² el-Minkarî, *a.g.e.*, I, 71.

¹⁵³ Demircan, Adnan, *Ali-Muaviye Kavgası*, 118.

¹⁵⁴ Demircan, Adnan, *Ali-Muaviye Kavgası*, 118–119.

kitabının hakemliğini kabul ediyoruz fakat kim bize Allah'ın hükmünü uygulayacak” dedi.¹⁵⁵

Bu tahkim usulü eski bir Arap geleneğiydi. İnsanlar bir konuda ihtilaf ettikleri zaman aralarında birini veya bazılarını hakem tayin ederlerdi. Daha önce Sa'd b. Muaz, Hz. Peygamberle (s.a.v.) Beni Kurayza yahudileri arasında böyle bir hakemlik yapmıştı. Bunun daha birçok örnekleri mevcuttur.¹⁵⁶

Günümüzde de gerek kişiler gerekse devletler arasında kişilerin, kurumların ya da devletlerin arabuluculuk yaptığı olaylar olmaktadır. İnsanlar da Siffin' da yaşananlardan dolayı çok üzölmüşlerdi. Onlar da Hz. Ali ve Muaviye'den barış yapmalarını istiyorlardı. İki taraf hakemlerde karar kıldı. Hz. Ali'nin hakemi Ebu Musa el-Eş'arî, Muaviye tarafının hakemi ise Muaviye'nin en güvendiğı komutanlarından Amr b. el-As idi. Bu iki hakem Ezruh denen yerde bir araya geldiler. Halife Ali dört yüz kişi ile Ebu Musa el-Eş'arî'yi, Muaviye de Amr b. El-As'ı dört yüz kişilik bir grupla beraber zikredilen yere göndermişti ve görüşmeler başladı.¹⁵⁷

Abdullah b. Ömer, Hz. Ali ile Hz. Aişe arasında yaşanan Siffin savaşına taraf olmamıştır. Buna rağmen, yapıcı girişimlerde daima görev alan İbn Ömer, hakemlerin bir araya geldiğı “Dumetü'l-Cendel” bölgesindeki Ezruh denen yerde kendisi de hazır bulunmuştur.¹⁵⁸ Çünkü Muaviye ve Hz. Ali de savaşı katılmayan sahabeden tarafsız olan bazılarına mektup yazmışlardı. Bu kimselerin başında baştan beri tarafsızlığını ilan eden Abdullah b. Ömer idi.

Bu görüşmeler sırasında Amr b. el-As, Ebu Musa el-Eş'ari'ye göre müzakereleri yönlendiren isim oldu. Çünkü Ebu Musa tamamen tarafsız bir kişiydi. Ancak Amr b. el-As, Ebu Musa'nın bu tarafsızlığını kullanarak müzakerelerin Muaviye'nin lehinde sonuçlanması için elinden geleni yapıyordu. Bunun için öncelikle Ebu Musa'ya, Hz. Osman'ın mazlum olarak öldürüldüğünü teyid ettirdi. Zaten Ebu Musa bu yüzden her iki tarafın da fitneye bulaştığını

¹⁵⁵ İbn Sa'd, *a.g.e*, IV, 255–256., Yüksel, Ahmet Turan, ‘Dört Halife Dönemi Olayları Karşısında Abdullah b. Ömer’, *İstem*, s. 83.

¹⁵⁶ Demircan, *Ali-Muaviye Kavgası*, 137.

¹⁵⁷ Taberi, *Tarih*, V, 66; Zehebi, *Tarihü'l-İslam*, I, 468, İbn Esir, *el-Kâmil*, II, 79.

¹⁵⁸ İbn Sa'd, *a.g.e*, III, 33.

düşünüyordu. Daha sonra da Muaviye'nin Hz. Osman'ın kanını talep etmedeki haklılığını ispat etmeye çalıştı. Dolayısıyla, Ebu Musa'ya hilafetin Muaviye'nin hakkı olduğunu ima ediyordu. Ancak, Ebu Musa hilafet hakkında tamamen tarafsız birinin bu görevi üstlenmesi gerektiğini düşünüyordu. Onun aklından geçen ilk isim de Abdullah b. Ömer olmuştur. Çünkü Abdullah b. Ömer de, Ebu Musa gibi fitneden uzak durmuş ve tarafsız kalmıştı. İbn Ömer, insanlar arasında sevilen sayılan biriydi. Aynı zamanda, Ebu Musa'nın da damadıydı. Amr b. el-As ise İbn Ömer yerine kendi oğlu Abdullah'ın ismini zikretti. Böylece, taraflar üçüncü isimde de ihtilaf ettiler. Belki de Amr b. el-As bunun için oğlunu öne sürdü.¹⁵⁹

Ebu Musa'nın "Ben Abdullah b. Ömer'den başkasını önermiyorum." sözü üzerine Celil b. Hazim'in, Nafi'den rivayet ettiğine göre Amr b. el-As, İbn Ömer'le bir görüşme yapmıştır. Ona, kendisine halk olarak bey'at etmek istediklerini ancak hilafet için çok istekli adaylar bulunduğunu, eğer bu görevden vazgeçer de görevi daha çok istekli kimselere bırakırsa kendisine yüklü miktarda mal ve para verebileceklerini söyleyince İbn Ömer kızarak oradan ayrıldı.¹⁶⁰

Sonuçta, hakemler bir isim üzere anlaşamadılar. Hz. Ali ve Muaviye'nin azledilmesi ile halifenin seçilmesi işinin ümmete bırakılması kararını aldılar.¹⁶¹

Bir rivayete göre, Muaviye geç saatlerde insanların arasına çıkmış ve onlarla bir toplantı yaparak hilafet konusunda söyleyecek sözü olanların konuşmasını istediği bu söz üzerine Abdullah b. Ömer'in "Bu konuda senin ve babanla İslam üzere savaşıyorlar konuşuyor, demeyi istedim. Ancak, söylersem İslam ümmetinin birliğinin bozulacağından korktuğum ve kan dökülmesinden çekindiğim için söylemedim." dediği ifade edilmiştir.¹⁶²

Amr b. el-As'ın kendisiyle halifelik konusu hakkında pazarlık yaptığı sıralarda bile Abdullah b. Ömer ümmetin birliğini ve selametini düşünmüştür. Amr b. el-As'ın ise tahkim hadisesini satranç tahtası olarak kullanması, gizli

¹⁵⁹ Zehebî, *Tarihü'l-İslam*, I, 449; Demircan, Adnan, *Ali-Muaviye Kavgası*, 152–154.

¹⁶⁰ Zehebî, *Tarihü'l-İslam*, I, 469.

¹⁶¹ Demircan, *Ali-Muaviye Kavgası*, 154.

¹⁶² İbn Sa'd, *a.g.e*, IV, 182; Zehebi, *Tarihü'l-İslam*, II, 164, Demircan, Adnan, *Ali-Muaviye Kavgası*, 151–190.

planlarını o zaman da kullandığını seziyoruz. Çünkü Amr her ihtimali değerlendirerek görüşmelere gelmişti. Böylece, Ebu Musa gibi görüşlerinde son derece samimi ve haklı bir kişiyi siyaset ilmini kullanarak ikna edip Hz. Ali'yi de azlederek, onu Muaviye'yle aynı seviyeye getirmiştir. Muaviye, Ali'nin azledilip işin ümmetin şurasına kalmasından son derece memnun olmuştur.

Hakemlerin görüşmelerinden elle tutulur bir sonuç alınmayınca Abdullah b. Ömer bu durum karşısında “Ümmetin hali kimlerin eline bırakıldı? Hakemlerden birisi için olan bitenin hiçbir önemi yok, diğeri ise olaylara muktedir olmayan zayıf bir insan” –yani Ebu Musa- Bu konu hakkında, Abdurrahman b. Ebubekir: “Ebu Musa'nın ölümü bu duruma düşmesinden daha hayırlıydı.” demiştir. İbn Ömer bu sözleri, Amr'ın Ebu Musa'yı ‘merkeb’e, Ebu Musa'nın da onu ‘kelb’e benzetip birbirlerine hakaret etmeleri üzerine söylemiştir.¹⁶³

---

¹⁶³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, IV, 257; Zehebî, *Tarihü'l-İslam*, I, 468.

II. BÖLÜM

EMEVİLER DÖNEMİNDE ABDULLAH B. ÖMER

A. MUAVİYE DÖNEMİNDE ABDULLAH B.ÖMER

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Sıffin savaşı'ndan sonra hakemlerin bir araya gelmesi sonuca ulaşılmasını mümkün kılmadı. İş mü'minlerin şurasına havale edildi; ancak bu olaylar manzumesinin akabinde Hz. Ali ve Muaviye'nin taraftarları kendi adaylarına bey'at etti. Daha sonra da Hz. Ali (r.a.), kendi grubundan ayrılanlardan biri olan İbn Mülcem tarafından şehid edildi (40/661).¹⁶⁴ Hz. Ali'nin Hariciler tarafından öldürülmesinden sonra Kûfeliler Hz. Hasan'a bey'at etmişlerdi (40/661). Hz. Hasan'a ilk bey'at eden kişi Kays b. Sa'd olmuştur.¹⁶⁵ Kendisi makam-mevki meraklısı olmayan ve ümmet içindeki fitnenin bitmesini samimiyetle isteyen bir insan olduğu için hilafetten feragat etti ve Amr b. el-As'ın araya girmesiyle Muaviye ile bir anlaşma yaparak halifenin şurayla belirlenmesi kaydıyla hilafeti Muaviye'ye bıraktı. Böylece, Emevi dönemi Halifeliği başlamış oldu.¹⁶⁶

Hz. Hasan'ın öncü kuvvetlerinin komutanı Kays b. Sa'd idi.¹⁶⁷ Kûfe'de Muaviye'ye insanlar bey'at ettiklerinde Kays orada bulunmuyordu. Hz. Hasan Kays'ın Muaviye'ye bey'at etmesi için ona durumu anlatan bir mektup yazmıştı. Ancak, Kays Muaviye'ye bey'ate karşı çıkan bir insandı. Muaviye onun bu fikrini öğrenince ona haberciler yollayarak kendisine bey'at etmesini istedi. Kays bunu reddedince, Muaviye kendisine altı mühürlü ve imzalı boş bir kağıt göndererek bey'at için öne sürdüğü şartları bu kağıda yazmasını ve böylece bey'at etmesini istedi. Bu arada Amr b. el-As, Muaviye'ye Kays'ın üzerine bir orduyla gidilmesini söylediye de Muaviye yeterince insan öldüğünü, onunla barış yolunu

¹⁶⁴ Taberi, *Tarih*, V, 145; İbnü'l-Esir, *El-Kâmil*, II, 101; Yüksel, Ahmet Turan, 'Emeviler Döneminde Abdullah b. Ömer', *İstem*, Sayı, VIII, Konya, 2006, s. 21.

¹⁶⁵ Demircan, Adnan, *İktidar Mücadelesi*, s. 41-42. Hz. Hasan altı ay hilafette kaldı. Hz. Hasan'ın hilafet süresine dair yedi ay, yedi ay yedi gün, sekiz ay, beş ay, altı ay beş gün, dört ay veya altı aydan birkaç gün eksik gibi farklı rivayetlere de rastlamaktayız. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Demircan, Adnan, *İktidar Mücadelesi*, 86.

¹⁶⁶ Taberi, *Tarih*, V, 160-161; İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, I, 261; İbn Esir, *el-Kâmil*, II, 108, Me'sudî, *a.g.e.*, I, 348; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 20. el-Belâzurî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ (279/892), *Ensâbu'l-Esrâf, Darü'l-Fikr, Ty.*, 1213-1220.

¹⁶⁷ Demircan, Adnan, *İktidar Mücadelesi*, s.46.

sonuna kadar kullanacağını, mecbur kalmadıkça silah kullanmayacağını belirtti.¹⁶⁸ Sonunda Kays kendisinden herhangi bir maddi istekte bulunmamış ve hiçbir şart koşmamış; ancak kendisi ve Hz. Ali taraftarlarının can güvenliğini sağlanması kaydıyla bey'at etmiştir.

Abdullah b. Ömer Muaviye döneminde de önemli fakihlerden biri ve insanlar arasında itibar gören bir alimdi. Öyle ki, Hz.Hasan'ın hilafetinin son aylarında (40/660) insanlar haccı ifa ederlerken Muğire b. Şu'be hac emiri idi. Buna rağmen, insanların çoğu hac esnasında Abdullah b. Ömer'e tabi olmuştur.¹⁶⁹ Çünkü hac ile ilgili konularda da İbn Ömer birçok kimseden daha fazla bilgi sahibiydi.

1. İstanbul Muhasarasına Katılması

Abdullah b. Ömer, Muaviye döneminde Yezid b. Muaviye komutasında gerçekleşen İstanbul muhasarasına da katılmıştır. Bu sırada yanında Ebu Eyyüb el-Ensarî'den başka İbnü'z-Zübeyr ve İbn Abbas ta bulunuyordu. Muaviye, Mervan b. Hakem'i azlederek yerine Said b. el-As'ı atamıştır. Muaviye döneminde Mervan b. Hakem'in Valiliği sekiz yıl iki ay kadar sürmüştür.¹⁷⁰

2. Hucr b. Adiy ve Arkadaşlarının Öldürülmesine Karşı Tutumu

Muaviye döneminde Haricilerle mücadele esnasında Abdullah b. Ömer de komutan olarak görev aldı. Bu arada Hz. Ali taraftarlığı ile bilinen Hucr b. Adiy'in üçbin kişilik silahlı bir orduyla Kûfe'den hareket ettiği haberi yayıldı. Bunu yayan da Muaviye'nin adamı Ziyad b. Ebih idi. Muaviye onların öldürülmesini emretti. Hâlbuki Hucr b. Adiy ve grubu 20 kişiden ibaretti. Onlardan Ali taraftarlığından pişman olup dönmeleri istendi. Eğer, tövbe ederlerse serbest bırakılacakları söylendi. Gruptan 10'u tevbeyi kabul etti, 10'u da etmedi. Kabul etmeyen 10 kişi katledildi. Hucr b. Adiy de şehid edilenler arasındaydı. Abdullah b. Ömer bunu duyunca oturduğu meclisten kalkıp ağlayarak uzaklaştı.¹⁷¹ Bu dönemde Abdullah b. Ömer'in Muaviye ile çok sıkı ilişki içinde olmadığı

¹⁶⁸ İbn Esir, *el-Kâmil*, II, 108–109.

¹⁶⁹ Zehebî, *Tarihü'l-İslam, Ahdü Muaviye*, 122.

¹⁷⁰ Taberi, *Tarih*, V, 232.

¹⁷¹ Zehebî, *Tarihü'l-İslam, Ahdü Muaviye IV*, 193–194.

görülür. Ancak, toplumun yararına olan görevlerden de kaçmadığını görmekteyiz. Abdulvahhab b. Ata'nın, İbn Avn'dan aktardığı bir rivayete göre Abdullah b. Ömer bir ihtiyacı için Muaviye'ye bir mektup yazdı. İbn Ömer mektubuna kendi ismiyle başlamıştı. Ancak, Muaviye tarafından tenkit edilince mektubunu yeniden yazarak Besmele ile başlayıp Muaviye'ye diye giriş yaptı.¹⁷²

Hucr b. Adiy'in arkadaşlarıyla beraber öldürülmesi olayı Emevi yönetimi için her zaman kötü bir olay olarak anılmıştır. Ayrıca, bu olayın Emevilerin yıkılışında bile payı olduğunu söyleyen tarihçiler vardır. Nitekim Hasan-ı Basrî bu konuda şöyle demiştir. Muaviye'nin dört hasleti vardır ki bunların her birinde helake götürücü bir iz vardır: Bunlardan birincisi ümmetin içinde akli selim insanların bulunmasına rağmen onun, yönetimi Şura ile değil de kılıç zoruyla ele geçirmesi. İkincisi kendisinden sonra içkici, sarhoş ve sürekli eğlence peşinde koşan oğlu Yezid'i sağlığında veliaht ilan etmesi. Üçüncüsü Resullullah (s.a.v) "Çocuk doğduğu yatağa aittir." dediği halde Ziyad b. Ebih'i nesebine katması. Dördüncüsü de, Hucl b. Adiy ve arkadaşlarını idam ettirmesidir.¹⁷³

3. Ziyad'ın Hicaz Valiliğine Karşı Tutumu

Abdullah b. Ömer de Muaviye'yi yeri geldiğinde uyarılmış yanlışını yüzüne vurmaktan çekinmemiştir. Muaviye bir gün kendinden bahsedip övünürken yanına Abdullah b. Ömer gelir. Muaviye ona: "Ey Eba Abdullah! Binalarım hakkında ne düşünüyorsun?" demiş, Abdullah b. Ömer: "Eğer senin bu malın Allah'ın malından ise hainsin, eğer senin malın ise o zaman sen müsriflensin."¹⁷⁴ demiş ve onun harcamalarında müsrif davrandığını ayrıca helal haram gözetmediğini de ima etmiştir. Muaviye döneminde İbn Ömer'in isminin zikredildiği bir olay da Ziyad'ın Hicaz valiliği meselesiydi. Muğire b. Şu'be'nin vefatından sonra Muaviye'ye Basra'da vali olan Ziyad b. Ebih'i Kûfe valisi olarak da atadı. Fakat Ziyad Kûfe valiliğinden sonra Muaviye'ye bir mektup yazarak Irak bölgesini sol eli ile idare ettiğini fakat sağ elinin şu an boş olduğunu bu eliyle de Hicaz bölgesini idare edebileceğini belirten bir mektup yazarak

¹⁷² İbn Sa'd, *a.g.e*, IV, 170.

¹⁷³ İbn Esir, *el-Kâmil*, II, 136 Krş. Taberi, *Tarih*, II, 136.

¹⁷⁴ el-Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Abdullah b. Ca'fer b. Vehb (284/897), *Târihu'l-Ya'kûbî*, I, el-Mektebetü's-Şamile, İsdarü's-sani, 201.

Heysem b. el-Esved en-Nehâf ile bu isteğini Muaviye'ye ilettiler. Bu durumu öğrenen Hicaz ehlinden bir grup Abdullah b. Ömer'e gelip kendisinden Allah'a bu iş için dua etmesini ve Ziyad'ın valiliği altında yaşamak istemediklerini söylediler ve Abdullah b. Ömer'le beraber kibleye yönelerek dua etmeye başladılar.¹⁷⁵ Bir rivayete göre Abdullah b. Ömer ve Hicazlı grup kibleye yönelip ellerini havaya kaldırarak şu duayı ettiler: "Allah'ım bizi Ziyad'ın şerrinden koru." Daha sonra Ziyad'ın sağ elinde Veba hastalığı çıkmış. Bu hastalıktan kurtulmak için parmağının kesilmesi gerektiği kendisine söylenmişti. Ziyad bu konuda danışmak üzere Kadı Şureyh'e başvurmuş. Kadı Şureyh ise parmağının kesilmesinin doğru olmadığını söylemiştir. Ölüm haberini duyan Abdullah b. Ömer: "Haydi git! Sümeyye'nin oğlu, ne dünya sana kaldı, ne de ahireti elde edebildin" demiştir.¹⁷⁶

B. I. Yezid Döneminde Abdullah b. Ömer

Bu başlık altında İbn Ömer'in Yezid b. Muaviye'nin veliahtlığına karşı tutumu, I.Yezid'in halifeliği ve Abdullah b. Ömer, Hüseyin b. Ali ve Abdullah b. Ömer, İbn Ömer'in, Muhtar es-Sakaff'nin Hapisten Çıkarılması İçin Aracı Olması konularına değineceğiz.

1. İbn Ömer'in Yezid b. Muaviye'nin Veliahtlığına Karşı Tutumu

Muaviye Yezid'i veliaht olarak kabul ettirecek bir zemini aramış ancak bulamamıştı. Muaviye'nin aklına veliahtlık meselesini yerleştiren kişinin Muğire b. Şu'be olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir deyişle Muğire b. Şu'be için; Muaviye'nin zihninde bu fikri meşru seviyeye getiren kişidir diyebiliriz. Çünkü Muğire b. Şube Kûfe Valiliğinden azlonulanacağını ve yerine Said b. el-As'ın atanacağını anladığında Şam'a gelerek Yezid'le görüşmüş ona şu an halifelik için en uygun kişinin kendisi olduğunu çünkü sahabelerden olgun olanların hepsinin ahirete intikal ettiklerini bundan dolayı da kendisinden daha ehil kimse olmadığını söyledi. Yezid, Muğire ile beraber bu durumu Muaviye'ye anlatmış. Böylece, kendisinden sonra, Hz. Osman döneminde olduğu gibi kan akmayacağını da

¹⁷⁵ Taberi, *Tarih*, V, 289; Krş. Zehebi, *Siyer*, III, 496; İbn Esir, *el-Kamil*, II, 138; Ya'kubi, *a.g.e*, I, 200; Belazuri, *a.g.e*, II, 174; Yüksel, Ahmet Turan, 'Emeviler Döneminde Abdullah b. Ömer', *İstem*, 23.

¹⁷⁶ İbn Esir, *el-Kamil*, II, 138.

belirterek bu düşünceyi makul bir zemine yerleştirdiler. Böylece Muaviye, Muğire'yi bu düşünceyi gerçekleştirmek amacıyla taltif ederek görevinde bırakmıştır.¹⁷⁷

Bundan sonra Muaviye, oğlu Yezid'in veliahtlığı için çalışmalarına başladı. Kendisi henüz hayattayken insanlardan Yezid'e bey'at etmelerini istedi. Muaviye, Basra Valisi Ziyad'dan bey'at almak için ona bir mektup yazmış, Ziyad ise çekinmeden "Yezid'in hilafete liyakatı olmadığını, zira Abdullah b. Ömer, Hüseyin b. Ali, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Zübeyr gibi daha layık insanlar bulunurken Yezid'in nasıl gündeme getirilebildiğini anlayamadığını..." cevap olarak yazmıştır.¹⁷⁸ Ziyad gibi sert bir insanın İbn Ömer'in ismini hilafet için zikrettiğini düşünürsek İbn Ömer'in adının hilafet için hâla gündemde olduğunu düşünebiliriz.

Muaviye, Yezid'in veliahtlık düşüncesini iyice benimsedi ve bunun için tam çaba gösteriyordu. Bu çabası, yaklaşık olarak yedi yıl sürdü o dönemde hac mevsimlerinde insanları topladı, onlarla konuşup ve Yezid'e bey'at etmeleri için ikna etmeye çalıştı. Ayrıca, bu amaçla çeşitli bölgelerden gelen heyetlerle fikir teatisinde bulunarak onlarla çeşitli antlaşmalar yaptı. Yezid'in veliahtlığı hususunda ancak 55-56/675-676' da muvaffakiyet sağladı. Hicaz bölgesinde kendisine bey'at etmeyen, hatta Yezid'in veliahtlığına açıkça karşı çıkan beş kişi vardı. Yezid'e bey'at etmeyen bu kişiler, Abdullah b. Ömer, Hz. Hüseyin, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ca'fer ve Abdullah b. Zübeyr'dir.¹⁷⁹ Bu kişiler dışında Muaviye, Yezid namına diğer vilayetlerdeki kimselerin çoğunun bey'atını almıştı. Muaviye hayatta olduğu süre içinde bu kimselerden bey'at almaya uğraşmış ancak başaramamıştır. Fakat oğlu Yezid'e bu kişiler hakkında alacağı tedbirler konusunda çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur.¹⁸⁰ Bu saydığımız zevatla Medine Valisi Mervan arasında Medine'de büyük tartışmalar yaşanmıştır. Hatta bu bağlamda Hz. Aişe'nin de Mervan'a veliahtlık meselesine dair bir atışmada bulunduğu rivayet edilmiştir. Abdullah b. Ömer ve beraberindeki zevatın Yezid'in

¹⁷⁷ Taberi, *Tarih*, V, 301-302; Krş, Zehebi, *Tarihü'l İslam*, II, 152; Belazuri, *a.g.e*, II, 187-188.

¹⁷⁸ Ya'kubi, *a.g.e*, I, 196; Yüksel, Ahmet Turan, 'Emeviler Döneminde Abdullah b. Ömer', *İstem*, 24.

¹⁷⁹ Taberi, *Tarih*, V, 303 (V.226) Demircan, Adnan, *İktidar Mücadelesi*, 103.

¹⁸⁰ Aycan, İrfan, *Saltanata giden yolda Muaviye b. Ebi Süfyan*, Ankara, 1990, 250-251.

hilafetine karşı çıkışlarının birçok nedeni vardı. Ancak, en önemlisi bundan sonra hilafetin saltanata dönüşmesi korkusu idi. Bu bağlamda, Abdurrahman b. Ebibekir; Mervan'a "Siz devlet yönetimini Bizans'ta olduğu gibi babadan oğula geçen saltanata dönüştürmek istiyorsunuz" demiştir.

Mervan durumu bir mektup yazarak Şam'a bildirdi. Bunun üzerine Muaviye bin kişilik bir kuvvetle Hicaz bölgesine yöneldi. Bu arada Hüseyin b. Ali, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Ömer ve Abdurrahman b. Ebi Bekir de Yezid konusundaki itirazlarını tekrar dile getirdiler. Muaviye ise, insanları mescide toplayıp Yezid'in faziletlerinden bahseden bir hutbe okudu. Bir anlamda Yezid'e bey'at etmeyenleri tehdit etmekten de geri durmadı. Çünkü Yezid'e bey'at etmeyenlerin başına çeşitli musibetler gelebileceğini söyledi. Ancak, o sırada mezkûr kişiler Mekke'ye gitmişlerdi.

Muaviye daha sonra Hz. Aişe'yi ziyaret etti. Hz. Aişe bu ziyaret sırasında Muaviye'nin, ümmet içinde faziletiyle bilinen mezkûr kişilere tehditler savurmasının yanlış olduğunu söyledi. Muaviye de, "Bu kadar kişiden bey'at aldım, sırf bu kişiler bey'at vermedi diye, bu işi burada bitirelim mi?" dedi.

Daha sonra Muaviye Mekke'ye geçti. Burada Abdullah b. Ömer ve arkadaşları Muaviye'yi reddettiler. Muaviye bu kişileri topladı ve Yezid'e bey'at verdikleri takdirde kendilerine istedikleri imtiyazları vereceğini söyledi. Abdullah b. Zübeyr bütün arkadaşları adına Muaviye'ye üç şey teklif etti ve bunlardan birini tercih ettiği takdirde mutabakatın mümkün olabileceğini söyledi. Teklifleri ise şunlardı:

1. Yezid'in veliahtlık meselesini gündemden kaldırılmasını ve hilafet işinin şûra'ya bırakılmasını.
2. Hz. Ebubekir'in hilafet hususunda re'yini akrabası olmayan Ömer'den yana kullandığı gibi kendisinin de Yezid'in veliahtlığı için çalışmayı bırakmasını.
3. Ömer'in yaptığı gibi içinde akrabalarının olmadığı bir şuranın halifeyi belirlemesini istediler.

Muaviye kendini Yezid'in hilafetine şartlandığı için bu sözler onun için içi boş gibi geliyordu. Bunun için de bu şartların hiç birini kabul etmediği gibi muhafızlarını çevreye yerleştirerek bir hutbe okudu ve Yezid'e bey'at etmeyenlerin ağır cezalara çarptırılacağını tekrarladi.¹⁸¹

Muaviye insanlara hitab ederken İbn Ömer'in adını zikretti ve "Vallahi ya bey'at eder ya da onu öldürürüm." demiştir. Bu haberi oğlu Abdullah'tan öğrenen İbn Ömer ağlamıştır. Daha sonra Mekke'ye geldiğinde Abdullah b. Safvan Muaviye'yi karşılayanlar arasındaydı. Muaviye'ye, "Abdullah b. Ömer'i öldürmek için mi geldin?" diye sordu. Muaviye, "Bu sözü kim yaydı?" dedi ve yemin ederek onu öldürmek gibi bir niyetinin olmadığını söyledi.¹⁸² Muaviye daha sonra tekrar Abdullah b. Ömer ve arkadaşlarıyla ayrı ayrı görüşmeler yapmıştır. Biz burada sadece Abdullah b. Ömer'le yaptığı görüşmeyi anımsayalım. Muaviye Abdullah b. Ömer'e de Yezid'e beyat hakkında ne düşündüğünü sorunca İbn Ömer, "Ümmetin üzerinde ittifak ettiği bir kişiye kendisinin muhalefet etmeyeceği - velev ki ümmetin üzerinde ittifak ettiği kişi beş kişinin dışında bile olsa - Yemin ederim ki eğer ümmet bir Habeşli köleye bey'at etmede ittifak ederse ben de ümmete uyarım." dedi. Daha sonra İbn Ömer evine gidip kapanmış, kendisine gelip konuşmak isteyenlerle de görüşmek istememiştir.¹⁸³

İbn Ömer ve Muaviye arasında geçen bu konuşmadan sonra Muaviye Mescitte yaptığı bir konuşmada Abdullah b. Ömer ve arkadaşlarının bey'at konusunda kendisine itirazlarının olmadığını itaatkâr davrandıklarını söyledi. Bunu duyan Mekke halkı da Abdullah b. Ömer ve arkadaşlarının Yezid'e bey'at ettiklerini düşündüler. Bu durumun kendisine sorulması üzerine Hz. Hüseyin diğer arkadaşlarını da temsilen, Yezid'e kesinlikle bey'at etmediklerini Muaviye'nin halkı yanılttığını söylemiş ve bu durumu Muaviye'nin kendilerine yönelttiği tehditlere bağlayarak tekrar itiraz etmekten çekindikleri için karşı çıkmadıklarını açıklamıştır.¹⁸⁴ Fakat Muaviye ise Abdullah b. Ömer'e bey'at ettiği

¹⁸¹ Daha yırıntılı bilgi için bkz. Taberi, *Tarih*, V, 301-307.

¹⁸² Zehebî, *Tarihü'l-İslam, Ahdü Muaviye*, V, 150; İbn Sa'd, *a.g.e*, IV, 171.

¹⁸³ Taberi, *Tarih*, V, 304.

¹⁸⁴ İbn A'sem el-Kûfi, Ebû Muhammed Ahmed (314/962), *el-Futûh*, Beyrut, ty. III-IV, 347-348.

için yüz bin dirhem göndermiştir. Abdullah b. Ömer de hangi maksatla gönderildiği belli olmayan parayı önce kabul etmiş; ancak daha sonra Yezid'e bey'atın söz konusu edildiğini anlayınca "Benim dinim bu kadar değersiz ve ucuz bir konumda değildir." diyerek parayı reddetmiştir. Ancak İbn Ömer'in, Yezid'e bey'at konusunda varid olan İbn Sa'd'ın Muhammed b. Abdullah el-Esedî'den aktardığı bir rivayete göre İbn Ömer, Yezid'e bey'at edildiği haberini aldığı anda "Hayırlıysa kabul eder, değilse sabrederiz" demişse de¹⁸⁵ Muaviye'nin öleceği sıralarda hastayken Yezid'e yaptığı nasihatleri göz önünde bulundurduğumuzda İbn Ömer'in Yezid'e bey'at etmediği sonucuna ulaşabiliriz. Zira bu vasiyetinde Muaviye Yezid'e, Hicaz halkını gözetmesini, Abdullah b. Ömer, Hüseyin b. Ali ve Abdullah b. Zübeyr ile Abdurrahman b. Ebi Bekir'e dikkat etmesi uyarısında bulunmuştur. İbn Ömer için "O, takva sahibi, kendini dine adanmış, ibadetle yanıp tutuşan bir kişidir, halifelik iddiasında bulunmaz. Sen onu ahiret işlerinde serbest bırakırsan o da dünya işlerinde sana karışmaz. Sana bey'at etmeyen kimse kalmayınca o da bey'at eder" demesi manidardır.¹⁸⁶

Ancak, şunu da belirtmek gerekir ki Abdullah b. Ömer ve arkadaşlarının Yezid'e bey'at etmeme konusundaki amaçları kesinlikle İslam toplumunda fitne ve bozgunculuk çıkarmak değildi. Kendi bencilliklerinden dolayı da değildi. Çünkü bu kişilerden hiç birinin hilafet hırsı ve koltuk sevdası yoktu. Bilakis Muaviye'nin hilafeti aileye mal etme hırsından dolayı bu ihtilaflar baş göstermişti. Ancak sonuçta Abdullah b. Ömer ve arkadaşları Yezid'e bey'at eden binlerce kişinin yanında tabir caizse deveye kulak gibilerdi. Bu konuda Muaviye tesbiti çok iyi koymuştu.

Nitekim Abdullah b. Ömer'e kız kardeşi -mü'minlerin annesi- Hafsa, Yezid'e bir an önce gidip bey'at etmesini tavsiye etti. Ayrıca, insanların Abdullah b. Ömer'in bey'atını beklediğini, bunu yapmadığı takdirde İslam toplumunda yeni bir fitnenin baş göstermesinden korktuğunu söyledi.¹⁸⁷ Ümmü'l-mü'minîn

---

¹⁸⁵ İbn Sa'd, *a.g.e*, IV, 170.

¹⁸⁶ Taberi, *Tarih*, V, 322-323; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 123; Belazurî, *a.g.e*, II, 127.

¹⁸⁷ Yaman, Ahmet, *İslam Hukukunun Oluşumu ve Sonrasında Siyaset-Hukuk İlişkisi*, İstanbul, 1999, S.32-33.

Hafsa'nın bu tavsiyeleri Hz.Hüseyin ve Abdullah b. Zübeyr'de biraz yumuşamaya vesile olmuşsa da bey'atta birliği sağlayamamıştır.

Hz.Hüseyin'in bu konudaki tutumu günümüzde bile İslam tarihi bağlamında İslam ümmeti için kanayan bir yara mesabesinde dir.

2. I. Yezid'in Halifeliği ve Abdullah b. Ömer

Muaviye 60/680 yılında vefat ettikten sonra Dehhak b. Kays minbere çıkıp Muaviye'yi öven bir konuşma yaptı. Onun fitneyi önlediğini, Allah için birçok fetihler yaptığını ve onun ölümünden sonra da fitnelerin azalmayacağından bahseden bir hutbe irad etti.¹⁸⁸

Muaviye vefat ettikten sonra oğlu Yezid onun yerine geçti. Yezid, Hilafet makamına geçtiğinde Hicaz bölgesi dışındaki bütün bölgeler, bey'at ettiler. Ancak, Yezid için asıl önemli konulardan biri Muaviye'nin haklarında Yezid'e çeşitli tavsiyelerde bulunan Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr ve Hüseyin b. Ali'nin bey'atları idi.¹⁸⁹ Bunların bey'atları çok önemli idi. Zira bu şahısların halkın nazarındaki tesiri büyüktü.¹⁹⁰

Bu bağlamda Medine Valisi Velid b. Utbe'ye mezkûr üç zattan henüz bey'at almadığını, bir an önce bu işin halledilmesini istedi. Velid durumu eski Medine Valisi Mervan ile istişare etti. Mervan, "Onları huzuruna çağır eğer bey'at vermezlerse idam ediver." dedi. Ayrıca, bu işi onlar Muaviye'nin ölüm haberini almalarından önce yapmasını istedi.

Velid'in daveti üzerine ilk önce Hüseyin b. Ali vali'nin huzuruna geldi ancak böyle köşe bucak bey'at vermeyeceğini belirtti. Mervan ise Velid'i Hüseyin'i sıkıştırması için kışkırtıyordu. Ancak, Velid bu konuda daha yumuşak davranıyordu.

Abdullah b. Zübeyr ise Hüseyin'e bu çağrının kendisini tedirgin ettiğini vali'nin yanına gelmeyeceğini onun da gitmesini istemediğini belirtti. Ancak

¹⁸⁸ Taberi, *Tarih*, V, 327; Yüksel, Ahmet Turan., 'Emeviler Döneminde Abdullah b. Ömer', *İstem*, s. 27.

¹⁸⁹ Demircan, Adnan, *İktidar Mücadelesi*, 176.

¹⁹⁰ Taberi, *Tarih*, V, İbn Esir, *el-Kâmil*, II, 151, İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 157.

Hüseyin, vali'ye yarın gelebileceğini söyledi. Abdullah da kardeşiyle gizlice ayrılarak Mekke'ye doğru yol aldı. Velid takip için arkasından asker yolladıysa da onları yakalayamadılar. Bu durumdan istifade ederek bir sonraki gece Hüseyin b. Ali de ailesini yanına alarak Mekke'ye gitti.

Abdullah b. Ömer gelince Medine Valisi Velid b. Utbe İbnü'z-Zübeyr ve Hüseyin b. Ali ile beraber onu da çağırmişti. Velid onunla da bilahare görüşmüş İbn Ömer ona: “İnsanlar bey'at edince ben de bey'at ederim” demiş, bunun üzerine vali İbn Ömer'i sıkıştırmayarak serbest bırakmıştı. Böylece bey'at etmeyenler arasında sadece kendisi kaldığı takdirde bu konuda diretmeyeceğini ima ederek ümmetin birliğinin bozulmasını istemediğini göstermiştir. Bundan dolayı, Vali Velid de onun uyumlu tavrını görünce ısrarcı davranmamıştır.¹⁹¹

Başka bir rivayete göre Muaviye öldüğü sıralarda Medine'de bulunan Hüseyin b. Ali ve Abdullah b. Zübeyr vali Velid'in kendilerini çağırmasına cevap vermemiş Medine'den ayrıлып, Mekke'ye gitmişlerdir.¹⁹² Bu sırada İbn Abbas ve İbn Ömer ise Mekke'de bulunuyorlardı. Bu kişiler yolda karşılaşmışlar. Abdullah b. Ömer, İbn Zübeyr ve Hüseyin de Medine'deki haberleri öğrenince onlara İslam toplumunun birliğinin bozulmaması adına bey'at etmelerinin daha doğru olacağını söylemiş ve onlara tavsiyelerde bulunmuştur. Medine'ye ulaştığında diğer bölgelerden insanların çoğunun Yezid'e bey'at ettiklerini öğrenince kendisi de bey'at etmiş daha sonra İbn Abbas da bey'at etmiştir.¹⁹³ Burada Muaviye'nin bir anlamda ileri görüşlülüğünü zikredebiliriz. Aynı zamanda zeki bir siyasetçi olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü muhalifler hakkında yaptığı tahlillerin gerçeklerle birebir örtüştüğünü görmekteyiz.

Bu iki farklı rivayet göz önünde bulundurulduğunda Velid'in muhaliflere Yezid'e bey'at etmeleri için çağrıda bulunduğu İbn Ömer'in Mekke'de olduğu ifadelerinden anlaşılmaktadır. Mekke'den Medine'ye döndüğünde Velid'in çağrısı üzerine İbn Ömer insanların çoğunun Yezid'e bey'at ettiklerini görünce o da bey'at etmiştir.¹⁹⁴ Bundan sonra Abdullah b. Ömer fitnenin baş göstermemesi ve

¹⁹¹ Taberi, *Tarih*, V, 342; İbnü'l-esir, *el-Kâmil*, II, 152; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 158.

¹⁹² Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Demircan, Adnan, *İktidar Mücadelesi*, 179.

¹⁹³ Taberi, *Tarih*, V, 343; Taberi, *Tarih*, III, 230; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 158.

¹⁹⁴ Kandemir, M. Yaşar, Abdullah b. Ömer, *DİA*, I, 126.

ümmetin içinde kan dökülmemesi için Yezid'e sert muhalefet edip bey'at etmeyenlere tavsiyelerde bulunmak gibi yeni bir gayret içine girdi. Çünkü, ümmet Yezid'in halifeliği üzerine icma etmişti.

Diğer yandan Yezid Mekke'ye ikibin civarında asker gönderdi. Abdullah b. Zübeyr'i Mekkeliler destekliyordu. Şiddetli bir savaş yaşanıyordu. Emevi komutanlarından Uneys b. Amr öldürülmüş Amr b. Zübeyr ise esir alınmıştı. Harem-i Şeref'in hürmeti de çiğnenmiş oldu. Yezid'in askerleri bozguna uğradı. Fakat Abdullah b. Zübeyr de bey'at anlamında bir birlik sağlayamadı.¹⁹⁵

Abdullah b. Ömer, Yezid'e bey'at etmek istemeyen Amcasının oğlu Abdullah b. Muti'ye -Medine'den ayrılırken- bir kişinin bey'atı üzerinde icma olduğu takdirde o kimseye bey'at edilmesi gerektiğini ve Resullullah'ın (s.a.v), "Bir kimseye bey'at etmeden ölen kişinin cahiliye üzerine öleceğini..." ifade eden hadisini hatırlatarak ona tavsiyelerde bulunmuştur. Bu meyanda İbn Ömer, Harre Savaşı esnasında Abdullah b. Muti'nin sıcak bir gecede İbn Ömer'in yanına gelmesi üzerine İbn Ömer ona: "İtaatten elini çeken kimsenin kıyamet gününde elinde bir hüccet olmayacağını; toplumdaki ayrılmış (müfakat etmiş) bir halde ölen kimsenin ise cahiliye üzere öleceğini." bildiren hadisini hatırlatarak uyardı.¹⁹⁶ Yezid'in Mekkeliler üzerine yürüyerek saldırdığı Mekke Muhasarası sırasında Medineliler de Yezid'den bey'atlarını çekmişlerdir. İbn Zübeyr'e bey'at ettiklerini söylediler. İbn Ömer bu durumda kendi ehl-i beyti de dahil olmak üzere herkesin bey'atine bağlı kalması gerektiğini, bey'atlarını geri çekenleri hariciler olarak nitelendirmiştir.

Mekke Muhasarasında Emevi ordusu Abdullah b. Zübeyr ordusuna karşı üstünlük sağladı. Emevi ordusu Medine'yi yağmaladı. Daha sonra değineceğimiz Muhtar es-Sakaff'nin devreye girmesi ve Yezid'in de ölümüyle askerleri geri çekildi. İbreler Abdullah b. Zübeyr tarafına döndü.

¹⁹⁵ Taberi, *Tarih*, V, 345; Krş. İbn Cevzi, *a.g.e*, II, 191, Taberi, *Tarihü'r-Rusûl*, III, 230.

¹⁹⁶ Zehebi, *Tarihü'l-İslam*, 25, 61,80.

3. Hüseyin b. Ali ve Abdullah b. Ömer

Hüseyin b. Ali, önce Mekke'ye, oradan da Kûfe'ye gitmek istiyordu. Hüseyin b. Ali, Velid'in çağrısını reddedip Mekke'ye giderken Abdullah b. Muti' ile karşılaştı. Hüseyin'e, Babası Ali'nin Kûfe'de öldürüldüğünü, ağabeyine ise verdikleri destek sözünü tutmadıklarını söylemiş ve ona hicaz'da kalmasını tavsiye etmişti. Ancak, Kûfeliler her zaman yaptıkları gibi Hz. Hüseyin'e mektuplar göndererek bir an önce gelmesini ve ona bey'at etmek istediklerini dile getiriyorlardı. Yezid'in hilafetini kabul etmediklerini, eğer Kûfe'ye gelirse bütünleneceklerini ve Emevi Valisini Şam'a sürgün edeceklerini söylüyorlardı.¹⁹⁷

Kerbela olayı öncesinde Hz. Hüseyin Kûfe'ye hareket etmeden önce birçok sahabe onu gitmemesi konusunda onu uyarmıştı.¹⁹⁸ İslam tarihinde büyük yaralar açılmasına sebep olan Kerbela olayı öncesinde İbn Ömer'in Hüseyin b. Ali'yi uyardığını, Kûfe'ye gitmemesi gerektiğini söylemek ve onu ikna etmek için yolda Hz. Hüseyin'e yetiştiğini hatta kendisiyle beraber Medine'ye dönmesini istediğini kaynaklar rivayet etmektedir.¹⁹⁹ Hz. Hüseyin'e: "Ne istiyorsun?" diye sordu. Hz. Hüseyin de "Irak'a gitmeyi." dedi. İbn Ömer'de kendisinin Resullullah'tan (s.a.v.) bir parça olduğunu ve zarar görmesini istemediği için bunu yapmamasını söyledi. Hz. Hüseyin de Abdullah b. Ömer'e: "İşte Kûfelilerin bana yazdıkları mektuplar ve bey'atları..." dedi. İbn Ömer de boynunu eğdi ve ağlayarak Hz. Hüseyin'in boynuna sarıldı. Allah'ın kendisini öldürülmekten korumasını dileyerek ayrıldı.²⁰⁰ Bundan sonra İslam dünyasını yasa boğan Kerbela olayı yaşandı. Burada olayı uzun uzadıya anlatmayacağız. Ancak, başta bu olayın Hz. Hüseyin'in tutumundan dolayı bir ceza olarak vuku bulduğunu söyleyen Yezid, bu olaydan dolayı duyduğu sert eleştiriler sonrasında İbn Ziyad'ı suçlayarak ona lanet etmiş ve bu olayın onun eseri olduğunu ima etmeye çalışmıştır.²⁰¹

¹⁹⁷ Mektup için bkz. Taberi, *Tarih*, V, 352.

¹⁹⁸ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Demircan, Adnan, *İktidar Mücadelesi*, 222–235.

¹⁹⁹ Demircan, Adnan, *İktidar Mücadelesi*, s.237., Yüksel, Ahmet Turan, 'Emeviler Döneminde Abdullah b. Ömer', *İstem*, 30.

²⁰⁰ Belazuri, *a.g.e*, III, 375.

²⁰¹ Daha geniş bilgi için bkz. İbn Esir, *el-Kâmil*, II, 181.

Daha önce Abdullah b. Ömer, Hz. Hüseyin'i Kûfeliler hakkında uyarılmıştı. Aynı şekilde Abdullah b. Muti', onun babası ve sahabeden bazıları da aynı şekilde onu uyarılmışlardı. Abdullah b. Ömer, Hz. Hüseyin'e yaptıklarından dolayı Kûfelileri eleştirmiştir. Zira Kûfeli biri İbn Ömer'e ihramlı bir kişinin bir sinek öldürmesinin hükmü hakkında bir soru sormuş ve bunun üzerine Abdullah b. Ömer, "Siz bana bir sineğin öldürülmesinden bahsediyorsunuz. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dünyadan benim için iki reyhan dediği²⁰² iki torununu insanlar öldürdü."²⁰³ demiştir. Bu sözlerinde bir anlamda Kûfelilere sitem vardır. Çünkü Kûfeliler çağırılmış; ancak ona sahip çıkmamışlardı.

4. Muhtar es-Sakafi'nin Hapisten Çıkarılması İçin Aracı Olması

Bu başlık altında kısaca zikredeceğimiz diğer bir konu da Abdullah b. Ömer'in Muhtar es-Sakafi hadisesiyle bağlantısı ve bu konudaki tutumudur. Muhtar es-Sakafi daha önce de hilafet konusunda Hz. Ali ve oğlu Hasan'dan yana tavırla biliniyordu. Muhtar Muaviye döneminde Basra'ya gitmişti. Müslim b. Akîl'in Kûfe'de Hz. Hüseyin adına faaliyetlerde bulunduğunu öğrenince de Kûfe'ye gitmiştir. Çünkü kendisi de Hz. Hüseyin taraftarı idi. Fakat Müslim b. Akîl, Ubeydullah b. Ziyad tarafından öldürüldükten sonra Ubeydullah Muhtar'ı da hapsetmiştir. İşte Abdullah b. Ömer ve Yezid'i karşı karşıya getiren bir konu da buydu. Muhtar es-Sakafi'nin kardeşinin İbn Ömer'in eşi olması münasebetiyle İbn Ömer'in eşi Safiyye Muhtar'ın serbest bırakılmasını istemiş ve onun serbest kalmasına vesile olmuştur.²⁰⁴

İbn Ömer Yezid döneminde de daha önce olduğu gibi istikameti takip etmiş; İslam ümmetinin birliği için gayret göstermiş en önemli meselelerden biri olan bey'at meselesinde de toplumun icmâna uymuştur. Fitneye sebep olan veya olabilecek kişileri ısrarla uyarma hareketlerinin nelere mal olabileceğini anlatmaktan geri durmamıştır. Bu davranışını yeri gelince Yezid'e karşı sergilemeyi bilmiştir.

²⁰² Demircan, Adnan, *İktidar Mücadelesi*, s.133.

²⁰³ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 223.

²⁰⁴ İbn A'sem, *a.g.e*, V-VI, 167.

C. MUAVIYE B. YEZİD'İN HALİFELİĞİ VE ABDULLAH B. ÖMER

Yezid'in Kâbe'ye yaptığı saldırılardan sonra 64/683'de ölmesiyle II. Muaviye olarak bilinen Muaviye b. Yezid aynı gün onun yerine hilafete geçti. Rivayetlere göre Yezid b. Muaviye'nin hilafeti yaklaşık üç yıl altı ay veya üç yıl sekiz ay kadar sürdü.²⁰⁵ Şam'da insanlar Muaviye b. Yezid'e bey'at ederken Hicaz bölgesinde ise Abdullah b. Zübeyr hilafetini ilan ederek bey'at alıyordu. Muaviye b. Yezid ordusunu Abdullah b. Zübeyr üzerine gönderdi. Şiddetli çarpışmalar yaşandı. Sonunda Abdullah b. Zübeyr ve arkadaşları katledildi. Katledilmesinden önce İbn Zübeyr komutanlara Kâbe'yi ateşe tuttuklarını ve haram bölgede savaştıklarını söyleyince Muaviye b. Yezid'in adamı Husayn b. Numayr, "Siz bunu hak ediyorsunuz." diyerek cevap vermiştir.²⁰⁶ Bu hadise üzerinde daha sonra da durulacaktır.

Abdullah b. Ömer, Muaviye b. Yezid'i halife olarak kabul etmeyip hilafetini ilan eden Abdullah b. Zübeyr'i eleştirmiştir. Medine'de bulunan insanlar da Abdullah b. Zübeyr'e bey'at ediyorlardı. Abdullah b. Ömer Medine halkının böyle huruc etmesine de tepki göstermiş kendisi temkinli hareket etmiş İbnü'z-Zübeyr'e bey'at etmemiştir. Kendisine bu durum sorulduğunda İbn Ömer: "Biz bu kimselerle beraber namaz kılıyorduk. Bu namaz kıldığımız kimselerden bazıları bazılarını şimdi katlediyorlar. Kardeş kardeşi öldürüp malını gasbederken namazın kaim olduğu söylenebilir mi?"²⁰⁷ demiştir. Burada İbn Ömer birbirini katledip birbirinin mallarını gasbedenlerin namazlarının kendilerini kötülükten alıkoymadığına vurgu yapmıştır.

Bu olaylardan sonra Abdullah b. Ömer evinde inziva hayatına çekilmiş, çok az uyumuş sürekli namaz kılmış, her namaz vakti için abdest almış ve mushafı (Kuran'ı) sürekli mütala etmiştir.

D. MERVAN B. HAKEM'İN HALİFELİĞİ VE ABDULLAH B. ÖMER

Muaviye b. Yezid'in hilafeti de rivayete göre kırk gün kadar sürdü. Öbür yandan Emeviler Mervan b. Hakem'e bey'at ediyorlardı. Mervan b. Hakem ise

²⁰⁵ Taberi, *Tarih*, V, 499.

²⁰⁶ İbn Esir, *el-Kâmil*, II, 195; Taberi, *Tarihü'r-Rüsûl*, III, 308; Taberi, *Tarih*, V, 501.

²⁰⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye*, IX, 370; İbn Sa'd, , *a.g.e.*, IV, 169.

hilafeti Abdullah b. Ömer'e teklif ederek şöyle diyordu: "Ey İbn Ömer elini ver sana bey'at edeyim. Çünkü sen Arabın efendisisin. Ayrıca Arapların efendisinin oğlusun." İbn Ömer de ona, "Peki Irak ehli nasıl olacak?" dedi. O da: "Onlar sana bey'at edene kadar onlarla savaşırım." diye cevap verdi. İbn Ömer, "Vallahi benim için bir kişinin bile katledilmesine razı olamam." demiştir.²⁰⁸

Cüheymiye'de kime bey'at edileceği konusunda görüş alışverişi yapılırken İbn Ömer'in ismi de hilafet için geçmiş bu sırada Ravh b. Zebâ ayağa kalkarak Allah'a hamd ettikten sonra: "Ey insanlar siz İbn Ömer'in halifeliğinden bahsediyorsunuz. İbn Ömer, Hz. Peygamber'le (s.a.v.) sohbeti olan ve Ümmetin önde gelen bir şahsiyetidir. Fakat hilafet makamına gelince o bu makamı idare edemez; çünkü zayıf bir insan. İslam ümmetini idare edecek insanın zayıf olmaması, hilafete hâkim bir kimse olması gerekmez mi?" dedi.²⁰⁹ Abdullah b. Ömer'in Zühdünü, takvasını ve ilmini övmüş ancak hilafet için liyakat taşımadığını ima etmiştir. Bu toplantıda Mervan'ın halife olmasına karar verilmişti. Ancak Mervan'ın karşısında İbn Ömer'in gündeme gelmesi onun insanlar arasındaki itibarını göstermeye yeterlidir.

Mervan vefat etmeden önce oğlu Abdülmelik b. Mervan'ı veliaht olarak ilan etti. Ona bey'at edilmesini istedi. Mervan da diğer halifeler gibi Medine'nin bey'atını önemsiyordu. Abdullah b. Ömer de o sırada Medine'de bulunuyordu. Mervan, Medine bey'atını gerçekleştirmek amacıyla Hubeyş b. Dülce'yi²¹⁰ Medine'ye, Abdullah b. Ziyad'ı da Irak'a gönderdi. Ancak, İbnü'z-Ziyad henüz Cezire'ye varmıştı ki Mervan'ın ölüm haberi geldi. O sırada Hz. Hüseyin'in kanını talep etmek için Tevvabun hareketi başlamıştı. Medine'ye gönderilen elçinin İbn Ömer'den bey'at etmesini istemesi üzerine insanlar bey'at ettikten sonra kendisinin de bey'at edeceğini söyledi.²¹¹ Mervan, Hicaz ve Irak'a elçileri gönderirken elçilerin yanında silahlı askerleri de göndermişti.

²⁰⁸ İbn Sa'd, , *a.g.e.*, IV, 169–170.

²⁰⁹ Taberi, *Tarih*, V, 536; *Taberî, Tarihü'r-Rüsûl*, III, 326.

²¹⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 286; Krş. İbn Esir, *el-Kâmil*, II, 230.

²¹¹ İbn Cevzi, , *a.g.e.*, II, 215.

Daha önce olduğu gibi İbn Ömer, bey'atını yine İslam toplumunun bey'atına ve icmama bağlamıştır. Bu da İbn Ömer'in İslam toplumunun ortak görüşüne ve re'iyine önem verdiğini göstermektedir.

E. ABDÜLMELİK B. MERVAN DÖNEMİNDE ABDULLAH B. ÖMER

Abdullah b. Zübeyr, Haccac b. Yusuf'un Mekke'ye (Beytullah'a) düzenlediği saldırılar sonrasında bir insana yakışmayan bir şekilde öldürüldü. Müslümanlar hilafet konusunda Abdümelik b. Mervan üzerinde icma edince (65/685)²¹² İbn Ömer de Abdümelik b. Mervan'a bir mektup yazarak kendisine Emiru'l-Mü'minîn olarak Allah ve Resulünün sünneti üzere bey'at ettiğini bildirmiştir. Bu mektubunda ailesinin de kendisine bey'at ettiğini bildirmeyi ihmal etmedi.²¹³ İbn Ömer Halife Abdümelik'e bey'at hususundaki mektubuna "Abdullah b. Ömer'den, Abdümelik b. Mervan'a..." diyerek başlamıştı. Halifenin çevresinde bulunanlar İbn Ömer'in bu davranışını tenkit ettiler. Halife Abdümelik ise İbn Ömer'in çoğunlukla mektuplarını böyle yazdığını belirterek durumu geçiştirmiştir. Abdullah b. Ömer babası Ömer'e bir mektup yazdığında yine bu usulüyle yazardı.²¹⁴ Abdullah b. Ömer halifeye bey'at ettiğinde İbnü'l-Hanefiyye halifeye henüz bey'at etmemişti. İbn Hanefiyye aynı zamanda emevilerin önde gelen muhaliflerindendi. Abdullah b. Ömer, İbnü'l-Hanefiyye'ye: "Bey'at etmeye bir engel olmadığı halde neden bey'at etmiyorsun?" dedi. Muhammed b. el-Hanefiyye de Abdümelik'e besmele ile başlayan bir mektup yazarak ümmetin birlik ve beraberliğe ihtiyacı olduğunu, kendisine bey'at eden diğer insanlar gibi bey'at ettiğini bildirdi.²¹⁵

Görüldüğü gibi Abdullah b. Ömer için İslam toplumunun birliği her şeyden önemlidir. Birçok kimse kendilerine zor kullanılmasından çekinerek bey'at etmesine rağmen o, her zaman ümmetin icmasını beklemiştir. İcma gerçekleştiğinde de bey'at etmeyenlerin bey'atlerini sağlamak ve fitneye mahal vermemek için gayret içine girmiştir.

²¹² Yüksel, Ahmet Turan, 'Emeviler Döneminde Abdullah b. Ömer', *İstem*, 33.

²¹³ İbn Sa'd, , *a.g.e.*, IV, 183–184.

²¹⁴ İbn Sa'd, , *a.g.e.*, IV, 152–153.

²¹⁵ İbn Sa'd, , *a.g.e.*, V, 111.

Abdölmelik b. Mervan dönemindeki önemli gelişmelerden biri Abdullah b. Zübeyr'in öldürölmesidir. Abdölmelik b. Mervan uzun zamandır Abdullah b. Zübeyr'in zaafa uğrayacağı anı kolluyordu. Abdölmelik, Haccac b. Yusuf es-Sakafî komutasındaki büyük bir orduyu Abdullah b. Zübeyr'in üzerine - Mekke'ye- yolladı. O sıralarda, Abdullah b. Zübeyr Haricilerle uğraşmaktan yorgun düşmüştü. Muhtar es-Sakafî'nin Kûfe'deki etkisi de İbü'z-Zübeyr'i zorluyordu. Diğer taraftan Muhammed b. Hanefiyye ve grubunun kendisine bey'at etmemesi de İbnü'z Zübeyr'in moralini bozuyordu. Bu durum Abdölmelik b. Mervan'ın işine yarıyordu. İbnü'z Zübeyr'in Muhammed b. el-Hanefiyye'yi Taif'e gitmeye zorlaması, Mekke'de ehl-i beytin bir kısmının Abdullah b. Zübeyr'in aleyhine dönmesine neden oldu.

İşte bu şartlar altında Abdölmelik'in güçlü komutanı Haccac ordusuyla Mekke'ye ulaştı (42/691). Haccac kendisi aslen Taifli olduğu için bölgenin coğrafik özelliklerini iyi biliyordu. Kâbe'nin hemen yanındaki Ebu Kubeys dağındaki mancıklarla Kâbe dahil şehri dövmeğe başladı. Kâbe zarar gördüğü gibi hacılar da isabet alıyordu. Böylece Kâbe'nin saygınlığı tekrar çığneniyordu. Hacılar arasında Zühd ve Fakihliğiyle bilinen Abdullah b. Ömer de bu sırada topa tutulan Kâbe'deki hacılar arasındaydı. İbn Ömer, en azından hacılar hac vazifelerini yerine getirinceye kadar Kâbe'nin mancınıklarla dövölmemesi için Haccac'a haber yolladı. Haccac Abdullah b. Ömer'in bu isteğini kabul etti. Bir süre sonra münadiler yabancı hacıların Kâbe'den ayrıldıklarını duyurur duyurmaz Haccac Kâbe'nin tekrar dövölmesini emretti. Muhasara sonucunda Abdullah b. Zübeyr öldürölldü. Ordusu da bertaraf edildi. Rivayetlerde belirtildiğine göre İbnü'z-Zübeyr'in kafası kesildi. Vücudu ağaca asıldı ancak Abdölmelik'in Haccac'a bir mektup göndermesi ile Haccac cesedin ağaçtan indirilmesine müsaade etti ve ceset sahabe mezarlığına defnedilmemek kaydıyla annesine teslim edildi. Ancak²¹⁶ Vakıdî'nin anlattığına göre Abdullah b. Zübeyr'in katledildiği haberi alınınca Şamlılar sevinerek tekbir getirdiler. Abdullah b. Ömer bu olayı duyduğunda, “Şunlara bakın! Abdullah b. Zübeyr doğduğu zaman Müslümanlar

---

²¹⁶ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Taberi, *Tarih*, VI, 187–193; İbn Esir, *el-Kâmil*, II, 272–274.

tekbir getirmişlerdi. Bunlar ise o öldüğü için tekbir getiriyorlar.” diyerek Şamlıların bu tavrını kınamıştır.²¹⁷

Haccac b. Yusuf es-Sakafî, Abdullah b. Zübeyr’i katlettikten²¹⁸ bir süre sonra İbnü’z-Zübeyr’in annesi Esmâ bt. Ebi Bekir’in yanına gelerek bu iş hakkında düşüncesini sorunca Esmâ (r.anha), ben Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle dediğini işittim: “Muhakkak ki sakif kabilesinden biri pek yalancı, biri de helak edici iki kişi vardır. Yalancı olanı –Muhtar as-Sakafî’yi kasederek- tanıdık; ancak, helak edici olanına gelince ben o kişinin sen olduğunu düşünüyorum.” dedi. Haccac’ın, Esmâ’nın (r.anha) yanında olduğu sırada Abdullah b. Ömer’in de orada olduğu rivayet edilmiş ve İbn Ömer Esmâ’ya (r.anha) bu konuda: Kendisini sabırdan hiçbir şeyin menedemeyeceğini belirterek, İsrailoğullarının sapıtıp Yahya’nın (a.s.) başını kesmesinden bahsetmiştir.²¹⁹

Ancak Zührî’nin, Hamza b. Abdullah’tan rivayet ettiğine göre insanların İbn Ömer’le sohbet ettikleri bir sırada Allah’ın emrettiği şekilde Haddi aşan fırka (Hariciler) ile Hz. Ali döneminde savaşmadığı için pişman olduğunu belirtmiştir. Haddi aşan fırka (Hariciler), Hz. Ali’ye isyan edenlerdendi. İbn Ömer’e “Şu an haddi aşan fırka hakkında ne diyebilirsin?” dediğinde, Abdullah b. Zübeyr ve grubunun da bu fırkaya -İslam toplumuna muhalefet ve isyan etmeleri nedeniyle- dahil olduğunu söyledi.²²⁰

Bu iki durumu göz önüne aldığımızda Abdullah b. Ömer, İbnü’z-Zübeyr’in bu şekilde katledilmesinden dolayı büyük üzüntü duymuştur. Ancak, onun halifeye karşı bayrak çekip halifeliğini ilan etmesini ise isyan olarak nitelendirip tasvip etmemektedir. Başka bir ifadeyle o, İbnü’z-Zübeyr’in, mücadelesini ayrılık derecesine çıkarıp İslam aleminde kan dökülmesine sebep olmasından dolayı benimsemeyip eleştirmiştir.

---

²¹⁷ Zehebi, *Siyer*, III, 378.

²¹⁸ Yüksel, Ahmet Turan, ‘Emeviler Döneminde Abdullah b. Ömer’, *İstem*, 35.

²¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 381.

²²⁰ Zehebi, *Siyer*, III, 229.

F. VEFATI

Haccac b. Yusuf, İslam tarihinde birçok katil olayına imza atmış bir kişi olarak adı kayıtlara geçmiş bir kişidir. Bunlardan birisi Mekke'nin ele geçirilmesine rağmen başını koparıp Şam'a gönderdiği ve cesedini de ayaklarından ağaca astığı İbnü'z-Zübeyr²²¹ idi. Said b. Cübeyr'i ise geçmişte Abdurrahman b. Eş'as'a uyduğu ve Abdülmelik'e verdiği bey'attan geri dönmesi nedeniyle katletmiş ve kafasını gövdesinden ayırmıştır.²²² Daha birçok kişiyi acımasızca öldürmüştür. İbn Ömer'in öldürülmesinde de onun parmağı vardı. Abdullah b. Ömer'in ölümünden önce onun Halife Abdülmelik ve Haccac'a karşı tutumunu ele alalım.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Muhammed b. el-Hanefiyye'nin Abdülmelik b. Mervan'a bey'at etmesinde İbn Ömer'in de rolü vardı. Muhammed b. el-Hanefiyye de Haccac'ın Abdülmelik namına istediği bey'ata cevaben o da İbn Ömer gibi ümmetin bey'atından sonra bey'at edeceğini söylemişti. Haccac araya girerek Muhammed b. el-Hanefiyye'yi uyardı. Abdülmelik b. Mervan aynı zamanda Muhammed b. el-Hanefiyye'nin amcasının oğluydu. İbn Ömer Haccac'dan halifenin konu hakkındaki cevabını beklemesini istedi. Zira, Muhammed b. Hanefiyye de bey'at için halifeye mektup yazmıştı. Halife'den, İbnü'l-Hanefiyye'nin bey'atını kabul eden mektup gelince Haccac aradan çıkmıştır.²²³

Bu bağlamda Süleyman b. Ahmed'in, Mut'im b. Mikdam es-Sinaî'den rivayet ettiğine göre Haccac b. Yusuf, Abdullah b. Ömer'e bir mektup yazmış ve mektubunda İbn Ömer'e hilafet makamına istekli olduğunu duyduğunu, zira hilafetin konuşmadan aciz, cimri ve kıskanç kimse için uygun bir makam olmadığını, bunun için de bu isteğinden vazgeçmesini söylemiştir. Abdullah b. Ömer de Haccac b. Yusuf'a bir mektup yazarak mektubunda kendisine yönelttiği bu hasletlerin hiçbirinin kendinde olmadığını üstelik hilafet makamında da gözü olmadığını bildirmiştir.²²⁴ Haccac'ın Hicaz'a yaptığı sefer sonucunda elde ettiği

²²¹ Taberi, *Tarih*, VI, 186.

²²² Taberi, *Tarih*, VI, 487.

²²³ Belazuri, *a.g.e*, III, 483.

²²⁴ İsbahanî, *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakatü'l-Asfiya*, I, Mektebetü'ş-Şamile, İsdarü's-Sani, 156.

başarıdan sonra (73/693) Abdülmelik b. Mervan, Haccac b. Yusuf'u Hicaz bölgesine Vali olarak tayin etti. Daha önce Haccac hac da menasik konusunda İbn Ömer'e uyarken vali olduktan sonra İbn Ömer Haccac'ın arkasında namaz kılmıştır.²²⁵

Haccac, İbn Zübeyr'i öldürdükten sonra da onun kötülüğünü anlatmaya ve ona iftiralar atmaya devam ediyordu. Bir gün minberdeyken İbnü'z-Zübeyr'in kötülüğünden bahsederken Kur'an'ı tahrif ettiğini söyledi. Bunu duyan İbn Ömer Haccac'a üç kez: "Yalan söylüyorsun. Kur'an'ı tahrif etmeye ne senin gücün yeter ne de İbnü'z-Zübeyr'in." dedi. Haccac İbn Ömer'e dönerek "Sus sen yaşlı bir bunaksın sen aklını yitirmiş bir ihtiyarsın. Senin gibilerin boynunun vurulması gerekir." dedi.²²⁶

Zehebi'de, İbn Ömer'den aktardığı bir rivayetten anladığımız kadarıyla bahsettiğimiz bu mukâlemenin, İbn Ömer'in Haccac'ın ef'alini kendisine haber vermesi sonucunda gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu rivayete göre Haccac hutbe verirken İbnü'z-Zübeyr bahsi esnasında İbn Ömer ona: "Ey Allah'ın düşmanı, sen Allah'ın haramını helal kıldın. Allah'ın evini harab ettin." dedi. Haccac da: "Ey İbn Ömer sen bunamışsın." dedi.²²⁷ Buradan Haccac'ın İbn Ömer için daha önceden pekiyi şeyler düşünmediği kanısına varıyoruz. Abdullah b. Ömer'in de sözünü söylemekten çekinmeyen bir insan olduğunu düşündüğümüzde bu düşünce daha mantıklı bir hal almaktadır. Zaten Haccac'ın da farklı söylemleri hazmedemeyen bir karakterde olduğu bilinmektedir. Bazı rivayetlere göre Haccac'ın Abdullah b. Ömer'e böyle sert davranmasının nedeninin hac menasikleri konusu olduğunu belirtmektedir. Haccac henüz Hicaz'a Vali olmadan önce Hac emiri idi. Ancak, Halife Abdülmelik b. Mervan Haccac'a Hac menasikleri konusunda Abdullah b. Ömer'in daha bilgili olduğu gerekçesi ile ona tabi olmasını gerektiren bir mektup yazmış ve ona muhalif davranmamasını istemişti.²²⁸ Bu olayın Mekke muharasının hemen sonrasında yaşandığını tahmin ediyoruz. Her ne kadar bazı rivayetlerde İbn Ömer ayağına düşen bir cismin

---

²²⁵ İbn Sa'd, *a.g.e*, IV, 149.

²²⁶ İbn Sa'd, *a.g.e* IV, 149.

²²⁷ Zehebî, *Siyer*, III, 230.

²²⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 363; İbn Abdilber, *a.g.e*, III, 952; İbn Esir, *Üsdul-Gabe*, II, 155.

kazaen ayağına düşerek yaralamasıyla hastalanarak hayatını kaybettiği söylenirse de Haccac İbn Ömer’le tartışmasından sonra bir adamına onu haklaması için talimat verdi. O adam da ucu zehirli bir mızrağı kaza süsü vererek İbn Ömer’in ayağına kasıtlı olarak düşürdü.²²⁹ Ayağına düşen cismin bir harbe değil de demir parçası olduğunu söyleyenler de vardır.²³⁰ Abdullah b. Ömer hasta yatağında yattığı sırada Haccac b. Yusuf onu ziyarete gelmiş. Geldiği sırada yanında Said b. Amr b. Said b. el-As da vardı. Haccac İbn Ömer’e: “Nasılsın?” diye sorup “Eğer sana bunu yapanı yakalarsam muhakkak onu öldüreceğim.” dedi. İbn Ömer’de “Bu iş haram bölgeye silah sokulmasına sebep olan kimsenin işidir.” demiştir. Başka bir rivayette ise Haccac b. Yusuf Abdullah b. Ömer’i ziyarete geldiği zaman “Bunu sana kim yaptı?” demiş, İbn Ömer ise Haccac’ın sorularına hiçbir cevap vermemiştir. Haccac ise oradan çıkarken “O bunu benim yaptığımı düşünüyor herhalde...” demiştir.²³¹

Abdullah b. Ömer (73/692) yılında yetmiş dokuz yaşında Mekke’de vefat etmiştir.²³²

---

²²⁹ İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 952–953; Zehebî, *Siyer*, III, 230.

²³⁰ İbn Sa’d, *a.g.e.*, IV, 184.

²³¹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, IV, 186.

²³² Zirikli, *a.g.e.*, IV, 108.

III. BÖLÜM

ABDULLAH B. ÖMER'İN KİŞİLİĞİ VE İSLAM TARİHİNDEKİ YERİ

A. ŞAHSİYETİ

Abdullah b. Ömer farklı bir kişiliğe sahipti. O çoğu insanlardan davranış ve ahlak yönüyle farklılık arz ederdi. Sahabelerin ifadesiyle mükemmel bir ahlaka ve güzel meziyetlere sahipti.²³³ O yaşantısı, hal ve hareketiyle çağdaşı olan insanlardan farklıydı.

İlim bakımından da diğer sahabelerden farklıydı. Geniş bir bilgiye sahip olan Abdullah b. Ömer, ilmini Hz.Peygamber'in (sav) hadisleri ve Kur'an'ı anlama ve yorumlama bilgisiyle doldurmuştu.²³⁴ Ayrıca, yaratılış olarak üstün özelliklere sahip olduğundan ve Hz.Peygamber'in yakını olmakla şereflenip, onun hayatı boyunca yanında bulunduğundan bütün ilimlerde ün yapmıştı.

Yapı olarak uc noktalardan oldukça kaçınmaya çalışmış ve mu'tedil bir insan olarak davranmıştır. İyilik ve ilimde olabildiğince ileri gitmiştir. Hiçbir zaman ayrıştıran taraf olmamış, her zaman birleştirici olmaya çalışmıştır. O hayatı boyunca olabildiğince fitneden kaçınmış ve hayatı boyunca da böyle olmuştur.²³⁵ Çağdaşı olan gençler gibi pek davranmamıştır.

Yaşantı olarak çok hassas davranırdı. Sahabeler arasında en zahit olanıydı. Bu yüzden çoğunlukla insanlar onun davranışlarına uyarlardı.²³⁶ Dini noktada kendisine zarar verecek şeylerden uzak dururdu. Fitnelere olabildiğince bulaşmamaya çalışırdı.²³⁷

Abdullah b. Ömer dünyanın her türlü cazibesinden kendini korumaya çalışırdı. Kendisini dünyaya sevk eden her türlü şeyden uzak dururdu. Toplum içerisinde takvasıyla ön plana çıkmıştır. İnsanlar onu İslam'ı gerçek manada hayatında tatbik eden ve yaşayan biri olarak değerlendirmişlerdir.

Onun dünya zevklerinden, şahsi menfaatlerden hep uzak durduğu görülmüştür. Yaşantısıyla hayatın zevklerinden ve aldaticılığından olabildiğince kaçmıştır. Bu yönüyle de Hz. Peygamber'in (sav) dikkatini çekmiş ve onun

²³³ 'Arcud, Sadık İbrahim, *Abdullah b. Ömer*, XI, 102–103.

²³⁴ 'Arcud, Sadık İbrahim, *Abdullah b. Ömer*, XI, 103.

²³⁵ İbn İ'mad, a.g.e, I, 311.

²³⁶ İbn İ'mad, a.g.e, I, 310.

²³⁷ İbn İ'mad, a.g.e, I, 311.

sevgisini kazanmıştır. Kureyş gençleri arasında dünya zevklerine karşı nefesine hakim olan birisiydi.²³⁸ Cabir, “içimizden her birimize dünya meyletti, biz de ona meylettik; ancak İbn Ömer hariç.” derdi. İbn Mes’ud da, Kureyş gençlerinin dünyada nefesine en çok hakim olanın Abdullah b. Ömer olduğunu belirtmiştir.²³⁹ Bu iki Sahabi de İbn Ömer’in yaşantı bakımından üstün özelliklerini ifade etmiş; onun yaşantısına gıpta etmişlerdir.

İbn Ömer bu üstün özellikleri her zaman kendi devrinde yaşayan insanların dikkatini çekmiş ve onların takdirini toplamıştır. Takdirini kazandığı kişilerden biri de Ebu Seleme’dır. Tabiinden olan Ebu Seleme yanında bulunan insanlara, “Ömer (r.a) mi daha faziletli yoksa oğlu mu?” diye sorar. İnsanlar da Ömer (r.a) diye cevap verir. Bunun üzerine Ebu Seleme, “Ömer (r.a) öyle bir zamanda yaşadı ki onun benzerleri vardı. Oğlu Abdullah öyle bir zamanda yaşadı ki, onu benzeri yok.” demiştir.²⁴⁰

Abdullah b. Ömer cömertliğiyle de insanlar arasında nam salmıştı. İnsanlarla iletişimde çok cömertti. Elinde olan bir şeyi hiçbir zaman insanlardan esirgemezdi. Özellikle de Allah yolunda çok cömert davranmıştır. Genelde, sevdiği şeyleri daha çok infak ederdi. İbn Ömer azatlı kölesi Nafi’yi bin veya onbin dirheme satın alıp kölelikten Allah rızası için azat etmiştir. Çokça köle azat edenlerdendi. Onların yaptığı ibadetleri göz önünde bulundurarak azat ederdi ve sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe iyiliğe eremezsiniz; ayetini insanlara hatırlatırdı.²⁴¹ Kölelerinden ibadet edenleri gördükçe onları hemen azat etmesine insanlar, eğer bunlar bunu göstermelik olarak yapıyorlarsa ve seni aldatıyorlarsa sözüne karşılık olarak İbn Ömer, bizi göstermelik de olsa Allah ile aldatan yine kabulümüzdür, derdi.²⁴²

Nafi’den gelen bir rivayette, Abdullah b. Ömer ve arkadaşları Medine’nin dışına çıkmışlardı. Yemek vakti sofralarını hazırladılar. Bu sırada bir çoban onlara selam vererek geçti. İbn Ömer çobanı yemeğe davet etti. Fakat çoban oruçlu olduğunu söyledi. İbn Ömer; “Bu sıcak günde oruç tutman, hem de koyun otlatman zor olmuyor mu diye sordu?” Bunun üzerine çoban; “Böyle günlerde

²³⁸ İbn Sa’d, *a.g.e*, IV, 134.

²³⁹ Zehebi, *Siyer*, III, 211; ‘Arcud, Sadık İbrahim,, *Abdullah b. Ömer*, XI, 103.

²⁴⁰ Zehebi, *Siyer*, III, 211–212.

²⁴¹ ‘Arcud, Sadık İbrahim, *Abdullah b. Ömer*, XI, 104.

²⁴² ‘Arcud, Sadık İbrahim, *Abdullah b. Ömer*, XI, 104.

çok oruç tuttuğunu belirtti. İbn Ömer onu denemek için koyunlarından birisini satmaz mısın; hem parasını, hem de iftarda yemen için etinden veririz. Çoban koyunların kendisinin değil, efendisinin olduğunu söyledi. İbn Ömer de “Efendine kaybolduğunu söylersin?” dedi. Çoban parmağını semaya kaldırarak; Allah görüyor. İbn Ömer, çobanın bu sözünü birkaç defa tekrar etti. Medine’ye döndüklerinde İbn Ömer çobanın efendisine birini göndererek çobanı ve koyunları satın aldı. Daha sonra çobanı azad ederek koyunları ona verdi.²⁴³ İbn Ömer bu davranışıyla takvasını ortaya koymuştur. Dürüst hareket eden Allah’tan korkan bir insana hayranlığını maddi imkânlarıyla ödüllendirmiştir. Yeri geldiğinde Allah için bütün imkânlarını seferber edebilmiştir.

İbn Ömer hayattayken insanlar onu hep iyilikle anmışlardır. Vefat ettikten sonra da insanlar onu iyilikle yâd etmişlerdir. Resullullah’a (sav) öyle ittiba etmişti ki, kurumasınlar diye onun altında oturduğu ağaçları sulardı.²⁴⁴ İbn Huneyfiyye bu ümmetin en hayırlısı olarak İbn Ömer’i değerlendirmiştir. Hafsa (r.anha) dedi ki, Resullullah’tan işittim, O şöyle diyordu: “Abdullah salih bir insandır.”²⁴⁵ İbn Mesud, Kureyşin gençleri içinde dünyadan nefsinin en güzel şekilde sakınan Abdullah b. Ömer gibisini görmediğini ifade etti. Cabir de aynı şeyleri dile getirdi.²⁴⁶

Bir gün Hz.Peygamber (sav) İbn Ömer’e “Bu kapıyı bayanlara bıraksak.” demiştir. İbn Ömer de ölene kadar o kapıdan girmemiştir.²⁴⁷

İbn Ömer sahabeler içerisinde maddi durumu yerinde olan biriydi. Ashab-ı Kiramın zenginleri arasında yer almaktaydı. Bu zenginliğinin yanında da çok cömert bir insandı. İmkânlarıyla insanlara yardım etmeyi çok severdi. Kendisine iyilik de bulunan insanların iyiliklerini karşılıksız bırakmazdı. Kendisine bin dirhem ödünç veren birisine, borcunu öder ve ona daha çok iyilikte bulunurdu.²⁴⁸ İbn Ömer gittiği her yerde cömertçe davranmıştır. Özellikle köle satın alıp onları

---

²⁴³ İbn Esir, *Usdu-l-Gabe*, II, 153.

²⁴⁴ Zehebi, *Siyer*, III, 213.

²⁴⁵ İbn Hacer, Ahmet b. Ali el- Âskalânî (852/ 1448), *Tehzibu’t-Tehzib*, II, Beyrut 1996, 390.

²⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, II, 390.

²⁴⁷ Zehebi, *Siyer*, III, 213.

²⁴⁸ Zehebi, *Siyer*, III, 213.

özgür bırakmasıyla tanınmıştır. Hatta onun bu durumuna şaşırıp mecnun olarak değerlendirenler bile olmuştur.²⁴⁹

İbn Ömer sahip olduğu şeyler içinde en çok beğendiklerini Allah yolunda harcamak üzere bir tarafa ayırır ve bekletirdi. O bununla köle azat etmeyi, durumu iyi olmayanlara yardım etmeyi planlardı. Bir ara aşırı sevgi duyduğu cariyesini bile azat ettiği görülmüştür. Bu azat ettiği cariyesini diğer azatlılardan biriyle evlendirdiği belirtilir. Nafi rivayetinde, İbn Ömer'in hayatı boyunca yüz veya daha fazla köleyi azat ettiğini belirtir. Abdullah b. Ca'fer, İbn Ömer'e kölesi Nafi için onbin dirhem teklif etmesine rağmen ona vermemiş ve Nafi'yi azat etmiştir.²⁵⁰ Buna itiraz edenlere İbn Ömer “Sevdiklerinizden infak etmedikçe iyiliğe eremezsiniz” ayetiyle karşılık vermiştir.²⁵¹ Nafi'den gelen bir rivayette İbn Ömer'in hayatı boyunca bin veya daha fazla insanı azat ettiği belirtilir.²⁵²

İbn Ömer'in dine bağlılığı ve yaşantısı insanlar tarafından ehl-i Cennet olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur. İbn Müseyyeb, “Cennet ehlinde birini görmek isteyen İbn Ömer'e baksın.” demiştir.²⁵³ Bu da İbn Ömer'in fiilleri ve sözleriyle İslami bir yaşantı içerisinde olduğunu göstermektedir. İbn Ömer vefat ettiği zaman, insanlar için büyük bir kayıp olarak değerlendirilmiştir. Onun vefatı esnasında İbn Müseyyeb, hayatta kalanların en hayırlısının kaybedildiğini belirtmiştir.²⁵⁴

İslam ümmetinin yararı doğrultusunda hep hak noktasında hareket etmiştir. Hakkaniyet noktasında yeri geldiğinde babasına bile itirazda bulunmuştur. Bir gün Hz. Ömer hazineden insanlara atıyyeler bağlarken, atıyye miktarına insanlardan itirazlar geliyordu. Bu itirazlardan birini de oğlu Abdullah yapmıştır. Zeyd b. Harise'nin oğlu Üsame'ye dört bin dirhem, kendisine ise üç bin dirhem tahsis edildiğini öğrenen Abdullah b. Ömer, babasına şunu söylemiştir: “Neden Üsâme'ye, benden bin dirhem daha fazla verdin? Benim babamın İslam'da onun babası kadar geçmişi yok mudur? Benim de onun kadar üstünlüğüm yok mudur?”

---

²⁴⁹ Zehebi, *Siyer*, III, 217.

²⁵⁰ Kandemir, M. Yaşar, “Abdullah b. Ömer” *DİA*, I, 127–128; Zehebi, *Siyer*, III, 217–218.

²⁵¹ Kur'an, Ali İmran, 92.

²⁵² Zehebi, *Siyer*, III, 218.

²⁵³ Zehebi, *Siyer*, III, 212.

²⁵⁴ Zehebi, *Siyer*, III, 212.

Hız. Ömer de buna karşılık ona şu cevabı vermiştir: “Resul-i Ekrem, onu senden daha fazla severdi.”²⁵⁵

İbn Ömer’in gösterişten uzak sade bir yaşantısı vardı. Hiçbir zaman kibre kapılmaz, her insana saygı çerçevesinde davranırdı. Kibir duygusuna kapılma endişesiyle sade giyinir ve az yemek yerdi. Soğukkanlılığı ve yumuşak huyluluğuyla da Hız. Peygamber’e (sav) benzetilirdi.²⁵⁶

İnsanlara karşı merhametli ve mütevazı bir insandı. Küçük-büyük demeden herkesi bir tutardı. Dışarı çıktığında karşılaştığı bütün insanlara küçük-büyük demeden selam verirdi.²⁵⁷

İbn Ömer yumuşak huylu ve iyi bir insandı. İnsanlara karşı hiçbir zaman kırıcı olmamaya çalışırdı. Kızgınlık ve öfke anında kendisine hâkim olmaya çalışırdı. Kendisine karşı sert davranan insanlara aynı şekilde cevap vermezdi. O, insanları teskin etmeye çalışırdı. Bir defasında peşine takılarak kendisine hakaret eden bir adama, hiçbir karşılık vermemiş, sadece evine girerken, “Ben ve kardeşim Âsım kimseye sövmeyiz.” sözünden başka karşılık vermemiş ve adamı başından savmıştır.²⁵⁸

İbn Ömer fiziksel yapı olarak en çok babasına benzetilirdi. Kardeşleri arasında babasına daha çok benzeyen odur. Said b. Müseyyeb’ten gelen bir rivayette, çocukları arasında Ömer’e en çok benzetilen Abdullah’tır. Abdullah’ın çocukları arasında kendisine en çok benzeyen ise Salim’dir.²⁵⁹ İbn Ömer esmer tenli, iri yapılı ve orta boylu birisiydi. Hız. Peygamber (sav) sakalını sarıya boyadığı için o da sakalını boyardı.²⁶⁰

B. ABDULLAH B. ÖMER’İN FIKHÎ YÖNÜ

Abdullah b. Ömer hadisçiliğinin yanı sıra aynı zamanda fukaha bir sahabidir. İbn Ömer, Hız. Peygamber’den (sav) sonra İslam’ın aydınlatıcı gücü olmuş ve bu gücünü islami meselelerde kullanarak altmış yıl boyunca insanlara

²⁵⁵ Yıldız, Hakkı Dursun, *a.g.e.*, II, 166; Algül, Hüseyin, *a.g.e.* 313.

²⁵⁶ Kandemir, M. Yaşar, “Abdullah b. Ömer” *DİA*, I, 128.

²⁵⁷ Zehebi, *Siyer*, III, 218.

²⁵⁸ Kandemir, M. Yaşar, “Abdullah b. Ömer” *DİA*, I, 128.

²⁵⁹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, IV, 145.

²⁶⁰ Kandemir, M. Yaşar, “Abdullah b. Ömer” *DİA*, I, 128.

dini konularda fetva vermiştir.²⁶¹ En çok fetva veren yedi sahabiden birisidir. Özellikle, sahabelerin önde gelenlerinin çoğu vefat edince insanların fetva için başvurdukları sahabilerin başında İbn Ömer gelmekteydi. Medine ekolü fıkıh âlimlerinin birçoğu fetvalarında İbn Ömer'in ilminden faydalanmışlardır. Zaten, İbn Ömer'de hayatını Medine'de geçirmiş; hem hadis hem de fıkıh üzerine çalışmalar yapmıştır. Ehl-i Sünnet imamlarından olan İmam Malik'in fikhî onun fetvalarının çoğunu barındırmaktadır. İmam Malik, Abdullah b. Ömer'i fıkıh âlimlerinin başında gelenlerden biri olarak değerlendirmektedir. Abdullah İbn Ömer fikhî hemen bütün dallarında fetva vermiştir. Onun verdiği fetvalar Muhammed Revvas Kal'acî tarafından konularına göre alfabetik olarak tasnif edilip neşredilmiştir.²⁶²

İbn Ömer en çok fetva veren sahabilerden olduğu için İbn Hazm "Ahkâm" adlı kitabında, en çok fetva veren sahabileri zikrederken -Ali, Aişe, İbn Mes'ud, İbn Abbas, Zeyd b. Sabit- İbn Ömer'i yedi sahabin biri olarak değerlendirmekte ve bunların herhangi bir konuda fetvaları birleştiğinde ise en muteber görüş olarak kabul etmekteydi.²⁶³ Hz. Peygamber'den sonra hadis rivayet eden sahabilerin hepsi fakîh olarak kabul edilmemesine karşılık, İbn Ömer hem en çok hadis rivayet eden hem de fakîh olarak kabul edilen bir sahibidir.²⁶⁴

Abdullah b. Ömer fetvalarında ilk önce Kur'an'a, bulamayınca sünnete başvururdu. Yine aradığı sonuçlara ulaşamayınca önde gelen sahabilerin ittifak ettiği icthatlara göre hareket ederdi. Sahabeler arasında fikir birliği bulunmadığı konularda ise kendisine göre uygun gördüğü görüşünü seçerdi. Herhangi bir icthadın bulunmadığı konularda ise daha çok kıyas yoluna başvururdu.²⁶⁵

Abdullah b. Ömer'in fetvalarında babasının etkisi altında kaldığı görülmektedir. Büyük ölçüde Hz. Ömer'in fikhî kanaatlerinin tesiri altında kalmış ve onun hükümleriyle amel etmiştir. Ancak, görüşlerine uymadığı durumlarda babasının icthadının dışına rahatlıkla çıkmıştır.²⁶⁶

---

²⁶¹ Zirkli, *a.g.e.*, IV, 108.

²⁶² Ayrıca bkz., Muhammed Revvas Kal'acî, *Mevsu'atü fikhî Abdillâh b. Ömer*, Beyrut 1986.

²⁶³ Zehebi, *Siyer*, III, 237-238.

²⁶⁴ Zebidi, *a.g.e.*, I, 26.

²⁶⁵ Kandemir, M. Yaşar, "Abdullah b. Ömer" *DİA*, I, 127.

²⁶⁶ Kandemir, M. Yaşar, "Abdullah b. Ömer" *DİA*, I, 127; Krş. Muhammed Revvas Kal'acî, *Mevsu'atü fikhî Abdillâh b. Ömer*, Beyrut 1986, 33-39.

İbn Ömer'in icthad metoduna baktığımızda daha çok gelenekçi bir yapıya sahip olduğunu, bazı durumlarda ise çıkış yolu bulmak adına bu gelenekçi yapıdan sıyrıldığını görmekteyiz. Gelenekçi yapısını hem davranışlarında hem de fetvalarında rahatlıkla görmek mümkündür. Yanında yetiştiği iki insan olan Hz. Peygamber (sav) ve babası Hz. Ömer'in davranışlarını sergilemiştir. Hz. Peygamber'in (sav) yürüdüğü yolda yürümesi, durakladığı yerde duraklaması, hadislerini olduğu gibi nakletmesi, babasının icthadlarını göz önünde bulundurarak fetva vermesi gelenekçi yapısını ortaya koymaktadır.

İbn Ömer kesin kanaat getiremediği durumlarda fetva vermekten çekinirdi. Hadiste hassas davrandığı gibi fetvalarında da hassas davranmıştır. Kesin kanaat getirmediği fetva vermezdi. Bir defasında bilmediği bir meseleyle ilgili olarak kendisinden ısrarla fetva isteyen birisine "İbn Ömer böyle fetva verdi diyerek sırtımızın cehennem köprüsü haline getirilmesini mi istiyorsun?" diye karşı çıkmıştır.²⁶⁷

İbn Ömer fetva vermekten çoğunlukla kaçınırdı. Bir konuyla alakalı olarak fetva vermek istediğinde tam konuya hakim değilse fetva vermezdi. Hac döneminde İbn Ömer ile İbn Abbas birlikte kaldıklarında insanlar gelip onlardan sualler sorar ve onlarda bu suallere karşılık onlara fetva verirdi. İbn Abbas her suale fetva verirdi; ancak İbn Ömer ise çoğunlukla fetva vermekten sakınırdı.²⁶⁸

İbn Ömer, Hz. Peygamber döneminde bile önemli bir konuma sahipti. Onun yaşantısı ve bilgisi Peygamberimizin dikkatini çekmiştir. Bu sebeple onu bu ümmetin âlimi olarak göstermiştir. İbn Ömer Hz. Peygamber döneminde elde ettiği ilmiyle, onun vefatından sonra da insanlara rehberlik etmiştir. Hz. Peygamber'in (sav) vefatından sonra insanlar yıllarca onun ilmine müracaat edip ondan fetva aldılar.²⁶⁹ İbn Abbas'tan gelen bir rivayette Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Her bir ümmetin bir âlimi vardır, bu ümmetin âlimi de Abdullah b. Ömer'dir."²⁷⁰

---

²⁶⁷ Kandemir, M. Yaşar, "Abdullah b. Ömer" *DİA*, I, 127.

²⁶⁸ Zehebi, *Siyer*, III, 222.

²⁶⁹ Eş-Şevkânî, *Derrü's-Sehâbe fi Menakabi'l-Karabeti ve's-Sahabe*, thk. Hüseyin b. Abdullah el-Umeri, Dımeşk 1404/1984, 437.

²⁷⁰ Eş-Şevkani, *a.g.e*, 436.

Amr b. Dinar, İbn Ömer'i hadislerde fukaha olarak değerlendirmiştir.²⁷¹ Özellikle onun hadislerden hüküm çıkarmada daha çok başarılı olduğunu belirtmektedir. Bu da İbn Ömer'in hüküm çıkarırken hadislere olan hâkimiyetini ortaya koymaktadır. Onun bu durumu, Hz. Peygamber (sav)'ın yaşantısını çok iyi bilmesi ve hadislerin siyak ve sibakına hâkim olmasıyla alakalıdır. Hz. Peygamber'in bir olay karşısında nasıl davrandığını ve ne söylediğini çok iyi bildiğinden fetva vermede isabetli davranmıştır.

Bunların yanında Şa'bi'nin İbn Ömer'in hadisçilik alanında gösterdiği başarıyı, fıkıh alanında gösteremediğini belirtmektedir. Ona göre İbn Ömer iyi bir hadisçi; ancak iyi bir fıkıhçı değildir.²⁷² Fakat bu durum İbn Ömer'in fıkıh alanında başarısız olduğunu göstermez. Bundan kastedilen İbn Ömer'in hadisçilikte zirve noktasında olduğu gibi fakihlikte de zirve noktasında olmasına rağmen, fıkıhta hadis alanı kadar başarı sergileyemediğini gösterir.

Maliki de, İbn Ömer'i Hz. Peygamber'den sonra altmış yıl boyunca hac mevsiminde ve bunun dışındaki zamanlarda insanlara fetva verdiği ve Müslümanların önderi olduğunu belirtmektedir.²⁷³

İbn Ömer'in herhangi bir konuda verdiği fetvalar insanlar arasında daha çok kabul görmüştür. Fetvaları Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr ve Abdullah b. Amr gibi sahabilerde ittifak ederse Mu'teber bir fetva olarak kabul edilmiş, onun için bu dört sahabinin fetvada ittifak etmesi fıkıh ilminde "abâdile" olarak isimlendirilmesine neden olmuştur. Abâdile, Abdullahlar demektir. Bir fikhî bir konuda Abâdile'nin kavli olmak üzere zikrolunursa bu dört sahabinin bir meselede ittifak ettikleri anlamı çıkar.²⁷⁴

Fukahalık sadece bir şeyi gelişi güzel bilmek ve anlamak değildir. Fıkıh bir şeyi bilmek ve anlamak olarak değerlendirildiğine göre, bilgi edinmenin anlamının ve kavramanın en üst noktasıdır. Bu şekilde bir sözü sadece anlamak değil, aynı zamanda sözün mana ve maksadını da kavramaktadır. Bu noktada İbn Ömer konulara vukufiyeti noktasında fukahalık mertebesine oturmuştur. Olayları anlamadaki derinliği, sözün mana ve maksadını kavraması onu bu konuma

---

²⁷¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 373.

²⁷² İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 373.

²⁷³ İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, III, 237; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 373.

²⁷⁴ Zebidi, *a.g.e.*, I, 27.

yükseltmiştir. Bunun içindir ki Malik, İbn Ömer'in Zeyd b. Sabit'ten sonra insanların önderi olduğunu ve insanlara fetva verdiğini belirtmiştir.²⁷⁵

Hz. Osman zamanında, Abdullah yönetim işlerine pek karışmıyordu. Daha öncede değindiğimiz gibi Hz. Osman Müslümanlar arasında hukuki problemleri çözmesi için kadılık görevi teklif etti. Ancak, Abdullah b. Ömer kadılık görevini reddederek Resullullah'ın şu sözünü hatırlatmıştı: ‘‘Kadılar üç çeşittir; Birincisi cahillerdir. Bunların yeri cehennemdir. İkinci zümre ise alimlerdir; fakat dünyaya meyilleri vardır, ilimleri ile amelleri bir değildir, bunlar da cehennemlidir. Üçüncü zümre ise hem alim olan hem de dünyaya meyli olmayanlardır.²⁷⁶

Hz. Osman ona şu cevabı verdi. ‘‘Senin baban Hz. Peygamber (sav) zamanında kaza işleriyle uğraştı ve kadılık yaptı.’’ Bunun üzerine Abdullah şöyle dedi: ‘‘Evet, doğrudur; fakat babam bir meseleyle karşılaştığında Resul-i Ekrem'e müracaat eder, problemlerini çözmekte zorluk çekmezdi. Çünkü Resul-i Ekrem müşkil bir meseleyle karşılaşınca onun da müşkilini vahiy hallederdi. Şu anda Resul-i Ekrem aramızda yok ki problemlerimizi ona götürelim. Allah yardımcımız olsun.’’ Bu cevaptan sonra Hz. Osman, Abdullah b. Ömer'i fazla zorlamadı.²⁷⁷

İbn Ömer sürekli insanlarla sohbet eder, onlara emir ve yasaklar hususunda vaaz ederdi. İnsanlar arasına çıkmadan önce kendisine ait kitabı ile hazırlık yapar, daha sonra insanlar arasına çıkardı.²⁷⁸

Mezheplerden bazıları Abdullah'ın fikhını temsil ederler. Çünkü o Resullullah'ın bütün hareketlerini üzerinde gösterirdi. Abdullah Hz. Peygamber'den (sav) duyduğu bir şeyi muhafaza eder, söylediği bir sözü hemen yerine getirirdi. Mescitteki bütün hal ve hareketlerini takib eder o da davranışlarını aynısını yerine getirirdi. Yolculuğunu Resullullah (sav) yaptığı yolda yapar, O'nun durduğu yerde dururdu.²⁷⁹

İmam Malik, Hz. Ömer (r.a) ile Abdullah b. Ömer'in fikhını ve fetvalarını Nafi'den öğrenmişti. Malik'in, Nafi'den O'nun da İbn Ömer'den rivayetini senet yönünden en sağlam olanı kabul ederdi.

²⁷⁵ Zehebi, *Siyer*, III, 221.

²⁷⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, IV, 146–147.

²⁷⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, IV, 146-147; Zehebi, *Siyer*, III, 223.

²⁷⁸ Zehebi, *Siyer*, III, 238.

²⁷⁹ ‘Arcud, Sadık İbrahim, *Abdullah b. Ömer*, XI 103.

İbn Ömer, Hz. Peygamberin ve ashabının işlerini yerine getirmekten hiçbir zaman çekinmezdi. O imamdı ve önde gelenlerden biriydi. İnsanlar dini öğrenmek için heyetler halinde kendisine gelmişlerdi.²⁸⁰

C. ABDULLAH B. ÖMER'İN HADİSÇİLİĞİ

Abdullah b. Ömer hadisçiliğinde ve Hz. Peygamber'in (sav) rivayetleri hususunda çok titiz davranırdı. Ebu Cafer Muhammed b. Ali şöyle söylemektedir: “Resullullah ashabından hiçbirinin Resullullah'tan (sav) bir şey işittiği zaman Abdullah b. Ömer gibi titiz davrandığını görmedim. O Resullullah (sav)'tan duyduğu hadisleri olduğu gibi insanlara nakletmiştir. Naklettiği hadisler ne eksik ve fazlaydı.²⁸¹ O Abdullah İbn Ömer Peygamberimizin sözlerini ve davranışlarını sürekli izler ve zihninde tutardı. Yanında bulunmadığı zamanlarda ise onu sahabilerden oradaki söz ve fiillerini sorarak öğrenirdi.²⁸² Abdullah İbn Ömer, O'na öyle bağlıydı ki bir meselede şüpheye düştüğünde ya da iyi anlamadığında hemen O'na gider ve tetkik ederdi. Bunun için Peygamberimizin söz ve davranışlarını iyice öğrenip muhafaza etmiştir.

İbn Ömer'in iyi bir hadisçi olmasında Hz. Peygamber'e (sav) yakın olması etkili olmuştur. Hz. Peygamber'in kız kardeşi Hafsa ile evli olması İbn Ömer'i Hz. Peygamber (sav)'e yakın olmasını sağlamıştır. Bu da Hz. Peygamber'den (sav) çokça hadis rivayet etmesini sağlamıştır. Bu yüzden çoğu sahabinin Hz. Peygamber'i (sav) görüp duyma imkânını bulamadığı davranış ve sözlerinin Müslümanlara intikal etmesini sağlamıştır.²⁸³

İbn Ömer Muksirun sahabilerden olmasına rağmen hadisleri rivayet ederken çok titiz davranırdı. Çabuk çabuk hadis rivayet etmezdi. Şa'bi İbn Ömer'le bir yıl berabere kaldığını söylemekte ve bu süre içerisinde ancak kendisinden bir hadis duyduğunu belirtmektedir. Mücahid de bir ifadesinde Medine'de İbn Ömer'le arkadaşlık ettiğini belirtmekte, bu süre içerisinde ancak Resullullah (sav)'tan bir hadis rivayet ettiğine şahit olduğunu söylemektedir.²⁸⁴

²⁸⁰ Arcud, Sadık İbrahim, “Abdullah b. Ömer”, XI 102–103.

²⁸¹ İbn Sa'd, *a.g.e*, IV, 144.

²⁸² Arcud, Sadık İbrahim, “Abdullah b. Öme”r, XI, 103.

²⁸³ Kandemir, M. Yaşar, “Abdullah b. Ömer” *DİA*, I, 127.

²⁸⁴ Zehebi, *Siyer*, III, 214.

Hadis rivayetinde İbn Ömer bu açıdan ihtiyatlı davranırdı. Ayrıca, İbn Ömer'in en önemli özelliklerinden biri de hadisleri Hz.Peygamber'den duyduğu lafızlarla rivayet etmeye son derece dikkat etmesidir. Bunların benzer kelimelerle değiştirilmesini hiçbir zaman arzu etmezdi.²⁸⁵ Eğer İbn Ömer'in bu ihtiyatı olmasaydı belki de ondan daha çok hadis rivayet etmiş olacaktı.

İbn Ömer çok hadis rivayet etmesinden dolayı en çok hadis rivayet eden ikinci sahabidir. Ebu Hureyre'den sonra onun ismi gelmektedir. İbn Ömer toplam 2630 hadis rivayet etmiştir. Bunların 170'i Sahihaynde geçmekte, 81'i Buhari'de, 71'i Müslim'de, 2348'i başka yerlerde geçmektedir.²⁸⁶

İbn Ömer'in genelde hadis rivayet ettiği sahabiler, Ebu Bekir, Babası Hz. Ömer, Amcası Zeyd, kız kardeşi Hafsa, Hz.Osman, Ali, Said, Bilal, Zeyd b. Sabit Suheyb, İbni Mes'ud,²⁸⁷ Ebî Zer, Muaz b. Cebel, Rafi b. Hatîce, Ebî Hureyre ve Hz.Aişe'dir.²⁸⁸ Bunlardan daha çok hadis rivayetinde bulunmuştur.

İbn Ömer babasından hadis rivayetinde bulunduğu gibi çocukları da ondan hadis rivayet etmişlerdir. Ondandır rivayet eden çocukları Salim, Abdullah ve Hamza'dır. Bunlar Hz.Peygamber'i görmedikleri için tabiin hadisçileri olarak değerlendirilmektedir. Ondandır rivayetinde bulunan tabiinler arasında Ebu Seleme, Humejd b. Abdu'r-Rahman, Mus'ab b. Sa'd, Said b. el-Museyyeb ve köleleri olan Elsem ve Nafi gibi meşhurları da bulunmaktadır.²⁸⁹ Bunlar İbn Ömer'den çokça hadis rivayet etmişlerdir. Hadis rivayetinde daha çok yakınları olan çocukları ve mevlaları olduğu görülmektedir.

Sahabilerden hadis rivayet ettiği gibi sahabiler de kendisinden hadis rivayetinde bulunmuşlardır. İbn Abbas, Cabir, el-Eğeri'l-Müzenî²⁹⁰ gibi sahabiler rivayette bulunmuşlardır. Onun önde gelen hadis talabeleri Abdullah b. Abbas, Cabir b. Abdullah gibi sahabilerle Enes b. Sirin, Hasan-ı Basri, Said b. Müseyyeb, Nafi, Mücahid Tâvus gibi meşhur tabiilerdir.²⁹¹ Onun dışında kendisinden hadis rivayet edenler: Bilal, Hamza, Zeyd, Salim, Abdullah, Ubeydullah, Amr, Ebu

²⁸⁵ Kandemir, M. Yaşar, "Abdullah b. Ömer" *DİA*, I, 127.

²⁸⁶ Zeynuddin Ahmet b. Ahmet b. Abdüllatifiz-Zebidi, *Sahihi Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercemesi*, I, DİB, Ankara 1987, 26; Zirikli, A'lam, IV, 108.

²⁸⁷ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 389.

²⁸⁸ İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, II, 154.

²⁸⁹ İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, II, 154.

²⁹⁰ İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, II, 154.

²⁹¹ Kandemir, "Abdullah b. Ömer", *DİA*, I, 127.

Bekir b. Ubeydullah (torunu), diğ er torunu Muhammed b. Zeyd, baş ka bir torunu Abdullah b. Vakıd, kardeş inin oğ lu Hafsa b. Asım b. Amr, diğ er kardeş inin oğ lu Abdullah b. Ubeydullah b. Ömer, Mevlası Nafi, Ömer'in mevlası Eslem, Eslem'in oğ ulları, Zeyd ve Halid, Arube b. Zubeyr, Musa b. Talha, Ebu Seleme b. Abdurrahman, Amr b. Said, Humeyd b. Abdurrahman b. Abdurrahman b. Avf, Said Humeyd b. Abdurrahman b. Abdurrahman b. Avf, Said b. Museyyeb, Aun b. Abdullah b. Utbe b. Mesud, Kasım b. Muhammed b. Ebi Beki, Mus'ab b. Sa'd, Ebu Bedre b. Ebi Musa el-Eş 'ari, Enes b. Sirin, Busr b. Said, Bekir b. Abdullah b. el-Müzeni, Sabit el-Bunani, Cebek b. Suheym, Usane b. Zeydin mevlası Hermele, Hakem b. Mina, Hakim b. Ebi Hüre, Humuyd b. Abdurrahman el-Himyeri, Ebu Salih es-Semmani, Zazan b. Ebu Ömer, Zübeyr İbn-i Arebi, Ziyad b. Cüheyr b. Haytte, Ebu Akil Zühre b. Ma'bed, Salim b. Ebi'l-Ca'd, Zeyd b. Cübeyr el-Cüş emi, Se'd b. Ubeyde, Said b. el-Haris, Said b. Yeser, Said b. Amr b. Said b. el-As, Safvan b. Muhreg, Tavus, A'ta, İkrime, Mücahid, Said b. Cubeyr, Ebu Zübeyr, Abdullah b. Ş akik el-Ukayli, Abdullah b. Ebi Müleyke, Abdullah b. Mürre el-Hemdani, Abdullah b. Keysan (esmanın mevlası), Ubeyd b. Cüreye, Abdullah b. Miksem, İkrime b. Halid el-Mahzumi, Ali b. Abdullah el-Baraki, Ali b. Abdurrahman el-Muaviye, İmran b. Haris es-Süleni, Kays b. Abbad, Muharib b. Disar, Muhammed b. Münteş ir, Müslim b. Yennak, Mervan el-Asferi, Meverrik el-İcli, Vebera b. Abdurrahman, Yahya b. Ya'mer, Yunus b. Cubeyr, Ebu Bekir b. Süleyman b. Ebi Heyseme, Ebu Osman en-Nehdi, Ebu Sidik en-Naci, Ebu Nufeyl İbn Ebi Akreb ve daha birçoğ u...²⁹²

Abdullah b. Ömer babasıyla da planlı olarak Hz. Peygamber'den hadisler rivayet etmiştir. O, babasını anlatan sözleri bile Hz. Peygamber'den (sav) aktarmıştır. İbn Ömer babasının anlatan bir sözü Hz. Peygamber (sav) şöyle rivayet eder: Allah, hakkı Ömer'in hem diline, hem de kalbine verdi.²⁹³

Yine baş ka bir hadis'te Abdullah b. Ömer'in oğ lu Hamza'dan o da babasından şöyle demiştir. "Uykuda bulunduğ um sırada gördüm ki bana iç i süt dolu bir kadeh getirildi. Ondan o kadar iç tim ki, bana verdiğ i zevk ve hoşnutluğ u hala duyuyorum. İç tikten sonra artığ ımı Ömer b. Hattab'a verdim." buyurdu.²⁹⁴

²⁹² İbn Hacer , *Tehzibu't-Tehzib*, II, 389-390.

²⁹³ Algül, Hüseyin, a.g.e., II, 356.

²⁹⁴ Algül, Hüseyin a.g.e., II, 355.

Bu yönüyle Abdullah b. Ömer Peygamberden diğer hadisleri rivayet etmekle kalmamış, aynı zamanda babasıyla ilgili olarak da Hz.Peygamber (sav) den sözler rivayet ettiği görülmektedir.

Abdullah b. Ömer Peygamberimizden şemali, ahlak ve adabıyla ilgili olarak da hadisler rivayet etmiştir. Onun rivayetine göre, Hz.Peygamber yatarken gözlerine sürme çekerdi. Ancak, bunu süs için değil, gözünün sağlığını koruması için yapıyordu. Sabah namazı için abdest aldığında sürme temizleniyor, azıcık belirtisi kalıyordu.²⁹⁵ Yine Hz.Peygamber'in (sav) güzel koku sürmesiyle ilgili olarak İbn Ömer kanalıyla gelen hadisler de bulunmaktadır.²⁹⁶

Hiz. Peygamber'den (sav) sonra hadisleri anlama ve yorumlamada sahabeler arasında iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, Hiz. Peygamber'in fiillerini değerlendirirken duygusal anlama yöntemine başvurarak onun her davranışını sünnet olarak görmüş ve her yaptığını da harfiyen tatbik etmişlerdir. Bu görüşte yer alan sahabelerden biri de İbn Ömer'dir. İkinci yaklaşım ise, Hiz. Peygamber'in ne dediğini değil, ne demek istediğini araştırmışlardır. Bu açıdan duydukları her rivayeti olduğu gibi kabul etmemiş ve sünnet olarak değerlendirmemiştir. Bunlar arasında Hiz. Aişe, Hiz. Ömer, Abdullah b. Mes'ud ve Abdullah b. Abbas vardır. Bu grubun birinci temayülünde yer alan İbn Ömer, hadis ve sünnete duygusal anlama yöntemiyle yaklaşmış ve daha çok sevgi boyutunu ortaya koymuştur.²⁹⁷

İbn Ömer'in Hiz. Peygamber (sav) sevgisi ve bağlılığı öyle ileri gitmişti ki azadlısı Nafi şöyle demektedir: "İbn Ömer, Resullullah'ın (sav) emirlerine öyle yapışmış, fiilerine öyle bağlı kalmış, izinden ayrılmamaya o kadar itina göstermiş ki, sanki aklını oynatmış olabileceğinden endişe edilirdi."²⁹⁸

İbn Ömer'in zikrettiğimiz bu hadis anlayışının yanında yeri geldiğinde de hadis ve sünnet anlayışı adı altında yapılan yanlışlara da itiraz etmekten geri durmadığını görüyoruz. Ebu Hureyre'den gelen bir rivayette: Hiz. Peygamber buyurdu ki, "Sizden kimse sabah namazının sünnetini kılsa sağ tarafına uzansın." hadisini duyan İbn Ömer hemen tepki vererek "Ebu Hureyre'de çok

²⁹⁵ Algül, Hüseyin a.g.e., II, 86.

²⁹⁶ Algül, Hüseyin II, 90.

²⁹⁷ Görmez, Mehmet, Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji sorunu, Ankara 1997, 46-47.

²⁹⁸ Görmez, Mehmet, a.g.e., 48; Krş. Zehebi, Tezkiretu'l-Huffaz, I, 27.

oldu.” O’na karşı çıkmış ve sünnet olduğunu söyleyerek mescide uzananları bundan men etmiştir.²⁹⁹ Böylelikle İbn Ömer yanlışlardan uzak, doğru bir anlayışla hareket etmiştir. Hz.Peygamber’den sadır olan bir sözün orijinal lafızlarını muhafaza etmeye itina göstermiştir.

İbn Ömer’in hadis anlayışında, Hz.Peygamber (sav)’in her hareketini takib edilmesi gereken bir sünnet olarak değerlendirmiş ve ona göre davranmıştır.

---

²⁹⁹ Görmez, Mehmet, a.g.e., 180-181.

SONUÇ

Hz. Ömer'in oğlu olan Abdullah nübüvvetin üçüncü yılında (613) dünyaya gelmiştir. Ancak, doğumuyla ilgili çeşitli rivayetler vardır. İbn Ömer küçük yaşta babasıyla birlikte Müslüman olmuş ve onunla birlikte hicret etmiştir.

İbn Ömer, yaşı küçük olduğu için Hz. Peygamber (sav) tarafından Bedir ve Uhud savaşlarına katılmasına izin verilmemiştir. Hendek savaşına katılma isteğini ise Hz. Peygamber (sav) geri çevirmemiştir. Hz. Peygamber'in (sav) katıldığı birçok gazveye katılmış ve onunla beraber olmuştur. Hz. Peygamber (sav) döneminde olduğu gibi, ondan sonraki dönemlerde de adı hiçbir fitne hareketine karışmamış, yaşanan birçok tatsız olay karşısında tarafsızlığını korumuştur. O, her zaman ve her kademedede yöneticilerin kendisine verdikleri görevler yerine getirmekten de geri durmamıştır.

Hz. Ebu Bekir devrinde ilk İslam fetihlerine katılmıştır. Bu dönemde zekât vermeyi reddeden insanlarla yapılan savaşlarda bulunmuş ve çeşitli bölgelere fetih amacıyla yapılan seferlere katılmıştır.

Hz. Ömer döneminde yapılan Nihavend savaşına birçok sahabiyle katılmıştır. Bu dönemde insanlar Hz. Ömer'e Abdullah'ın kendisinden sonra hilafete tayin edilme konusunda düşünülmesi gereken bir kişi olduğunu söylenince Hz. Ömer, örnek bir davranış sergilemiş ve böyle bir şeyin söz konusu olamayacağını söyleyerek bu teklifi reddetmiştir. Ancak İbn Ömer, Hz. Ömer'in vasiyet ettiği gibi halife seçiminde toplanmasını istediği Şura heyetinde de görev almıştır.

Hz. Osman'ın hilafeti döneminde ona bey'at etmiş ve onun verdiği görevleri yerine getirmiştir. Bu dönemde Afrika, Horosan, Taberistan gibi yerlerin fetihlerine katılmıştır. Ancak, Hz. Osman'ın kendisine teklif ettiği kadılık görevinden imtina etmiştir. Onun bu görevi reddetmesi görevden kaçma anlamında değil, insanlar arasında doğabilecek tatsızlıklara sebep olmamak içindedir.

Hız. Osman hilafetinin yedinci yılında baş gösteren fitneler üzerine Abdullah b. Ömer teftiş için Şam'a gönderilmiş ve kendisine verilen görevi rapor hazırlayarak yerine getirmiştir. Daha sonra asilerin Hız. Osman'ın evini muhasarası olayında da asilere yaptıklarının yanlış olduğunu söylemiş; ancak duruma hakim olabilecek güçte olmadığı için asilere söz geçirememiştir.

Hız. Ömer ve Hız. Osman döneminde olduğu gibi İbn Ömer'in adı Hız. Ali döneminde de hilafet için geçmiştir. Ancak, bu dönemde Hız. Osman'ın şehit edilmesi ve oluşan kargaşa ortamında teklif edilen halifelik görevini reddetmiştir. Bu kargaşa ortamındaki süreçte asilerin emellerine alet olmamış ve hiçbir tarafta yer almamıştır. Olabildiğince bu kargaşa ortamından kendisini korumuş ve Hız. Osman'a da yapılanı da kabullenmemiştir.

Bu dönemde Hız. Osman'ın canice öldürülmesine bir tepki olarak ortaya çıkan ve Hız. Aişe etrafında toplanan Cemel grubuna temkinli yaklaşmış bu konuda da tarafsız kalmıştır. Ayrıca ortaya çıkan bu grubu tasvip etmemiştir.

İbn Ömer, Sıffin savaşına neden olan Muaviye ve yandaşlarına taraf olmamış ve onların hareket tarzlarını beğenmemiş; ancak Hız. Ali'nin yanında da yer almamıştır.

Abdullah b. Ömer Muaviye döneminde kendisine verilen görevleri yerine getirmiştir. Yezid b. Muaviye komutasında İstanbul üzerine yapılan askerî sefere katılmıştır. Muaviye'nin Haricilerle mücadelesinde komutan olarak görev almıştır. Ancak, Muaviye'nin yanlış davranışlarını uyardıktan da çekinmemiştir. Örneğin Muaviye'nin malı üzerine onunla bir konuşmasında "Eğer bu senin malıysa sen müsriflerdensin, eğer elindeki Allah'ın malı ise o zaman hainlerdensin" demiştir. Ayrıca, Muaviye b. Ebi Süfyan'ın oğlu Yezid'i veliaht yapmak için yaptığı çalışmalara karşı çıkmıştır.

Yezid'in halifeliği döneminde Abdullah b. Zübeyr ve Hüseyin b. Ali ile beraber hareket etmiş ve Yezid'e beyat etmemiştir. Yezid bu kişilerin beyatlarını almak için çok uğraşmış ancak özellikle İbn Zübeyr ile Hüseyin b. Ali'nin bey'at meselesi kanlı olaylara sebep olmuştur. İbn Zübeyr Mekke Muhasarasında, Hız.

Hüseyin ise Kerbela’da şehid edilmiştir. İbn Ömer Yezid’in halifeliğinin sonlarına doğru ona bey’at etmiştir.

Abdullah b. Ömer; Muaviye b. Yezid’in ve ona karşı hilafetini ilan eden İbn Zübeyr’in hilafetini kabul etmemiştir.

Mervan vefat etmeden önce oğlu Abdülmelik için İbn Ömer’den bey’at almak istemiş bu amaçla Medine’ye bir elçi göndermişti. İbn Ömer, ümmetin icması sağlandıktan sonra bey’at edebileceğini aksi takdirde bey’at etmeyeceğini söylemiştir. Bu dönemde Abdullah b. Zübeyr’in Haccac tarafından katledilmesine de çok üzülmüştür.

İbn Ömer dünyanın her türlü makam ve mevkisinden kendisini korumaya çalışırdı. Kendisini dünyaya sevk eden her türlü şeyden uzak dururdu. Toplum içerisinde züht ve takvasıyla ön plana çıkmıştır. İnsanlar onu İslam’ı gerçek manada hayatında tatbik eden ve yaşayan biri olarak değerlendirmişlerdir.

İbn Ömer en çok hadis rivayet eden ikinci sahabidir. O Hz. Peygamber’den (sav) 2630 hadis rivayet etmiştir. Çokça hadis rivayet etmesinde Hz. Peygamber’e (sav) yakın olması etkili olmuştur. Hz. Peygamber’in (sav) kız kardeşi Hafsa ile evli olması İbn Ömer’in Hz. Peygamber’e (sav) yakın olmasını sağlamıştır. Bu da Hz. Peygamber (sav) çokça hadis rivayet etmesini sağlamıştır. Ayrıca Hz. Peygamber’e (sav) bağlılığıyla da meşhurdur.

O daha çok ilimle meşgul olmuş, yaklaşık seksen yaşının altmışını insanlara fetva vermek ve ilimle içli dışlı olmakla geçirmiştir. Hz. Peygamber’in (sav) vefatından sonra insanlara fetva vermiştir. Özellikle Hz. Peygamber’den (sav) sonra altmış yıl boyunca gelen insanlara dini anlatmış ve onlara müşkilatlı konularda fetvalar vermiştir. İnsanların fetvasına en çok rağbet ettiği sahabiler arasında yer almıştır.

Abdullah b. Ömer hayatının son zamanlarında hastalanmış ve yatağa düşmüştür. Onun hastalanması ve ölmesinde Haccac b. Yusuf’un parmağı olduğu söylenmiştir. Abdullah b. Ömer yetmiş dokuz yaşında (73/692) yılında Mekke’de vefat etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, İstanbul, 1997.

Aycan, İrfan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan*, Ankara, 1990.

Boyunağa, Yılmaz, *Tebliğinden Günümüze Kadar İslam Tarihi*, İstanbul, 1985.

Buhari, Ebi Abdullah Muhammed b. İsmail, *Camii's-Sahih*, thk. Muhibiddin el-Hatib, Kahire, 1400.

Demircan, Adnan, *Ali-Muaviye Kavgası*, İstanbul, 2002.

.....*İktidar Mücadelesi*, Beyan Yay, İstanbul 1996.

Eşref Edip, *Büyük İslam Tarihi, Asr-ı Saadette Peygamberimizin Ashabı*, İstanbul, 1383/1964.

el-Belâzurî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ (279/892), *Ensâbu'l-Esrâf*, Thk.Süheyl Zükkâr ve'r- Riyad Zerkâî, Darü'l-Fikr, Ty.

el-Hakim, *el-Müstedrek*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, Beyrut, 1990.

Fayda, Mustafa, "Hülefa-i Raşidin", *DİA*, İstanbul, 1998.

Görmez, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Ankara 1997.

İbn Hacer, Ahmet b. Ali el-Âskalânî (852/ 1448), *Tehzibu't-Tehzib*, Beyrut 1996.

.....*Fethu'l-Bari*, Beyrut, 1379.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed (230/844), *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut ty.

İbn 'Abdi'l-Berr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (463/1071), *el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*,Thk. Ali Muhammed el-Becavî, Beyrut, 1412/1992.

İbnu'l İmad, İmam Şehabeddin Ebî Fellah, *Şezeratu'z-Zeheb fî Ahbari men zeheb*, Beyrut 1986.

İbn A'sem el-Kûfî, Ebû Muhammed Ahmed (314/962), *el-Futûh*, I.Baskı, Beyrut, ty.

İbn Haldun; Abdurrahman (808/1406), *Târîhu İbn Haldûn*, Mektebetü'ş-Şamile, İsdarü's-Sani.

İbnu'l Esir, İzzuddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed (630/ 1232), *el-Kamil fi't-Tarih*, Mektebetü'ş-Şamile- İsdarü's-Sani.

.....*Üsdü'l Gabe, Fi Ma'rifeti's Sahabe*, Mektebetü'ş-Şamile, İsdarü's-Sani.

İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmâil (774/1372), *Kıyasü'l Enbiya*, Mektebetü'ş-Şamile, İsdarü's-Sani.

.....*Siyeru'n-Nübüvve*, Mektebetü'ş-Şamile, İsdarü's-Sani.

.....*el-Bidaye ve'n Nihaye fi't-Tarih*, Mektebetü'ş-Şamile, İsdarü's-Sani.

İbn Cevzi, *el-Muntazam*, Mektebetü'ş-Şamile, İsdarü's-Sani.

İbn Halikan, *Vefayâtü'l-Âyan ve Enbaü Ebnai'z-Zaman*, Thk. İhsan Abbas, Beyrut, 1900.

İsbahanî, *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakatü'l-Asfiya*, Mektebetü'ş-Şamile, İsdarü's-Sani.

Kandemir, M. Yaşar; Abdullah b.Ömer (DİA) *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1988, I, 126.

el-Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan Ali b. el-Huseyn b. Ali (346/956), *Murûcu'z-Zeheb ve Me'âdinu'l-Cevher*, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamit Beyrut, 1982.

el-Minkarî, Ebü'l-Fazl Nasr b. Müzahim et-Temimi (212/827), *Vak'atu Sıffîn*, Thk. Abdü's-Selam Muhammed Harun, Beyrut, Ty.

Nurettin Itr, , *el-Mevsuatu'l-Arabiyye*, Dimaşk, 2005,XII, 845.

eş-Şevkânî, *Derrü's-Sehâbe fi Menakabi'l-Karabeti ve's-Sahabe*, thk. Hüseyin b. Abdullah el-Umeri, Dimeşk 1404/1984.

et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tarihü'r-Rüsûl Ve'l-Mülûk*, Thk. Muhammed ebu'l-Fadl İbrahim, Beyrut ty.

el-Vâkîdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkid (207/822), *Futuhu's-Şam, Futuhu's-Şam*, Beyrut, 1997.

el-Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Abdullah b. Ca'fer b. Vehb (284/897), *Târîhu'l-Ya'kûbî*, el-Mektebetü's-Şamile, İsdarü's-sani.

Yaman, Ahmet, *İslam Hukukunun Oluşumu ve Sonrasında Siyaset-Hukuk İlişkisi*, İstanbul, 1999.

Yıldız, Hakkı Dursun vd. , *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, I, İstanbul, 1992.

Yüksel, Ahmet Turan, 'Dört Halife Dönemi Olayları Karşısında Abdullah b. Ömer', *İSTEM*, sayı 6, Konya, 2005.

ez-Zehebî, Semsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Thk. Şu'ayb el-Arnâvut, Beyrut 1414/1994.

.....*Tarihu'l-İslam*, Thk. Ömer Abdü's-Selam Tedmürî, Beyrut,1987.

ez-Zirikli, Hayreddin, *el-A'lâmu'l-Eşmâi'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-'Arab ve'l-Musta'rebîn ve'l-Mustesrikîn*, Beyrut 1085.

Zeynuddin Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatifiuz-Zebidi, *Sahihi Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, I, DİB, Ankara 1987.

ÖZET
ABDULLAH b. ÖMER'İN HAYATI,
KİŞİLİĞİ VE İSLAM TARİHİNDEKİ YERİ

Hz. Ömer'in oğlu olan Abdullah, nübüvvetin üçüncü yılında (613) dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta babasıyla birlikte Müslüman olmuş ve onunla birlikte hicret etmiştir. İbn Ömer, yaşı küçük olduğu için Hz. Peygamber (sav) tarafından Bedir ve Uhud savaşlarına katılmasına izin verilmemiştir. Hendek savaşına katılma isteğini ise Hz. Peygamber (sav) geri çevirmemiştir. Hz. Peygamber'in (sav) katıldığı birçok gazveye katılmış ve onunla beraber olmuştur.

Hz. Ebu Bekir devrinde ilk İslam fetihlerine katılmıştır. Bu dönemde zekât vermeyi reddeden insanlarla yapılan savaşlarda bulunmuş ve çeşitli bölgelere fetih amacıyla yapılan seferlere katılmıştır. Hz. Ömer döneminde yapılan Nihavend savaşına birçok sahabiyle katılmıştır. Hz. Ömer'in halife seçiminde toplanmasını istediği Şura heyetinde görev almış ve hilafet için ismi geçmiştir. Hz. Osman'ın hilafeti döneminde ona bey'at etmiş ve onun verdiği görevleri yerine getirmiştir. Bu dönemde Afrika, Horasan, Taberistan gibi yerlerin fetihlerine katılmıştır. Ancak, Hz. Osman'ın kendisine teklif ettiği kadılık görevini reddetmiştir. Hz. Osman hilafetinin yedinci yılında baş gösteren fitnelere üzerine Abdullah b. Ömer teftiş için Şam'a gönderilmiş ve kendisine verilen görevi rapor hazırlayarak yerine getirmiştir.

İbn Ömer'in adı Hz. Ali döneminde de hilafet için geçmiştir. Ancak Hz. Ali'ye bey'at etmekten de geri durmamıştır. Bu dönemde Müslümanlar arasında cereyan eden Cemel ve Siffin olaylarında tarafsızlığını korumuştur. İbn Ömer, Emevi Halifelerine ümmetin icması oluştuktan sonra bey'at etmiş ve bu dönemde kendisine verilen görevleri de yerine getirmiştir.

İbn Ömer, en çok hadis rivayet eden ikinci sahabidir. O, Hz. Peygamber'den (sav) 2630 hadis rivayet etmiştir.

İbn Ömer hayatının son zamanlarında hastalanmış ve yatağa düşmüştür. (73/692) yılında yetmiş dokuz yaşındayken Mekke'de vefat etmiştir.

SUMMARY

THE LIFE OF ABDULLAH b. ÖMER, HIS PERSONALITY AND IMPORTANCE FOR ISLAM HISTORY

Abdullah who is son of Hz. Ömer was born in 613. When he was at a little age, he became Muslim and he migrated to Medina with his father. Due to his little age, Prophet Muhammad didn't let him fight at Bedir and Uhud battles. His wish to fight at Hendek battle wasn't rejected by Prophet Muhammad. He participated in lots of battles at the side of Prophet Muhammad.

He participated in the first Islamic conquests during Hz. Ebubekir term. During this term, he participated in battles against those who refuse to give obligatory alms and he participated in headways for the purpose of conquest. During Hz. Ömer period, he participated in Nihavend battle with lots of companions of the Prophet Muhammad. He took place in the shura which Hz. Ömer asked to assemble in order to choose the caliph and his name was mentioned for this position. During Hz. Osman period, he followed him and fulfilled the missions given by Hz. Osman. During this period, he participated in the conquest of Africa, Horasan and Taberistan. He refused Hz. Osman's offer to be qadi, though. Hz. Osman sent Abdullah b. Ömer to Damascus for inspection in the seventh year of his caliphate due to the disorders going on in Damascus and Abdullah b. Ömer fulfilled his mission by preparing a report.

His name was mentioned for caliphate during Hz. Ali period. He didn't abstain obeying Hz. Ali, though. He kept his neutrality during Cemel and Siffin events. İbn Ömer obeyed Emevi caliphs and fulfilled the duties given to him during this period.

İbn Ömer is the second person who quoted the most expressions said by Prophet Muhammad. He quoted 2630 expressions.

During the last terms of his life, İbn Ömer was ill and confined to bed, he passed away in 692 when he was 79 years old in Mecca.

KEY WORDS: Conquest, shura, caliphate, Mecca, Prophet, qadi, migrate